

Erdélyi Magyar Hírügynökség

Jelentései

1983 – 1989

JATE TÁRSADALOMELMÉLETI ÉS
KÖRTÖRTÉNETI GYŰJTEMÉNYE
6722 Szeged, Petőfi S. sgt. 30–34;
Tel.: 62/21-611/82

[Első példány: 1990. szeptember 15.]

hely: 85/61

1984.

(nem kölcsönözhető!)

4415.1A

1984. január 8.

1984/1 sz. jelentés

Szőcs Gézát kitiltották Nagyváradról. A Securitate zaklatásai Kertész Lóránd és családjá ellen

December 31-én Szőcs Géza Nagyváradra utazott, hogy ottani barátaival találkozzék. A nagyváradi állomáson a helyi politikai rendőrség négytagú különítménye várta Ion Salajan vezetésével, aki a vállalat-szekció főnöke.

Szőcsöt és a rá várakozó Kertész Lóránd közgazdászt őrizetbe vették, három órán át fogva tartották őket, majd Szőccsel közölték, hogy *"végérvényesen ki van tiltva Nagyvárad területéről,"* s felrakták egy Kolozsvárra induló vonatra.

Itt jegyezzük meg, hogy Kertész Lóránd Nagyváradon élő kanadai állampolgár (Str. Mihai Viteazul Nr. 13., telefon: 36-293); november végén, egy alkalommal, amikor ügyintézés végett a bukaresti kanadai kirendeltséghez szándékozott eljutni, a politikai rendőrség feleségével együtt elrabolta, s csak azt követően engedték őket szabadon, hogy kiderült, a kanadai konzulátus személyzetéből néhányan szemtanúi voltak annak, amint őket egy autóba betuszkolták.

Kertész Lóránd édesanyja, Szabó Ibolya, 1983 októberében szívroham következtében elhunyt, azt követően, hogy a Securitate emberei példátlan durvasággal és lelki terrorral többször is kihallgatták.

Kertész Lóránd öccsét, a jelenleg Budapesten élő Kertész Attilát, édesanyja temetésén őrizetbe vették s több órai vallatás során információkat igyekeztek kicsikarni tőle a magyarországi viszonyokra vonatkozóan, s főképp arról, hogy az 1983 májusában Romániából kitoloncolt Ara-Kovács Attila, az *Ellenpontok* egyik szerkesztője jelenleg hol lakik, kikkel érintkezik, s nem akart-e a temetésen megjelenni, s ha igen, akkor hol szándékozott átlépni a határt.

Szemtanúk szerint a temetési szertartást a Securitate emberei végig filmezték, majd a résztvevők legtöbbszörét kihallgatták és elvették tőlük azokat az útiokmányokat, amelyekkel – a kishatárforgalom keretében – addig Magyarországra látogathattak.

1984. január 15.

1984/2 sz. jelentés

• Az ismét életbe léptetett beszoigaltatási kényszer elsősorban a moldvai részeket sújtja

Jól értesült források szerint már a múlt év végén elvi döntés született arra vonatkozóan, hogy az ellátási nehézségek bizonyos fokú ellensúlyozása végett a parasztság és a mezőgazdasági kistermelő réteg beszoigaltatási terheit az ország területén *nem egyenlő mértékben* kell meghatározni.

Emlékeztetünk arra, hogy a mezőgazdasági termékek kötelező beszoigaltatása az 1950-es éveket jellemezte, s mint hatóságilag alkalmazott kényszer, az erőltetett és indokolatlan iparosítás szolgálatában állt. Akkor ez egyformán sújtotta az ország valamennyi vidékét s a parasztság egészét, lakhelyétől, nemzetiségétől, s bizonyos fokig még anyagi erőforrásaitól függetlenül is. A mostani elképzelések szerint azonban egyedül a moldvai részeknek lett "*elsősorú hazafias kötelessége*" az ország mezőgazdasági szükségleteinek kielégítése.

Az idézett jól értesült források tudni vélik, hogy a foganatosított intézkedések bizonyos fokig kivételezett helyzetet biztosítanak Dél-Romániának (ide értve Olténiát és Munténiát is), lévén hogy az ország mai iparosítási politikája mindenekelőtt ezeken a részekén érvényesül, s az itteni mezőgazdasági bázis a moldvaihoz hasonló kifosztása csakis az ipari termelés rovására történhetne.

Erdélyben viszont – a jelek szerint – csak a felhalmozódott társadalmi feszültségek s elsősorban az erdélyi magyarság növekvő elégedetlensége akadályozta meg egyelőre a hatóságokat abban, hogy a parasztság teljes kifosztásához, a Moldvában már alkalmazott módszerességgel hozzálasson.

1984. január 20.

1984/3 sz. jelentés

Visky Árpád bebörtönzésének körülményei

Hírügynökségünk új, részletesebb és pontosabb információkhoz jutott a bebörtönzött Visky Árpád erdélyi magyar színművész jelenlegi helyzetére vonatkozóan. E jelentésben összesítve adjuk közre ezeket az információkat azzal a céllal, hogy segítsünk azoknak, akik elítélt honfitársunk érdekében tiltakozni szeretnének.

Visky Árpád 1940-ben született Székelyvécke (Vetca) községben. Letartóztatása előtti lakhelye: 4000 Sfintu-Gheorghe, alea Sanatarii. Bl. 15., sc. B., ap. 11. Feleségétől, Buksa Zitától elvált, de továbbra is közös háztartásban éltek. Két gyermekük van: Anna-Márta (9 éves) és Virág (5 éves).

Visky 1960-ban végzett a marosvásárhelyi "Unirea" líceum esti tagozatán. 1960-1964 között a színművészeti főiskola hallgatója volt s ezzel egyidőben az intézmény KISZ (UTC) titkára. Letartóztatásakor a szentgyörgyi Állami Magyar Színház egyik vezető színésze volt.

Állampolgársága: román. Nemzetisége: magyar. Vallása: római katolikus.

Az őrizetbe vétel és a jogi eljárás körülményei: 1983. február 24-én egy ismeretlen egyén kereste lakásán Visky Árpádot és megkérte, hogy néhány formalitás elintézése végett menjen vele. Ezt követően 120 napig senki sem tudott róla semmit. Ügyével kapcsolatban nem tartóztattak le senkit, de családtagjait és baráti körét zaklatták, többször kihallgatták és fenyegették a Securitate helyi és bukaresti nyomozói. Zárt tárgyalásra került sor és katonai bíróság hozta meg az ítéletet. A megidézett két tanú: Nemes Levente (színművész) és Szilveszter Lajos (színigazgató) megpróbált kiállni kollégája mellett; ezt követően vallomásukat nem vették jegyzőkönyvbe, s helyettük csak az állambiztonság embereinek, valamint egy román nemzetiségű színésznek és rendezőnek vallomása alapján hozta meg a bíróság az ítéletet. Védőügyvédjét hivatalból nevezték ki s az ellene összeállított vádiratot csak a tárgyalás előtt tíz perccel adták oda neki. Ítélethirdetésre 1983. július 11-én került sor. Öt évre ítélték, fellebezését elutasították. Az ítélet indoklásában vádként "nacionalizmus" szerepelt és "az állambiztonsági szervek megsértése."

Börtönének címe: *Penitenciarul "Prahova." Bucuresti, sos. Alexandria, nr. 154.* A börtönviszonyok rendkívül nehezek, s a helyzetet súlyosbítja, hogy büntetésből csak fele élelmiszer- és cigarettaadagot kaphat. Látogatót is csak külön belügyminisztériumi engedéllyel fogadhat.

1984. február 10.

1984/4 sz. jelentés

A magyar és a román hatóságok engedélyezték Tóth Károly és felesége magyarországi letelepedését

Most érkezett jelentések szerint Tóth Károlynak, az *Ellenpontok* című erdélyi magyar szemizdat folyóirat egyik szerkesztőjének és feleségének, Tóth Ilonának a magyar hatóságok megadták a Magyarországon való letelepedésre feljogosító vízumot.

Emlékeztetünk arra, hogy a döntést hosszan tartó bizonytalanság előzte meg s kérelmüket két ízben is elutasították.

Hírforrásaink továbbá arról számoltak be, hogy a Tóth házaspár a román szervektől is megkapta a szükséges engedélyeket s számítani lehet arra, hogy rövidesen elhagyják Romániát.

1984. február 20.

1984/5 sz. jelentés

Éhínség a moldvai megyékben

Mint ahogy már jelentettük, az ország moldvai megyéiben a hatóságok a parasztoktól *minden* mezőgazdasági terméket elkoboznak.

Hitelt érdemlő hírforrásaink szerint december első felétől éhínség tapasztalható ezen a vidéken, s a helyzetet a szokottnál keményebb téli időjárás is súlyosbítja. Az alultápláltság, a gyógyszerek és az orvosi felügyelet növekvő hiánya következtében az elhalálozások száma emelkedik. A parasztság – ahol teheti – a közeli gyárakban próbál ideiglenes munkát szerezni, de a részlegesen még most is érvényben lévő ingázási tilalom s a közlekedési eszközök hiánya többnyire megghiúsítja az efféle próbálkozásokat.

Hírforrásaink tudni vélik, hogy eddig mintegy 120 ember fagyott meg útban munkahelye, illetve remélt munkahelye és szállása között. Egy körzeti orvos közlése szerint mindez nem a közlekedési eszközök hiányával, hanem a több hónapos éhezéssel magyarázható. Egyedül Szabófalván (Sabaoani) konkrétan hat ilyen halálesetet említettek hírforrásaink.

Az országrészen végigsöprő éhínség a jelek szerint aggodalommal tölti el a hatóságokat is. Moldova legnyomorúságosabb részeiről ma már a belföldi látogatókat is kitoloncolják, ami eddig, köztudomású, csak a külföldiekkel történt meg.

1984. március 10.

1984/6 sz. jelentés

Vizsgálat a Kriterion könyvkiadó ellen

A Román Kommunista Párt Központi Bizottsága vizsgálatot rendelt el a bukaresti *Kriterion* könyvkiadó ellen.

A Kriterion a nemzetiségi könyvek kiadója. Az utóbbi időben több kritika érte s egyik fő célpontja lett azoknak a támadásoknak, amelyeket a pártvezetés egyébként az elnyomott kisebbségeknek címzett.

S jelenlegi vizsgálat még meg sem indult, amikor – kifogások formájában – már ismeretessé vált az a három szempont, melyeknek alapján az RKP a jövőben korlátozni fogja a kiadó munkáját.

A ceauseskánus vezetés a kiadói tevékenységet (1) ideológiailag károsnak minősíti, "elfajzottnak, amelyik elidegenedett a marxista-leninista eszméktől." Ugyanakkor (2) történelemhamisítással is vádolja a kiadó eddigi munkáját, talán épp ezzel feelve azokra az ellenzéki és külföldi jogvédő vádakra, amelyekkel Ceausescu sovíniszta történelemszemléletét világszerte illetik. Végezetül, a pártvezetés a szerkesztők szemére veti, hogy (3) "irodalmilag értéktelen alkotások kiadását szorgalmazzák."

Itt hívjuk fel a figyelmet, hogy a Kriterion könyvkiadó Románia kisebbségeinek egyik legfőbb és tényleges érdekvédelmi intézménye. Azon fórumok egyike, amelyek nem voltak hajlandók azonosulni a jelenlegi rendszer nemzetellenes és emberellenes politikájával.

1984. március 15.

1984/7 sz. jelentés

Támadás a remeci rendőrös ellen

A Bihar megyei Remec községben a kötelező beszoigáltatások ellen tiltakozó tömeg baltákkal megtámadta a helyi rendőrösöt. Híreink szerint a helység párttitkárát csak az mentette meg, hogy még időben sikerült elrejtőznie.

1983. szeptember 17.

1983/8 sz. jelentés

A román hatóságok Lancranjan magyar-ellenes könyve melletti állásfoglalásra szeretnék kényszeríteni az erdélyi magyar sajtót

Augusztus hó folyamán, egy szigorúan bizalmasnak minősített párttaktíva gyűlésen (amelyen több magyar újságíró is részt vett, *bírálat* formájában elhangzott az az észrevétel, hogy miért nem foglalt az erdélyi magyar sajtó állást **Lancranjan: Cuvint despre Transilvania (Gondolatok Erdélyről)** című könyve *mellett*. Olyan híreket kaptunk, hogy a gyűlésen több magyar újságíró felháborodással utasította vissza ezt a bírálatot, s egyben azt a felszólítást, hogy lapjukban foglalkozzanak e munkával. Álláspontjuk alátámasztására Ceausescu pártfőtitkár véleményét idézték, aki állítólag, bár jónak és helyesnek, de a magyar pártvezetés kritikája miatt nem elég taktikusnak ítélte Lancranjan könyvét. Ceausescu elnök véleményét idézve, úgy hírlík, néhány újságíró alkalmat látott arra, hogy felhívja a figyelmet Lancranjan könyvének alapvető veszélyességére, arra, hogy fajelméleti alapon a romániai magyarság megsemmisítésére bujtogatja a románságot.

Itt jegyezzük meg, hogy az említett könyvre – szerzője nyilatkozatait leszámítva – még a román sajtó is csak röviden, bár a kritikai hangot kerülve reagált.

A hatóságok nyilvánvalóan szeretnék épp egy erdélyi magyar fórum vagy személy közreműködését kikényszeríteni annak demonstrálására, hogy Románia kisebbségei, Lancranjan megítélésében is a párt mögött állnak.

1984. március 20.

1984/9 sz. jelentés

Az ingázó értelmiségieket, munkásokat is sújtja a kényszer- beszolgáltatás

Köztudott, és hírügynökségünk is többször visszatért már arra, hogy Románia falvaiban ismét bevezették a kötelező beszolgáltatási rendszert. Újabb hírek szerint nem csak a falvak őshonos lakosságát sújtja e felújított rendelkezés, de a vidékre csak dolgozni járó, ingázó értelmiségieket, munkásokat is. Nekik a feketepiacon kell – a hivatalos ár öt-hatszorosaért – beszerezni a kényszerűen “leszerződött” árumennyiséget, majd nevetséges térítés fejében “beszolgáltatni az államnak.”

1983. november 4.

1983/10 sz. jelentés

Házkutatások az Igaz Szó szerkesztőinél

Ez év október 25-én és 26-án Marosvásárhelyen (Tirgu Mures) a román állambiztonsági szervek több házkutatást tartottak. Csak annyi bizonyosat lehet tudni, hogy az *Igaz Szó* című magyar nyelven megjelenő irodalmi folyóirat néhány szerkesztőjénél, mindenekelőtt Gálfalvy Györgynél szerettek volna terhelő dokumentumokat találni. A házkutatásokat követő kihallgatásokon Duray Miklós *Kutyaszorító* című, New Yorkban megjelent könyvére és az *Erdélyi Magyar Hírügynökség* szerkesztőire vonatkozó adatokról kérdezték az őrizetbevettüket. Hírforrásaink egyértelműen állítják, hogy az állambiztonsági szervek semmilyen terhelő tárgyi bizonyíték nyomára nem bukkantak és a vallatások után mindenkit szabadlábra helyeztek.

1984. március 30.

1984/11 sz. jelentés

Letartóztatták és elítélték a magyar nyelvű oktatás felszámolása ellen tiltakozó Páll Bélát

Letartóztatták és elítélték Páll Bélát, a ditrói (Ditrau) líceum volt matematika tanárát.

Páll már az ötvenes években tiltakozó beadványokban kritizálta a magyar nyelvű tanítás háttérbeszorítását, így a kolozsvári (Cluj) Bolyai Egyetem 1959-es felszámolását, valamint a magyar tannyelv kizorítását a szakiskolákból.

Pállt több ízben zaklatták és néhány alkalommal ideggyógyintézetbe is zárták, majd kényszernyugdíjazták.

1983 elején külföldre utazott, majd miután hazatért, letartóztatták. A letartóztatás valószínű dátuma 1983. április 30. Éjszaka mentek érte és pizsamában hurcolták el, anélkül, hogy családjával bármit is közöltek volna.

Utóbb, félhivatalos források közlése révén kiszivárgott, hogy Bukarestben tartják fogva, föltehetően a politikai foglyok börtönének idegosztályán. Formális peren érvényes ítéletet hoztak ellene, az ügyvédet hivatalból nevezték ki. A kiszabott büntetésről egyelőre nincsenek adataink.

1984. április 2.

1984/12 sz. jelentés

**Kőrösi Csoma Sándor Alexandru Sama névvel
román tudóssá "emelkedett"**

A *Magazinul* című Bukarestben megjelenő újság egyik március eleji száma egy kérdés-felelet játék keretében a következő kérdést tette fel olvasóinak: tudják-e, hogy ki volt az a XIX. századi nagy *román* tudós, "aki elsőként ezekről a tájakról eljutott Tibetbe, ott megalkotta a tibeti-angol szótárt és megszerkesztette a tibeti grammatikát?" A választ a következő számban közölték: "*E nagy román tudós Alexandru Sama.*"

A magyar kultúra ismerői előtt természetesen világos, hogy Kőrösi Csoma Sándort keresztelte így át és emelte a bukaresti lap a román kultúra nagy őregjei sorába.

Csak mint érdekességet jegyezzük meg, hogy Kőrösi Csoma Sándor kerekén 200 esztendővel ezelőtt született és a kétévszázados évfordulóval kapcsolatos minden ünnepséget vagy publikációt a román kormányzat – hasonlóan a tavalyi Kós Károly-centenáriumhoz – betiltott.

1984. április 2.

1984/13 sz. jelentés

Csíkseredán eltűnt öt magyar nemzetiségű egyén

Egyelőre meg nem erősített hírek szerint Csíkseredán (Miercurea-Ciuc) öt magyar nemzetiségű egyén eltűnt.

A túlnyomórészt magyarul lakta székelyföldi városban feszült a közhangulat, amely a történetekkel kapcsolatban minden felelősséget a román állambiztonságra hárít.

1984. április 5.

1984/14 sz. jelentés

Átkeresztelték a Babes-Bolyai Egyetemet – ezentúl Kolozsvári Egyetem

Tegnap, 1984. április 4-én minisztériumi utasítás formájában megszüntették a *Babes-Bolyai Egyetem* elnevezést. Kolozsvárott az egyetemet ezentúl *Kolozsvári Egyetemnek* (Universitatea din Cluj-Napoca) fogják hívni.

Emlékeztetünk arra, hogy 1959-ben a Kolozsvári Bolyai Egyetemnek hívott magyar tanintézmény felszámolásakor is először annak nevét változtatták meg. A Babes-Bolyai Egyetem intézményes struktúrájában évtizedeken keresztül folyt a magyar tannyelv – és ezzel párhuzamosan a magyar anyanyelvű diákok számbeli – visszaszorítása. A most hozott intézkedés egyértelműen jele annak, hogy a román hatóságok megpróbálják végképp megszüntetni Kolozsvárott a magyar nyelvű felsőoktatást.

1984. április 10.

1984/15 sz. jelentés

Anyagi juttatás helyett ezentúl gratuláció jár a feltalálóknek és újítóknak

Nyilvánosságra nem hozták, de hivatalos formában mégis megerősítést nyert országszerte az a döntés, amelyre már régen számított minden műszaki szakember és kutató.

A találmányok és újítások társadalmi megbecsülése az elkövetkezőkben nélkülözni fog minden anyagi juttatást, prémiumot vagy térítést. A feltalálót vagy újítót a jövőben munkahelye szóbeli vagy írásbeli gratulációban fogja részesíteni, míg találmányának vagy újításának szabadalma automatikusan a román állam tulajdonába megy át.

A döntéssel kapcsolatban a párt egyik aktivistája a következőket jegyezte meg: "Az újítás vagy a találmányok létrehozása hazánkban, a szocialista Romániában éppúgy állampolgári kötelesség, mint maga a munka és nem a személyi önmegvalósítás módja."

1984. április 10.

1984/16 sz. jelentés

Visszavonták C. V. Tudor több antiszemita verset tartalmazó legújabb kötetét

A napokban visszavonták Corneliu Vadim Tudor legújabb, *Saturnalii* című verseskötetét (Ed. Albatros, Buc. 1983). A hír nagy feltűnést keltett, hisz köztudott volt, hogy C. V. Tudor Ceausescu kedvencei közé tartozik és egyben az elnöki pár legszűkebb baráti körének is tagja.

A kötetből kb. 2,000 példány így is elkelt.

A könyv egyik verse Moses Rosen bukaresti főrabbit támadja. Köztudott, hogy az egyébként sokak által támadott, korruptnak és gerinctelennek tartott főrabbi több esetben föllépett a Romániában fel-fellángoló antiszemitizmus ellen.

Így történt ez néhány évvel ezelőtt az Eminescu-összkiadásban publikált jónéhány antiszemita program-vers miatt; s Rosen a maga szélsőségesen lojális módján megpróbálta 1982-83-ban elérni, hogy a külföldre távozókat sújtó tanulmányi adó a zsidó emigránsokra ne vonatkozhasseék.

Ezek a lépések nagyon felháboríthatták C. V. Tudort, mert kötetébe belevett egy Rosen-ellenes verset is, mely a mai romániai rendszer hagyományos idegengyűlöletét válogatott és válogatatlan szitkokkal most a zsidóságon próbálja ki.

Íme a vers egy részlete:

Trist cartofor, tu, monument de ura,
Satyr drapat in giulgiu visiniu
Cum vii sa faci tu ordine-n cultura?
Mai bine-ai vinde nasturi ai rachiu.
Mici echimaze-s ochii tai de fiara.
Rinjesti ca riia, hot, cu coltii rai
Mefibofet gingav si fara tara
Raufacator esti tu cu toti ai tai.
Te-ai lacomit destul, aveai de toate,
Stateai pe roze-n caldul tau birlog
Si totusi te-a mincat in fund si-n coate
Si ai sarit la creastapintenog,
Sa rastignesti o noua sanctitate
La care ou de-un secol ma tot rog.

Egy másik, egyébként Eminescunak ajánlott verse pedig bosszúszomjas indulataival a pogromok hangulatát idézi, amikre egyre hajlamosabbnak mutatkozik nemcsak a mai hivatalos román pártvezetés, de a közhangulat is. E versek ezért képeznek nagyon is reális veszélyt; gyűjtőszikrái lehetnek olyan ösztönöknek, amelyek ma már nem csak megtűrt, de ajánlott nemzeti magatartássá kezdenek válni Romániában.

Eminescu la 33 de ani (fragmenta)

. . . Nu-i cal troian cabala voastra neagra,
E un ponoi de bilei, tragind la dric.
Istoria nu are nici e rosta,
Nu mai puteti intoarce deci nimic.
Mai bine v-ati intoarce voi acolo,
De unde luati argintii putreziti.
Noi stam in veci la cina cea de taina,
Voi lusti cita-e gustare si fugiti.

. . . Ei nu stiu totdeauna ce se-ntimpla
Ei trag din greu, si sufera, si mor.
In timp ce saltimbancii, si irozii
Tea conjuratii impetriva ler.
Pe-al vostru cap si-al semintiei veastre
Sa cada vesnic singale strabun.
Eu va blestem pontru acele crime
Pe care-as vrea s-apuc sa lea razbun.

1984. április 11.

1984/17 sz. jelentés

Moses Rosen beszéde szerint a háború alatt minden román zsidómentő, minden magyar pedig zsidóüldöző volt

Nagy megütközést keltett az erdélyi zsidóság körében Moses Rosen bukaresti főrabbinak Kolozsvárott, a Hanuka-ünnepek alkalmával elmondott beszéde.

A főrabbi a román és magyar nép háború alatti magatartását elemezve megállapította: a románság mindent megtett, hogy megmentse a zsidóságot, míg a magyarok kiszolgáltatták őket a hitlerista megszállóknak.

Erdélyi zsidó körök a beszéddel kapcsolatban kiemelik, hogy "Rosen Ceausescunak szeretett volna szolgálatokat tenni e magyarelles és minden vonatkozásban hazug állítással." E körök tagjai önmagukat "vallási szempontból zsidónak, nemzetileg pedig *magyarnak*" tekintik, s ezen az alapon visszautasítják, hogy a főrabbi elvitassa tőlük anyanyelvüket, kultúrájukat és azokat a sajátosságokat, amelyeket még vallásuk gyakorlásában is meg akarnak őrizni.

Felhívják a figyelmet ugyanakkor arra, hogy "az erdélyi zsidóság nem felejtette el, hogy amíg Romániában több mint százezer zsidót gyilkoltak le a negyvenes évek elején, addig Erdélyben, a hitlerista megszállásig nem került sor atrocitásra, és tömeggyilkosságokra még azt követően sem."

Az idézett erdélyi zsidó körök ugyanakkor megjegyzik, hogy Rosen főrabbi elfelejtette Románia jelenlegi helyzetére is alkalmazni százakunk nagy tanulságát: "Auschwitz után minden antiszemitizmus – fasizmus!" Véleményünk szerint a mai Romániában egyre inkább felizzó antiszemitizmus nemcsak az ország múltját, de jelenét is egyértelműen minősíti és Rosen főrabbi felelőtlen politikai koncessziói csak újabb érveket adnak az állami vezetés szintjén gyakorolt antiszemitizmusnak és méginkább kiszolgáltatják a romániai zsidóságot.

1984. április 12.

1984/18 sz. jelentés

Ilie Ceausescu könyve a román történelemhamisítás újabb példája

A román államelnök egyik öccse, Ilie Ceausescu vezérezredes, honvédelmi miniszterhelyettes könyvet publikált, melynek címe: *Transylvania. An ancient Romanian land (Erdély. Ősi román tartomány)*; Katonai Könyvkiadó, Bukarest. 1983.

A kötet összegezni igyekszik azokat a politikai érveket, amelyek az "egységes román nemzeti állam" létrejöttét és fennállását történetileg, földrajzilag és fajilag egyaránt indokolják. Nincs benne semmi olyasmi, amit az eddigi propagandisztikus agy mosás fel ne sorakoztatott volna annak bizonyítására, hogy:

(1) Európában a román nép egyedüli jogutódja annak a kultúrórökségnek, amit a Római Birodalom maga után hagyott. Feltehetően ennek az örökségnek a birtokában gondolhatja a szerző helyénvalónak azt, hogy a *Roumanian* nemzetmegjelölést mindenütt következetesen *Romaniannak* írja, figyelmen kívül hagyva az angol helyesírás szabályait.

(2) Ilie Ceausescu új elemet visz abba a történeti szemléletbe is, amely eleddig Románia második világháborús szereplésének hivatalos értelmezése volt. A könyv az eddigi történelemhamisításokat is meghaladva, sommásan elhallgatja vagy minimalizálja Románia és a tengelyhatalmak kapcsolatát, míg az 1944-es kiugrás szerepét groteszk módon majdhogynem az egész világháború sorsdöntő eseményévé avatja. Ennek megfelelően kevés szó esik a Szovjetunióknak Románia felszabadításában játszott szerepéről, hűen követve a Ceausescu-éra ama propagandáját, hogy Romániát kizárólag a román hadsereg szabadította fel, a "szovjet segítség" pedig a kibontakozó németellenes nemzeti felkelésnek afféle szimbolikus epizódja volt.

(3) Ehhez a propagandisztikus beállításhoz járult most új elemként az 1944. augusztus 23-i kiugrás "antiimperialista" jellegének kihangsúlyozása is, amely történeti legitimitást igyekszik adni egy már nyíltan vállalt *magyarellenességnek*.

Mint köztudott, 1940-ben az úgynevezett második bécsi döntés visszacsatolta Magyarországhoz Erdély északi részét, viszonylagos igazságot szolgáltatva ezzel az első világháborút követően, a magyarság rovására elkövetett igazságtalanságokért. Ezeket az igazságtalanságokat azóta minden mérvadó elemzés "imperialista" diktátumnak minősítette, s az akkori Romániát "imperialista agresszornak." E minősítés terhes következményeit igyekszik most a román propaganda a magyarságra áthárítani. Ilie Ceausescu könyve e dologban is továbbmegy egy lépéssel, imperialista agresszióknak minősítve a magyarság ezeréves jelenlétét nemcsak Erdélyben, de az egész Kárpát-medencében is.

1984. április 15.

1984/19 sz. jelentés

A román államvezetés Kovászna megye megszüntetését tervezi

Egyelőre meg nem erősített hírek szerint, a romániai államvezetés fontolóra vette Kovászna (Covasna) megye megszüntetését. Ez azt jelentené, hogy a megye – melynek területén jelentős magyar tömegek élnek – északi és keleti részei Bákó (Bacau) megyéhez, a fennmaradó részek pedig Brassó (Brasov) megyéhez kerülnének. Ezzel egyidejűleg Sepsiszentgyörgy (Sfintu Gheorghe), melynek lakossága többségében magyar, elveszítené megyeszékhely rangját.

1984. április 18.

1984/20 sz. jelentés

A Kőrösi Csoma évforduló idején a Securitate több embert elhurcolt és tetteg bántalmazott Csomakőrösön

Április közepén a Kovászna (Covasna) megyei Csomakőrösön (Chiurus) a Securitate több embert elvitt lakásáról és tetteg bántalmazta őket. Az eset jelentőségét fokozza, hogy mindez Kőrösi Csoma Sándor szülőfalujában történt, akkor, amikor Románián kívül szerte a világon méltó módon emlékeznek meg a nagy keletkutató születésének kétszázadik évfordulójáról.

A megkínzott emberek elmondották, hogy a román politikai rendőrség ilyen módon próbálta megfélemlíteni őket és figyelmeztetni egyben arra, hogy az évforduló miatt Csomakőrösre látogató külföldiekkel semmilyen kapcsolatot ne létesítsenek.. Ugyanezek a források arról is említést tettek, hogy a szóbanforgó időszakban provokátorok jelentek meg a faluban, akik külföldi turistáknak adták ki magukat.

Szemtanúk beszámolója szerint, április 12-én és az azt követő napokon Csomakőrös lakatlan helység benyomását keltette; az emberek nem mertek kilépni házaikból. Az egyik helybeli lakos tudósítónknak elmondotta, hogy még az istentiszteletre sem mert elmenni.

1984. április 20.

1984/21 sz. jelentés

Tizenhét ember halálát okozta egy gázvezeték robbanás Bákó megyében

Ez év március elsején felrobbant egy metángázvezeték a Bákó (Bacau) megyei ojtózi (Oituz) szorosban, Bereck (Bretcu) és Sósmező (Poiana Sarata) községek között. A nagy erejű robbanás a völgy szétszórtan elhelyezkedő házai közül mintegy huszat romba döntött. Meghalt tizenhét ember, közülük tíz román és hét csángó-magyar. Több kilométerre ellátszottak a robbanás következtében kitört tűz lángjai.

A hivatalos romániai szervek igyekeznek az eseményt eltitkolni. Kivizsgálásról egyelőre nem érkezett jelentés, mint ahogy az esemény okát is a közvélemény különbözőképpen interpretálja.

1984. április 25.

1984/22 sz. jelentés

Román gazdasági reformok – “racionalizálás” vagy fizetés-csökkentés?

Az úgynevezett romániai gazdasági reformok keretében a hatóságok igyekeznek meggyőzni a munkaközösségeket és brigádok tagjait, hogy – állásvesztés terhe mellett – “önkéntesen mondjanak le fizetésük bizonyos hányadáról.”

Az események előzményéhez tartozik, hogy a hatóságok az alkalmazottak számának drasztikus csökkentését helyezték kilátásba, ezzel remélve csökkenteni az egyes termelőegységek anyagi kiadásait. Több munkás beszámolt arról, hogy a “racionalizálást,” vagyis az esetleges elbocsájtásokat bejelentő gyűléseken felhívták figyelmüket, hogy *lemondva fizetésük 20-50 százalékáról*, elérhetik, hogy a dolgozók eredeti létszáma megmaradjon.

S mivel – ahogyan az egyik érintett kifejtette – “ma rám, holnap rád kerülhet sor, a munkások sorra belemennek abba, hogy még ők fizessenek azért, hogy dolgozhatnak.”

1984. április 26.

1984/23 sz. jelentés

Erdélyben a szolgáltatásban dolgozók nem használhatják a magyar nyelvet

Egyes meg nem erősített értesülések szerint Erdély városaiban a szolgáltatásokban dolgozók (elsősorban taxivezetők, szállodák alkalmazottai és az üzleti elárusítók) utasítást kaptak, hogy *“ne használják a magyar nyelvet.”* Információink szerint az utasítás betartását folyamatosan ellenőrzik.

1984. április 30.

1984/24 sz. jelentés

Moses Rosen provokatív magyarelles kampánya

A jelek arra utalnak, hogy a romániai pártvezetés igyekszik az ország elnyomott nemzetiségeit méginkább egymásra uszítani.

Ennek a politikának a része Moses Rosen bukaresti főrabbi magyarelles kampánya is, amellyel – köztudottan a pártvezetés óhajára – provokatív módon igyekszik időről időre antiszemita érzelmeket kelteni az erdélyi magyarság körében. Mint előző híreinkben már jeleztük (1984/17 sz. jelentés), az erdélyi zsidóság magyar nemzetiségűnek tekinti magát, s ezért többen felháborodva utasították vissza Rosen főrabbi szervilis és főképp a zsidóságnak ártó megnyilatkozásait.

Most szerzett értesüléseink szerint a román állambiztonság – a hírhedt Securitate – egyes tisztjei, vallatások alkalmával olyan kijelentéseket tettek erdélyi magyarok előtt, amelyek valamiféle “román-magyar összefogásra” ösztönöznek “a zsidó és szász hazaárulókkal szemben,” akik “készek akármit megtenni a Securitaténak, csak hogy elhagyhassák Romániát.”

Erdélyi magyar ellenzéki körök ezzel kapcsolatban megjegyzik: Ők maguk is sürgetik Románia népeinek testvéri összefogását, de még célzás formájában is visszutasítják azt, hogy egy ilyen összefogásra a Securitate vagy a Securitatéhoz hasonló terrorszervezet égisze alatt kerüljön sor. Ugyanakkor felhívják a figyelmet arra, hogy Románia elnyomott népeinek az árthat a legtöbbet, ha kritika nélkül és naivan elfogadják a jelenlegi bűnös pártvezetés propagandisztikus szólamait, amelyeknek egyetlen célja, hogy szembeállítva ezeket a népeket, a Ceausescuék vezette párt uralmát és a társadalmi igazságtalanságokat továbbra is fenntarthassák.

1984. május 20.

1984/25 sz. jelentés

A magyarság szellemi életének, kulturális intézményeinek további korlátozása

A minden állampolgárt egyaránt sújtó romániai gazdasági és politikai romlás *mellett* – de egyúttal ennek következményeképpen is – egyre inkább fokozódik a Romániában élő, számottevő értelmiségi réteggel rendelkező magyarságra nehezedő nyomás. A magyarság amúgyis aránytalanul kevésszámú és gyakorlatilag akcióképtelen szellemi intézményeit sorra érik a fölszámolással mint perspektívával fenyegető politikai korlátozások. A magyar értelmiség rossz közérzete lemérhető azon az egyszerű tényen is, hogy egyre gyakoribb a vezető funkciókról való önkéntes lemondás, amit általában betegnyugdíjazásnak álcáznak. A magyar népművelő mozgalom istápolására is vállalkozó *Művelődés* című Bukarestben szerkesztett havilap főszerkesztője, Kovács János irodalomtörténész négy évvel ezelőtt nyugdíjaztatta magát. A mai napig sem neveztek ki senkit a helyébe, a lap impresszumában egyszerűen nem szerepel sem főszerkesztő, sem szerkesztőbizottság. A *Jóbarát* című gyermeklap – ugyancsak Bukarestben szerkesztik – főszerkesztőjét, Bartha Zoltánt vidékre helyezték, azóta a hasonló profilú román lap főszerkesztője irányítja a magyar lapot is. Az ugyancsak Bukarestben székelő magyar hetilap, *A Hét* főszerkesztője, Huszár Sándor és helyettese, Horváth Andor nem kérte nyugdíjazását, őket egyik napról a másikra bocsájtották el állásukból, illetve váltották le őket. A csere következtében a magyar hetilap munkatársi gárdája is megváltozott, a lap színvonala rohamosan romlott. Öt évvel ezelőtt nyugdíjaztatta magát Bodor Pál, a román rádió és televízió magyar és német nyelvű tévéadásainak igazgatója. Azóta a két nemzetiségi szerkesztőséget ideiglenesen megbízott vezeti, s időközben a magyar tévéadás műsorideje heti 180 percről, vagyis három órától mindössze 55 percre apadt. Úgy hírlik, a kolozsvári *Korunk* főszerkesztőjét, a nemzetiségsszociológus Gál Ernőt is a nyugdíjazás várja és nem valószínű, hogy utódjában egyúttal követőjét is tisztelheti majd a nagymúltú magyar folyóirat olvasóközönsége.

Néhány hónapja a romániai magyar kultúra nemzetközi elismerést kivívott intézménye, az ugyancsak Bukarestben székelő *Kritérium* könyvkiadó ellen indult széleskörű vizsgálat. A Romániában élő összes nemzetiség írásbeli kultúrájának istápolására vállalkozó, nyolc nyelven publikáló kiadónak a munkáját a Román Kommunista Párt Központi Bizottságának különleges, erre az alkalomra toborzott brigádja elemzi. A kiadó tevékenységének számottevő része a magyar nyelvű könyvkiadás, de a brigád tagjai között egyetlen magyar szakember, író, irodalomtörténész, nyelvész, történész, folklórkutató sincsen. A brigád vezetője egy Dulea nevű román pártfunkcionárius, aki a magyar nyelvet még társalgási szinten sem ismeri, tagjai zömmel párt- és állami funkcionáriusok, Iulia Radulescu cenzor. Augustin Deac hírhedetten nacionalista román párttörténész, Francisc Podoaba, Illés József, Csiki Dénes pártfunkcionáriusok, Szász Béla, Pezderka Sándor – a Művelődési Minisztérium jórészt cenzori hatáskörrel felruházott tisztviselői.

A hírek szerint a támadás éle a kiadó alapító igazgatója, Domokos Géza ellen irányul, akit Ceausescu nemegyszer küldött külföldre, az USA-ba, Angliába, más nyugat-európai országokba, de még Kínába is, hogy az RKP nemzetiségi politikájának helyességét mintegy saját funkciójával és a *Kriterion* létevel garantálja külföld előtt. Úgy tűnik azonban, hogy Domokos Géza, aki egyúttal a romániai *Írószövetség* alelnöki tisztét is betölti, túlságosan is jól bizonyított, nemcsak külföldön, hanem otthon is. Komolyan vette és a gyakorlatban is meg akarta valósítani azt az elvet, hogy a *Kriterion Kiadó* a Romániában élő nemzetiségek jogegyenlőségének exponense, szellemi életük és létük eszköze. Hírek szerint ugyanis az a vád éri, hogy a Kiadó volumenét és profilját megengedhetetlen mértékben bővítette.

Hogy ez a vád milyen mértékben fedi a valóságot, hivatalos román statisztikai adatokkal bizonyítható: a romániai nemzetiségi nyelvű könyvkiadás az utóbbi 35 évben egyharmadára csökkent, és a román szakkiadók gyakorlatilag felszámolták a magyar nyelvű könyvek kiadását. Az *Akadémiai*, a *Zenei*, a képzőművészeti profilú *Meridiane* kiadók már egyáltalán nem adnak ki könyvet magyar nyelven. A kolozsvári *Utunk* című hetilapban megjelent az 1970 és 1980 közötti romániai magyar könyvkiadás tényeiről közölt felmérés szerint: a *Tudományos és Enciklopédiai Kiadó*, a *Ceres* mezőgazdasági, az *Albatros* ifjúsági, a *Sport és Turisztikai*, a *Technikai* kiadók, az irodalmi profilú *Eminescu Kiadó*, stb., magyar nyelvű könyvkiadása, évi volumene elenyésző. Közöttük az *Albatros* ifjúsági kiadó valósággal vezet a maga öt magyar nyelvű könyvével, melyek közül átlagban egy az eredeti mű, a többi fordítás magyar nyelvre. A *Kriterion* tehát – ezeknek a tényeknek az ismeretében – amúgyis szerény, szűkre szabott keretein belül próbált szélesebb profilú magyar nyelvű könyvkiadást kialakítani, igyekezett menteni, ami még esetleg menthető, de teljes profil-skálára még így sem törekedhetett. A kiadó ugyanis évi kb. 100 könyvet adhat ki magyar nyelven, s így a profilbővítés nyilván csak jelzésszerűen valósulhatott meg: az igényekhez – és a romániai magyarság szellemi valóságához – mérten csak alig néhány kiadvánnyal vállalkozhatott a romániai magyarság történelmének, művelődéstörténetének, nyelv művelésének, néprajzának, képzőművészeti és zenei kultúrájának a bemutatására.

A képet csak árnyalja az a tény, hogy a 22 és fél milliós lakosságú Románia a maga évi 50 milliós összpéldányszámú könyvkiadásával (ami évi két könyvet jelent egy főre) az utolsó helyen áll az európai kiadói statisztikákban. Ezen belül a romániai magyar könyvkiadás példányszám tekintetében még ennél is alacsonyabb szinten áll: évente nagyjából egy, azaz egy könyv jut egy romániai magyar főre. Ami pedig a profilt, a választékot illeti, a helyzet még tragikusabb: míg például a magyarországi olvasó évi hét-nyolcezer könyv közül válogathat, ha van rá igénye és pénze, addig a romániai magyar olvasó 200 közül – ennyi magyar könyv jelenik meg ugyanis évente a majd kétmilliós magyarság számára Romániában, és ebben a 200 címben benne foglaltatnak magyarra fordított román politikai kiadványok, brosrák, kongresszusi előadások, propagandaanyagok, Ceausescu összes művei, és a többi, románból vagy esetleg más nyelvekből magyarra fordított művek, technikai kézikönyvek, szakirodalom, stb. És eközben radikálisan csökkent az igényeket egyébként eleddig sem kielégítő példányszámú magyarországi magyar kiadványok importja is, lévén hogy a

könyvimportot csereegyezmény szabályozza, s ennek valutakerete nem követte a könyvek világméreteiben is érzékelhető árdrágulását.

A bukaresti nemzetiségi kiadó, a *Kriterion* ellen indított kivizsgálás, a párt általi "felelősségrevonás" tehát a már amúgyis a minimumra csökkent kiadói volumen és profil létjogosultságát akarja megkérdőjelezni, azt a minimumot, amellyel eleddig a romániai nemzetiségek – köztük a legnagyobb számú magyarság – még rendelkezhetett. A magyarországi sajtó az elmúlt hónapokban feltűnően sokat foglalkozott a romániai *Kriterion Könyvkiadóval*. Nem tudni miért: azt a csekély jót tartották-e szükségesnek méltatni, elismerni, amit a *Kriterion* – lehetőségeinek végső határáig elmenve – igyekszik megtenni a nemzetiségi kultúrák terjesztésének érdekében – avagy hírért vették talán, hogy valamiféle veszély fenyegetné a kiadót? A Magyar Hírlap április 26-i számában Zelei Miklós írt a *Kriterionról* és Domokos Gézáról; május 20-án a *Népszabadságban* jelent meg hasonló tárgyú, terjedelmes cikk; az *Élet és Irodalom* május 25-i számában a Szocialista Művelődés és Nevelési Tanács első elnökhelyettesével, Ion Traian Stefanescuval készített interjú is feltűnően kérdezett rá a *Kriterionra*.

1984. június 5.

1984/26 sz. jelentés

Az erdélyi magyar ellenzék üzenete a Románok Nemzeti Kongresszusához

1984 május 19-én Genfben megnyílt a Románok Nemzeti Kongresszusa. Erdélyi magyar ellenzéki körök üzenetet intéztek a kongresszus résztvevőihöz, melyet itt közlünk. Azok, akik az üzenet közreadásával megbíztak minket, hangsúlyozzák, hogy kizárólag az alábbi szöveg tekinthető autentikusnak:

Üzenet a Románok Nemzeti Kongresszusához

Románia jelenkori történelmének legsúlyosabb válságát éli át. E válság igazi méretei az itt élő népek identitás-tudatában, önismeretében, önbecsülésében és kulturális-nemzeti életképességében mutatkoznak meg a leginkább. Épp ezért, nem csak arról van szó, hogy egy bűnös és primitív, az európai közösségi szokásoktól alapjaiban idegen kormányzási forma kényszeríti a mai Románia népeit őrzött értékeiknek feladására, de arról is, hogy a társadalmi önmegadás jegyében eltelt évtizedek során, az értékek eme pusztulása a jelenkori kormányzási forma visszaigazolója lett, önmagunk kiszolgáltatásának aktív tényezője s az ellenünk elkövetett társadalmi igazságtanságok elvi támasza.

Első számú társadalmi feladat: túljuttatni az országot a válságon, aminek egyetlen módja a jelenlegi vezetéssel szembeni határozott, áldozatkész és célratörő fellépés. A román nép – nem vitás – meg fogja hozni ítéletét a mai korról s mai vezetőiről. Ez az ítélet nélkülözhetetlen abból a szempontból, hogy a nemzet szembenézhesen múltjának következményeivel, jelenével és lehetőségeivel. És mindannyiunknak, nekünk, kisebbségieknek is meg kell hoznunk azokat a döntéseket és le kell vonnunk azokat a következtetéseket, amelyek a mai vezetéssel fenntartott mindennemű kompromisszumot visszamenőleg is elutasítanak. Közösén ki kell építenünk azokat a szervezeteket, amelyek keretében reális lehetőség nyílik a mai vezetéssel szembeni fellépésre.

A román nép és Románia elnyomott kisebbségei történelmi kompromisszumra kell jussanak. Tisztázniuk kell, hogy közösek ellenségeik. Nem világnézeti vitára kell most vállalkoznunk, hisz nem egyszerűen elvi ellentétek, hanem egy *önkéntes* zsarnokság az, ami Románia társadalmi életét az ismert válságba juttatta. Az elvtelenségeket és a hatalmat birtokló peremcsoportok alantas ösztöneit kell leküzdeni, az esztelen vagy ájult önmegadást, mely ellenkezés nélkül szolgáltatja ki a lakosságot az erőszaknak, nincstelen földönfutókká téve a parasztok százazreit, rendre minden társadalmi biztonságtól megfosztva az évtizedek óta éhbéren tengődő munkásságot.

Az ország katasztrofális gazdasági helyzete mellett a nemzetiségi kérdés sem oldható meg a jelenlegi keretek között. A román nép és a nemzetiségek szövetségére kell lépjenek mind a mai vezetés felszámolása, mind pedig egy eljövendő demokratikus társadalmi rend megteremtése érdekében. A román nép meg kell adja a

kisebbségeknek azokat a jogokat és azokat a lehetőségeket, amelyek *minden embert és minden közösséget* elvi hagyományaink értelmében megilletnek. A kisebbségeknek pedig vállalniuk kell azokat a kötelességeket, amelyek a demokratikus viszonyok működésének természetes menetét garantálják. Vagyis, Románia nem nyilváníthatja magát nemzetállamnak anélkül, hogy ezzel a kisebbségek jogait ne csorbítaná; a kisebbségek viszont nem követelhetnek jogokat anélkül, hogy a románság Romániában betöltendő történelmi szerepének meghatározó fontosságát el ne ismernék.

A román népnek kettős történelmi feladata van: önmaga számára kiharcolni a szabadságot és a demokratikus közállapotok megteremtésének lehetőségét. Ugyanakkor meg kell akadályozza, hogy a jelenlegi vezetés a román nép nevében terjesztett doktriner terrorszemlével megfertőzhesse közvetlen környezetét, közös hazánkat, Közép-Kelet-Európát. A népek is felelősek azért, amit vezetők elkövetnek.

Az erdélyi magyar kisebbség is felelősséget érez mindazért, ami a mai Romániában történik. Mi, akik e felelősség megfogalmazását, továbbítását és képviselését magunkra vállaltuk, tisztában vagyunk azzal, hogy múltunkat egészében revideálnunk kell, s romániai jelenlétünket nem az aktuális és mindenki által elutasított kormányzat elvárásaihoz kell igazítanunk, hanem a román nép *szükség szerű* ellenzéki harcához és demokratikus jövőjéhez. Megegyezést sürgetünk minden olyan politikai és nemzeti erővel, amely a társadalom konszolidálását támogatja s amely tenni kíván valamit a teljes katasztrófa megakadályozása végett.

Felelősséget érzünk szülőföldünk, a mai Románia és szellemi, kulturális hazánk, Közép-Kelet-Európa biztonsága iránt. Ellenszenvünket a mai romániai vezetéssel szemben a példátlan s kontinensünk legsötétebb napjait idéző politikai önzés egyre erősebb érvényesülése is fokozza, amely önös, korlátolt érdekeivel Közép-Kelet-Európa valamennyi népének testvéri boldogulását is akadályozza, szítja az ellenségeskedéseket, a sovíniszta kihívást és bosszút. Nem titkoljuk, hogy mind gazdasági, mind kulturális és politikai téren a testvériséget egy társadalmi szövetség formájában is érvényesülni kívánnánk látni, amely a szuverenitás erősítése mellett minden közép-kelet-európai nép szolidáris föderációjával igyekeznék a társadalmi prosperitás és egy reális demokrácia közös előnyeit biztosítani.

Mi, az erdélyi magyarság jogainak és az egész ország társadalmi békéjének biztosítása, valamint népeink történelmi kompromisszuma érdekében, két alapkövetelményt látunk nélkülözhetetlennek:

Először: az egyetemes emberi jogok *egyenlő* biztosítását minden állampolgár számára. Hangsúlyt helyezünk e téren arra, hogy e jogoknak, a mai vezetést fölvaltató, valóban tisztességes és felelősséggel bíró kormányzat ténylegesen érvényt szerezzen, s a jogok érvényesülésében biztosítani tudja nem csak nemzetiségre, fajra, vallásra, nemre, de osztályhovatartozásra és társadalmi szituáltságra nézve is az egyenlőséget.

Másodszor: biztosítva legyenek a román néppel *azonos* szinten kollektív jogaink. Minden etnikai, vallási, szubkulturális csoport szabadon érvényesíthesse akaratát, saját érdekeiről szuverén módon dönthessen s érvényt ezeknek az érdekeknek önálló intézményes keretek létrehozásával szerezhessen. Autonómiát kívánunk, s olyan

demokratikus garanciákat, amelyek jogaink érvényesítésében önállóságot biztosítanak a számunkra. Mi, magyarok, de talán testvérnépeink – a németek, a szerbek, a zsidók, stb. – nevében is elmondhatjuk: szerves és szuverén kapcsolatokat kívánunk kiépíteni és fenntartani anyanemzetünkkel.

Románia boldogabb jövője, valamennyiünk egyéni és közösségi szabadsága, valamint tágabb hazánk, Közép-Kelet-Európa békés társadalmi perspektívái reményében köszöntjük most a Románok Nemzeti Kongresszusát. Munkájukat, harcukat testvéri szolidaritással üdvözljük.

Leglényegesebb követeléseink ismertetésére mellékeljük az erdélyi magyar ellenzék három tagja által megfogalmazott és a madridi konferenciához eljuttatott Programjavaslatot.

Erdély, 1984. május

1984. június 5.

1984/27 sz. jelentés

Megfosztották Tőkés Istvánt püspökhelyettesi, valamint főszerkesztői rangjaitól

1984. május 24-én a kolozsvári egyházkerület *Református Közgyűlése* leváltotta püspökhelyettesi megbízatásából dr. Tőkés István, nemzetközi hírfő teológiai professzort. Ugyanezen az ülésen felmentették a *Református Szemle* főszerkesztői posztjáról is.

Emlékeztetünk arra, hogy Tőkés professzort a román állambiztonsági szervek már jóideje üldözik. (Ezzel kapcsolatban lásd 1983/25 sz. jelentést.) Fiát, Tőkés Lászlót május folyamán felfüggesztették dési (Dej) lelkészi állásából, majd egy eldugott kis faluba – Mezőszentpéterre – helyezték, elszigetelve így nem csak családjától, de a hozzá még a Securitate fenyegetései ellenére is ragaszkodó híveitől.

1984. június 6.

1984/28 sz. jelentés

Két magyar nemzetiségű diákot kizártak a kolozsvári képzőművészeti főiskoláról

A Ion Andreescuról elnevezett kolozsvári képzőművészeti főiskola tíz magyar nemzetiségű diákját több napon keresztül vallatta a román államvédelem, a Securitate. Közülük kettőt kizártak a főiskoláról.

A vallatások során azzal vádolták őket, hogy "magyar állampolgárokkal tartanak fenn kapcsolatot," és hogy művészeti törekvéseik nyugati, magyar eszményeket követnek és ezáltal "tagadják a szocialista román kultúra értékeit."

1984. június 8.

1984/29 sz. jelentés

Sepsiszentgyörgyön felrobbantották Mihai Viteazul szobrát

Több forrásból is megerősített hírek szerint Sepsiszentgyörgyön (Sfintu Gheorghe) tegnap, június 7-én felrobbantották Mihai Viteazul 1980-ban felállított köztéri szobrát. Szemtanúk szerint az emlékmű megsérült.

Emlékeztetünk arra, hogy a szobor felállítása széleskörű felháborodást keltett a többségében magyarlakta városban. Mihai Viteazul alakja ugyanis a mai román pártvezetés sovinszta kultuszának vezérszimbóluma, Ceausescu politikai ideálja. Így az emlékmű felállítását a sepsiszentgyörgyiek és az egész magyarság megalázó provokációnak tekintette.

Ennek ellenére az emlékmű felrobbantását többen a román hatóságoknak tulajdonítják, akik ezzel az újabb provokációval igyekeznek majd a magyarságra áthárítani a felelősséget az erősödő terrorért.

1984. június 10.

1984/30 sz. jelentés

Újabb adatok a sepsiszentgyörgyi szoborrobbantástól

Hírügynökségünk újabb adatok birtokába jutott a sepsiszentgyörgyi (Sfintu Gheorghe) köztéri szobor felrobbantására vonatkozóan. Ezeket az alábbiakban foglaljuk össze:

Igen megbízható források szerint, a négy-öt dinamitrúdból álló robbanószerkezetet június 3-ról 4-re virradó éjszaka helyezték el a sepsiszentgyörgyi Gábor Áron téren álló román nemzeti emlékmű (Mihai Viteazul szobor) alatt. A robbanás június 4-én a déli órákban következett be; ennyiben helyesbítenünk kell 1984/29 sz. jelentésünket, melyben június 7-ét jelöltük meg a robbanás napjaként.

Legalább egy személy (a tizenkét esztendőes Vaszi Gábor) és a szobor talapzata megsérült, a környező házak ablakai betörték. Különösen a közelben álló Szakszervezetek Művelődési Házának kirakatait érte károsodás.

Még ugyanaznap este Bukarestből több tucat politikai rendőr érkezett. Számukat illetően beszédes lehet, hogy a helybeli Bodoc Szállót (Hotel Bodoc) teljesen kiürítették és ott szállásolták el őket.

Azonnal megkezdődtek az igazoltatások, a kihallgatások. Főként a városban tartózkodó idegeneket zaklatják.

1984. június 15.

1984/31 sz. jelentés

Kőröspatakon letartóztattak két magyar nemzetiségű bányászt

Ma, Kőröspatakon (Criseni) két magyar nemzetiségű bányászt letartóztattak a román állambiztonsági szervek. A két ember *állítólag* robbanóanyagot rejtegetett.

1984. június 21.

1984/32 sz. jelentés

Csak szervezett zarándokmenetek juthattak a Csíksomlyói Búcsú kegyhelyeihez

A június 8. és 10. között tartott hagyományos *Csíksomlyói Búcsú* alkalmával, a helybeli rendőrség lezárta a településről kivezető utakat. Jelentések szerint csak a szervezett zarándokmeneteket engedték a kegyhelyek közelébe, elkergetve a nagyszámú, máshonnan ideérkező egyéni érdeklődőt, zarándokot.

1984. június 25.

1984/33 sz. Jelentés

**1984 őszétől öt román nyelvű osztályt indítanak az utolsó, eddig
kizárólag magyar nyelven oktató
kolozsvári gimnáziumban**

Június 20-án a romániai sajtó közölte az 1984-85-ös tanévre érvényes középiskolai beiskolázási tervet, amely minden oktatási intézmény számára megszabja a létesíthető, tehát engedélyezett osztályok *számát és profilját*.

E terv szerint a kolozsvári 3-as számú Matematika-Fizika Líceumban (vagyis a 400 évvel ezelőtt Báthori István – erdélyi fejedelem, majd lengyel király – által alapított kollégium utódjában), a jelenleg egyedüli, még mindig csak magyar nyelven oktató kolozsvári magyar gimnáziumban 1984 szeptemberétől öt román nyelvű osztályt indítanak, s ezekbe a beiratkozás már meg is kezdődött.

A romániai oktatási struktúrának megfelelően két IX. osztály (vagyis I. gimnáziumi osztály) és egy XI. osztály (gimnáziumi III. osztály) indul román nyelven, és ugyancsak két román nyelven oktató XI. osztálynak kell megkezdenie működését az esti tagozaton. Nem kétséges, hogy az öt új román osztály – amelybe az első néhány beiratkozási napon mindössze négy román anyanyelvű tanuló jelentkezett –, *őszig*, az iskolai év kezdetéig a tervezett létszámot el fogja érni, és az iskola pedagógusi gárdája új, román anyanyelvű tanárokkal fog bővülni. Ezáltal az iskola *minden* adminisztratív és nevelői tevékenységét kénytelen lesz román nyelven megszervezni és lebonyolítani.

Ez a tény végülis nem azért fontos, mert a hivatalos propagandával ellentétben egy újabb magyar nyelvű oktatási intézményt ítélt beolvasztás útján eltűnésre a román kormányzat, hanem azért, mert a kolozsvári 3-as számú magyar tannyelvű Matematika-Fizika Líceum 1979 óta mindmáig minden évben sikeresen védekezett a beolvasztás ellen, de a globális szándékokon belül sorsát még sem kerülhette el; *1984 őszétől Kolozsváron egyetlen olyan gimnázium sem marad már, amelyben az oktatás és a nevelés kizárólag magyar nyelven folyék.*

1984. június 30.

1984/34 sz. jelentés

A Korunk negyvenhárom éve

Ha 1940-ben – amikor már 15 éve létezett – nem szűnt volna meg az akkor éppen észak-erdélyinek, tehát magyarországinak minősülő kolozsvári folyóirat, ha 1944 után – amikor már megint romániai magyar orgánumnak számíthatott volna – nem folytatódott volna “kényszerpihenője,” akkor ebben az évben 59 éves lehetne a *Korunk*. A 16 évnyi elhallgattatás okán viszont mindössze 43. évfolyama jelenik meg.

Amikor 1926-ban Dienes László Kolozsvárott megalapította, “világnézeti és irodalmi havi szemlének” minősítette a *Korunkat*, lapja azokhoz szólt – a királyi Romániában és magyar nyelven – “akik egy alkotó jövő eljövételét akarják.” Dienes sokoldalúságot és határozott célratörést ígért, a lap céljának azt tekintette, hogy “ráébressze az embereket azokra a nagy problémákra, amelyek megoldása nélkül nyugodt építő jövő el nem jöhet.”

Abban az 1926-os esztendőben történt mindez, amikor Romániában még tartott a több évtizedes liberális uralom, és csak két év múlva, 1928-ban győzött a választásokon a Parasztpárt és alakított kormányt a párt vezetője, Iuliu Maniu.

A *Korunk* túlélte a kormányváltást: Maniu Romániájának csak előnyére válhatott, hogy egy, a magyarországi állapotokkal is szembenálló magyar és marxista folyóirat létezett – Romániában: egy ilyen folyóiratot érdemes volt tolerálnia.

1931-től Gaál Gábor veszi át a lap szerkesztését, és ő is jegyzi 1940-ig, Észak-Erdélynek Magyarországhoz való visszacsatolásáig. A királyi Romániában Gaál Gábornak minden nehézség, buktató ellenére sikerül európai mércével is elismerésre méltó magyar folyóiratot szerkesztenie, amely egyúttal *összmagyar* folyóirat is. Munkatársai nem csak erdélyi magyarok; dolgozik a *Korunk*nak a 30-as évek Magyarországanak József Attilája, Illyés Gyulája, Radnóti Miklósa, Déry Tibora is – hogy csak az ismertebb neveket említsük –, továbbá a szlovákiai Fábry Zoltán, Egri Viktor, a jugoszláviai Sinkó Ervin, és közölnek a lapban a Magyarországról külföldre emigrált magyarok, Moszkvától Bécsen át Párizsig. És európai színvonalat képviselnek a benne megjelentetett – magyarra fordított – anyagok, cikkek is. Gaál Gábor úgy vélte: “számolni kellett a magyar nyelvterület sajátos, egymással ellentétes adottságaival, olvasóközönségével, s ugyanakkor az értelmiségiek élrétegeivel is, amelyek színvonalat kívántak és alaposságot . . . Számolni úgy, hogy a haladás valóban következetes, magyar és európai arcvonalán is meglegyen a helyünk.”

Ha az 1940-től 1944/45-ig terjedő időszakot leszámítjuk, a II. világháború után a népi demokratikus Romániában a marxista *Korunk* akár azonnal újraindulhatott volna. De nem így történt. Gaál hadifogságból tért haza és a frissen megalakult, kolozsvári magyar nyelvű Bolyai Tudományegyetemen kapott filozófiai katedrát.

(Hozzá kell tennünk, a Bolyai Tudományegyetem sem volt előzmények nélküli; 1918-ban, Magyarország feldarabolását követően Szegedre költözött a kolozsvári, 1872-

ben alapított Ferenc József Tudományegyetem és helyét a román Ferdinánd Egyetem foglalta el.) Főszerkesztője lett Gaál az újonnan létrehozott magyar hetilapnak, az *Utunk*-nak is, de a napi politikai események a *Korunk*-típusú, világnézetet hangoztató folyóiratok újrászervezésének, egyáltalán szóhoz juttatásának nem kedveztek.

1949-ben a magyarországi Rajk-per és mindaz, amivel együttjárt, Romániában az önálló nemzetiségi szervezetek, a Magyar Népi Szövetség brutális likvidálása, vezetőinek, köztük Kurkó Gyárfás, Csögör Lajos, Balogh Edgár, Méllusz József letartóztatását, meghurcolását, megkínzását segítette elő, nem a *Korunk* újraindulását. 1949 őszén a párttagkönyv-cserék, az úgynevezett "verifikálás" számtalan magyar nemzetiségű párttag elleni támadásra is lehetőséget nyújtott, köztük Gaál Gábor ellen is. Az eladdig hangoztatott népfrempolitika a II. világháborút követő békekötések után Romániában egycsapásra megsemmisült és a terrornak – sokak között – Gaál is áldozatul esett. Nem került ugyan börtönbe, mint sokan mások, talán éppen egyre súlyosabb betegsége mentette meg a letartóztatástól, de 1954 augusztusában úgy halt meg, hogy kollégái, tanítványai már hosszú ideje kegyes hazugságokkal táplálták az ágyhoz kötött filozófust.

A *Korunk* léte – illetve egyelőre a nem-léte – Gaál halála után is köthető a magyarországi eseményekhez. Könnyen elképzelhető, hogy a magyarországi 56 nélkül a *Korunk*at sohasem támasztották volna föl a román hatóságok abból a tetszhalott állapotból, amelybe végül is nem a királyi Románia, hanem a Horthy-Magyarország kényszerítette. Az 1956-os forradalom romániai – erdélyi, de még bukaresti – visszhangja is (ekkor került először börtönbe a Besszarábiából Romániába áttelepült fiatal román egyetemista, Paul Goma, aki jelenleg franciaországi emigrációban él) arra a taktikai húzásra kényszerítette a román ideológia irányítóit, hogy sürgősen kifogják a szelet a romániai magyarság 56 által némileg megduzzadt vitorláiból. A Bolyai Tudományegyetem diákjai, akik autonómiát – egyetemi autonómiát! – követeltek, börtönbe kerültek ugyan, de 1957-ben a romániai magyarság "hálatalt szívvel" köszönhette meg a román pártnak és kormánynak a *Korunk* újraindulását. (Hogy egy évvel később, 1958-ban éppen egy Nicolae Ceausescu nevű politbüro-tag volt az, aki a két kolozsvári egyetem, a magyar Bolyai és a román Babes Tudományegyetem egyesítését mint román pártprogramot kivitelezte, *ma* mindössze véletlennek tekinthető.) De tény, hogy a magyar egyetem egybeolvasztása a románnal annak a félelemnek volt köszönhető, amelyet a magyarországi 56 gerjesztett a román pártvezetésben, mert ez utóbbi soviniszta-nacionalista aspirációinak ellenségét vélte felfedezni minden romániai magyar, akkor még létező intézményben.

1957 óta újra létezik tehát a *Korunk*. Újraindulásakor Gáll Ernő és Balogh Edgár szerkeszti. Főszerkesztője ma is az a Gáll Ernő, akit a mai napig nemzetiségyszociológusként tart számon a romániai magyarság. (A ma 78 éves Balogh Edgár 1971-ben vált meg a lap főszerkesztőhelyettesi posztjától, helyét Rácz Győzőnek – ismert Racz Victor néven is – adta át. Az 1935-ben született Rácz Győző a filozófiai tudományok doktora, s legújabbban filozófusi tevékenységével összeegyeztethetőnek tartja a mai Románia uralkodó pártjának, Elena és Nicolae Ceausescunak a dicsőítését, a szó szoros értelmében talpnyaló versfaragásra adta a fejét és a lelkét.)

1957 óta 28 év telt el, Románia 28 éve tolerálja a *Korunk* című magyar nyelvű folyóiratot, amely továbbra is igyekszik megmaradni európai színvonalú romániai magyar havilapnak. Arra, hogy összmagyar jellegét megőrizze, sokkal kisebb az esélye. Romániában hivatalosan természetesen nem létezik cenzúra, de a pártnak, az ideológiai vezetésnek ugyancsak természetes "feladata" irányelveket szabni, ideológiai gusztusának meg nem felelő szerzőket tilalmi listára tenni, bizonyos cikkeket akár a nyomdai munkálatok idején kitiltani a sajtóból – és ezeket a jogokat nyilván a *Korunkkal* szemben is érvényesíti, gyakorolja.

Így történhetett meg példának okáért az, hogy annak az Illyés Gyulának, aki munkatársa volt a *királyi* Romániában megjelenő *Korunknak*, 1983-ban, halálakor nem szentelhetett egyetlen sornyi nekrológot sem a "*szocialista*" Romániában szerkesztett *Korunk*. (Értelmiségiek azt is tudni vélik, hogy a közelmúltban a romániai könyvtárakban mintegy 900 nyomtatvány került indexre, köztük Illyés Gyula minden eredeti, magyar nyelvű könyve és románra fordított munkája is.)

Ugyanígy történt meg az is, alig néhány héttel ezelőtt, hogy a szocialista Románia úgymond nem létező cenzúrája fekete festékkel tüntette el a *Korunk* 1983-84-es *Évkönyvéből* a magyarországi és immár több éve halott Nagy László költő nevét: az *Évkönyv* képzőművészeti mellékletében ott található Tirmován Vid szobrászművész színezett fa-reliefje, amely Nagy Lászlónak állít emléket – a költő arcvonásai világosan felismerhetők – de a kompozíció címét (Nagy László) fekete nyomdafesték fedti.

Meglepőnek tarthatja az *Évkönyv* olvasója a képzőművészeti mellékletet bevezető rövid frás szerzőjének nevét is: a romániai magyar, de még az általános romániai kultúrában sem ismer senki Tiréni Vidor nevű művészettörténészt. A név egyébként könnyűszerrel megfejthető, ugyanis anagrammáról van szó, amely annak a Ditről Ervinnek a nevéből készült, aki nemrég Romániából Izraelbe emigrált, s a romániai sajtóban nyilván emiatt vált leírhatatlanná neve.

A *Korunk* 1983-84-es *Évkönyve* egyébként – mindezek ellenére is – újabb sikeres, európai mércével mérhető vállalkozása a folyóirat szerkesztőségének. *Ismeretlen ismerősünk: az ember* címmel az *évkönyv* 26 tanulmánya, esszéje azt az Embert járja körül, azt a biológiai, szociális és szellemi lényt, akire napjainkban, "az antropomorfizmus apályának időszakában" – mint azt a kötetnyi frás szerkesztője véli – feltétlenül fel kell hívni az emberiség figyelmét.

A *Korunk* című romániai magyar havilap külföldön előfizethető, sőt néhol az újságárusoknál is megvásárolható, ám Romániában, ahol megjelenik, alig- alig kerül néhány példány a újságárusokhoz. Példányszámát ugyanis az előfizetők számától teszik függővé – így aztán a szerkesztőség állandó gondja és elfoglaltsága az előfizetők toborzásának megszervezése, lebonyolítása. Magas színvonala miatt tovább megnövelt ára és csökkentett terjedelme következtében a *Korunk* valóban nehezen talál utat az úgynevezett szélesebb olvasórétegekhez. De tudja, hogy erre az igen magas színvonalra is szükség van. Ez az igényesség egyrészt a régi, Gaál Gábor-i *Korunkhoz*, annak eszméihez való hűségéből fakad, másrészt kényszerű szükségyszerűség is: a magas színvonal és a sokoldalúság abból is ered, hogy a romániai magyar sajtótermékek

skáláján nem tapasztalható sem műfaji, sem szakmai és ezen belül színvonalbeli differenciálódás. A *Korunk* ismeretterjesztő munkája egyidőben és egyedül kénytelen fedni számos szakterületet, a társadalom- és természettudományok minden területét, az irodalom, és általában a művészetek minden megnyilvánulási formáját – mégpedig úgy, hogy számolnia kell egy Románia-szerte közismert ténnyel: a magyarországi sajtótermékeket Romániában nem lehet megvásárolni, a román-magyar határon a román vámhatóságok rendszeresen elkobozzák a magyar folyóiratokat, könyveket, továbbá Romániában hihetetlenül nehéz – tehát kevesek kiváltsága – előfizetést szerezni a magyarországi lapokra, és még az előfizetést igazoló nyugta sem elegendő garancia arra, hogy minden megrendelt és kifizetett példányszámot megkapjon az illető.

A valahai *Korunk* a királyi Romániában "világnézeti és irodalmi havi szemle" volt. Ezt vállalta és ezt is nyújtotta. A mai *Korunk* a romániai Szocialista Művelődési és Nevelési Tanács folyóirata ugyan, de továbbra is igyekszik segítséget nyújtani a bármiféle európai kultúrától – közte a magyar kultúrától is – elzárt magyarság önképzéséhez, a valóban korszerű műveltség kialakításához és megőrzéséhez.

A lap szerkesztőségének élén – mintegy garanciájaként a kitűzött célok megvalósításának – a 67 éves Gáll Ernő egyetemi professzor, a filozófiai tudományok doktora áll, a román Tudományos Akadémia levelező tagja, nemzetiségsszociológus. Csakhogy a főszerkesztői pozíció sem örökkévaló. Egyre gyakoribbak az olyan hírek, hogy a *Korunk* főszerkesztőjét nyujdíjazzák, vagy hogy saját maga kérte nyugdíjazását . . . Nem kétséges, hogy a lap szerkesztése előbb-utóbb új kézbe kerül. A folyóirat jelenlegi szerkesztőségi gárdájában két virtuális utódja van Gáll Ernőnek: Rácz Győző, a jelenlegi főszerkesztő-helyettes és Kántor Lajos irodalomtörténész, kritikus. Nem kétséges, hogy a pártszervek kire fognak szavazni: arra a Rácz Győzőre, akiről sok mindent el lehetne mondani, de azt nem, hogy eleddig bizonyította volna: méltó utódja lesz Gáll Ernőnek. Rácz népszerűtlensége romániai magyar értelmiségi körökben mondhatni egyöntetű, míg Kántor Lajost az utóbbi évtizedben egyre nagyobb elismerés övezi. Csakhogy ez az elismerés, a bizalom nem a hatalom részéről tapasztalható. Szinte jósolni mernénk: a kolozsvári *Korunk* új főszerkesztőjét nem a romániai magyarság fogja megválasztani, kinevezni, mégpedig esetleg Kántor Lajos személyében, hanem a Román Kommunista Párt, Rácz Győző személyében. És úgy minden valószínűséggel új korszak fog kezdődni a 43 év óta létező és helytálló romániai magyar folyóirat történetében.

1984. július 12.

1984/35 sz. jelentés

Tóth Károly és családja elhagyta Romániát

1984. július 8-án, déli 12 órakor elhagyta Romániát Tóth Károly, az *Ellenpontok* című erdélyi magyar szemizdat lap egyik szerkesztője, felesége Tóth Ilona és kislányuk, a héthónapos Tóth Zsuzsanna Blanka.

Velük együtt hagyta el az országot Kertész Lóránd közgazdász és felesége Kertész Éva, akik a Tóth-házaspár baráti köréhez tartoztak és szintén szenvedői voltak az Ellenpontok elleni román hatósági reakciónak.

Erdélybe visszaérkező hírek szerint az emigránsokat a biharpüspöki (Episcopia Bihor) határállomáson a román határőrök durva módon leparancsolták a vonatról, csomagjaikat aprólékosan átvizsgálták és megmotozták őket. A Kertész Éva birtokában lévő és a bukaresti kanadai nagykövetség diplomáciai bélyegzőjével hivatalosan lezárt – tehát diplomáciai postának minősülő – borítékot, amely a Kanadába való beutazásra feljogosító vízumot tartalmazta, feltépték. Ezt követően több órán át, a következő vonat megérkeztéig, a szabad ég alatt várakoztatták őket.

Értesüléseink szerint a Tóth-házaspár rövidesen folyamodványban fogja kérni a magyar állampolgárságot, Kertészék pedig Kanadába kívánnak letelepedni.

1984. július 12.

1984/36 sz. jelentés

Új, titkos államvédelmi intézményt szerveztek Romániában

Megbízható román forrásoktól értesültünk, hogy új, titkos államvédelmi intézményt szerveztek Romániában.

Az intézmény célja nem az egyes államellenes esetek felkutatása, kinyomozása, hanem mindenekelőtt a *megelőzés* és a *megtorlás* megszervezése. Az új intézmény feje természetesen Ceausescu; tagjai pedig a magyarok által lakott megyék román nemzetiségű főbb államhatalmi és pártvezetői. Magyar, bármilyen funkciót is tölt be, nem lehet tagja az intézménynek.

Az intézményben szigorú hierarchia uralkodik. A megyei szinten szerveződő egységek neve "különítmény, melyeknek elsődleges funkciói a milícia és a Securitate egységeinek fegyveres aktivizálása, másrészt a már előre elkészített listák alapján letartóztatások foganatosítása.

1984. július 25.

1984/37 sz. jelentés

C. V. Tudor vádirata Moses Rosen ellen

Amint arról hírügynökségünk már beszámolt, Romániában az elmúlt években egyre szaporodtak a kormányzat által nyíltan vagy kevésbé nyíltan támogatott antiszemita megnyilvánulások. Hír szerint e támadások egyik fő mozgatója **Corneliu Vadim Tudor**, 34 esztendőes bukaresti költő, újságíró, a társadalmi türelmetlenség és Ceausescu személyi kultuszának jegyében rendszeresen megrendezett, többezres tömegeket megmozgató ünnepek szövegkönyv-írója.

Birtokába jutottunk annak a dokumentumnak – valójában a párt központi szerveihez, valamint a román állambiztonsági szervhez, a Securitatehoz eljuttatott feljelentésről van szó – amelyben Corneliu Vadim Tudor összegzi azokat a vádakot, amelyeket dr. Moses Rosen főrabbival és rajta keresztül az egész romániai zsidósággal szemben emel.

A dokumentum túl hosszú – 32 gépelt oldal –, terjengős, teljes leközlését nem láttuk célszerűnek. Annál is inkább, mert a benne közölt tények jobbára közismertek. Ugyanígy a ferdtések, hamisítások is; mindenekelőtt az az igyekezet, amellyel bizonyítani igyekeznek, hogy Romániában nem került sor a zsidóság tömeges lemészárlására; – holott az RKP központi orgánuma, a Scinteia hosszas beszámolókat szentelt 1944-1945-ös évfolyamaiban e történelmi borzalmaknak.

A dokumentumnak azokat a részeit emeltük ki, amelyek hanghordozásban, mentalitásban és ideológiájukat tekintve a mai romániai vezetés sajátosságait, alkalmasint céljait, jellemző demagógiáját tükrözik. És nemkevesbé azt a propagandisztikus szándékot, amely az egész zsidósággal, és persze nem csak a zsidósággal, de a németekkel és magyarokkal szembeni idegengyűlölő, diszkriminatív hangulatot akarja a mai Romániában kizárólagos vezetési elvvé avatni:

Emlékirat

Őexcellenciája, dr. Moses Rosen úr, a romániai izraelita hitközség főrabbijának az elmúlt években román kulturális és történelmi kérdésekről indított és folytatott vitájával kapcsolatban a következő helyreigazításokat érzem kötelességemnek megtenni: (...)

(1) 1980 október 12-én őurasága levelet küldött (...) Románia Sz. K. Akadémiája elnökének, amelyben hevesen tiltakozott **Mihal Eminescu** összes művei IX. kötetének kinyomtatása ellen, végső óhaja az lévén, hogy *“a fenti kötetet vonják ki a forgalomból.”* Idézek a levélből néhány olyan kikötést, amelyek arra készítették őuraságát, hogy Románia mai történetében eme egyedülálló képtelenséget kérje: *“ez a kötet számos szenvedélyesen antiszemita cikket tartalmaz;”* amikor azt állította, hogy 1876-ban 600.000 zsidó létezett Romániában, Eminescu – Rosen úr véleménye szerint – *“az igazság hatalmas méretű elferdítésének”* volt a szerzője; Eminescu egyik cikke *“ideológiai megalapozását nyújtja az összes antiszemita rágalmaknak;”* Eminescu *“pornográf*

verseket” írt, amelyeket, mint mondja, Rosen úr személyesen látott, kéziratban egyik barátjánál; ebben az összefüggésben említi meg őurasága, hogy “mostoha sorsa oda juttatta Eminescut, hogy élete utolsó szakaszában “eszét vesztesse;” Al. Oprea úr *kísérletei* (32-36. old.), hogy a kötetben szereplő cikkek által tartalmazott *xenofób, antiszemita, faji gondolatoknak* új értelmezést adjon, csakis azok igazolását *sikerül* (sic) nyújtani, ami még rosszabb;” “Megdöbbenésünket juttatjuk tehát kifejezésre amiatt, hogy 1980-ban, Románia Sz. K.-ban, az Akadémia égisze alatt olyan anyagok jelenhetnek meg, amelyek *faji gyűlölködéssre* bujtogatnak, a *fasizmus alapesszméit hangoztatják, huliganizmusra* buzdítanak.”

Megdöbbenést, igazi megdöbbenést egyébként számos tisztességes ember érzett ebben az országban, de nem az Eminescu-életmű kapcsán, hanem azon minősíthetetlen vádak miatt, amelyekkel az, aki önmagát a “Kegyelem Atyjának” szokta nevezni, bemocskolta a nemzeti költőt. Tehát: *fasizmus, huliganizmus, antiszemitizmus, fajgyűlölet, hazugság, rágalmozás, pornográfia, elmebaj* – azok a kifejezések és nagyon súlyos eszmék, amelyekkel Rosen úr körülcsírzza a román civilizáció fölött lebegő zsenit. A dolgok természeténél fogva igen kevesen tudtak Romániában 1980-ig Moses Rosen úr létéről és nevééről, amikor is arénába lépett, és botrányt kavart a nagy Eminescu körül. Paradox módon egyes elvtársak gyengesége következtében, akik néhány évvel ezelőtt a kulturális kérdéseket igazgatták, az Őeminenciája által alkalmazott fenyegetések gyümölcsözőnek bizonyultak: a kötetet visszavonták a könyvkereskedésekből. És ugyanennek a terrornak köszönhetően, lám, négy évvel később sem jelentették meg Eminescu egyetlen politikai cikkeit és esszéit tartalmazó kötetét sem, a IX. kötetről egyenesen a XIV.-re ugrottak át, amely fordításait tartalmazza. Ez a hiátus kiadói tevékenységünk szégyenfoltja és beszédes bizonyítéka amaz áldatlan levélben foglalt tiltakozó-zsarolás hatékonyságának. A román értelmiség reagálása nem váratott magára. 1980. november 1-én dr. Pompiliu Marcea egyetemi tanár (akit aláírásával Zigu Ornea irodalomtörténész és kiadó, Rosen úr hittestvére is támogatott) dokumentum-levelet küldött Őeminenciája címére, *Antiszemitizmus, tisztelt honfitárs, Romániában nem létezik* címmel. Marcea professzor megfontolt hangnemben emlékezteti Rosen urat, hogy nem ez az első ilyenfajta visszaélése, 1957-ben őurasága volt az, aki Mihail Sadoveanu “*Baltagul*” című regénye első oldalának elhagyását kérte. Rosen úrra akkor, a románellenes lehetőségek nagy időszakában is hallgattak, de ez nem akadályozta meg a nagy, megsértett prózaíróat abban, hogy magát a tettet “*példátlan sületlenségnek*” minősítse. (. . .)

Világos tehát, hogy Rosen urat a düh vezérelte, anélkül, hogy tudta volna miről beszél, s úgy akadályozta meg élenjáró költőnk teljes életművének kiadását, azét a költőt, aki nemzeti mivolta révén őuraságának is költője. Vajon miért nem tiltakozott Boldogságos őtyasága, Justin, Románia pátriárkája a “*Barokk nyár*” ellen, a romániai zsidó író, Paul Georgescu munkája ellen, amelyben olyan kellemetlen szójátéknak lehetünk tanúi, mint a “Cristos” és a “cris-cubic” (a román nyelvben a tos és a cubic a cukor feldolgozottági fokát jelöli, vagyis por-Krisz(tus)-ról, kocka-Krisz(tus)-ról van szó – a HPT), amely szójátékok úgy bagatellizálják Krisztust, mint egy cukordarabot, amellyel cirkuszi kutya-produkciókat szoktak megfizetni, s ezt az együgyű szójátékot az író másik társa, Ovid S.Crohmalniceanu “*Mindennapi kenyérünk*” című kötetében

fölöttébb élvezte és megdicsérte. Vajon a Pátriárka, néhány millió ortodox keresztény pásztor, aki Románia hivatalos vallását juttatja kifejezésre, miért nem kérte annak a C. Dobrogeanu-Gherea teljes életművének a forgalomból való visszavonását, aki mint köztudott, keresztényellenes és meggyőződéses ateista; vagy a bukaresti zsidó író, Norman Manea *“Október nyolc óra”* című regényéét, amelyben a szerző azt állítja, hogy a *szocialista Romániában az ortodox templomok nyitva vannak és üresek, de a zsinagógák ajtóit beszögezték*; vagy H.H. Stahl *“Kritikai esszék”* című kötetéét, ami *vaskos szidalmazása a román népnek, hitének és ősi szokásainak?! A boldogságos Justin nem tett ilyesmit és nem is tehetett, mert egy civilizált államban, ameddig csak a vallás túl fog élni, az a hivatása, hogy a szellem értékei által testvériesítse az embereket, nem pedig az, hogy vizsályt szítson és büntessen. (...)*

Ilymódon Őeminenciája, dr. Moses Rosen bemocskolja mindazt, ami szent a román szellemiségben, lábbal tiporja az ország törvényeit, a Román Kommunista Pártnak az elődök által hagyott örökség magasrendű értékesítéséről szóló világos politikáját. Vagyis az 1877 előtt és után egyaránt megálmódott, kivívott és konszolidált Nemzeti Függetlenség 107 éve után, melyet a haza milliónyi és milliónyi fiának áldozatával hoztunk létre, mi ma nem nyomtathatjuk ki a teljes Eminescut! Ez a kegyetlen valóság, és bármit mondhatnak is egyesek vagy mások, a tények tények maradnak, és négy év óta az Eminescu-publicisztika egyetlen kötete sem jeletn meg! Egy ember miatt, és személyes kénye-kedve miatt vajon feláldozhatjuk-e Eminescut és élhetünk-e, saját országunkban, a kulturális klandesztinitás légkörében? Hihetetlen, és mégis, ez a valóság! (...)

(2) Am Őeminenciája nemcsak a nemzeti költőt gyalázza, hanem évek óta számos más román történelmi érték és valóság ellen is alattomos kampányt folytat. (...) Egy 1976. november 1-én elhangzott beszédében őurasága a következőket állítja a zsidóknak Romániában való történelmi jelenlétéről: *“Közösségünk története több évszázados, s ezt a közösséget Hitler idején megtizedelték, de Románia felszabadulása után feltámadt.”* Eltekintünk az általunk aláhúzott román szó értelmétől (egy katonai egység minden tizedik katonájának kivégzése), mert anakronisztikus, és nem fedi a zsidók romániai helyzetét, akik nem szerveződtek katonai egységekbe, s ilyen értelemben senki sem tizedelte meg őket. Így tehát a szó másik értelmére kell gondolnunk, amelyet minden román értelmező szótárban megtalálunk: *“tömeggyilkosság.”* Ugyanennek a veszélyes meggyőződésnek az égisze alá helyezi Moses Rosen úr a többi hivatkozást is a román zsidók második világháború-beli helyzetével kapcsolatban. Így például egy másik, 1976. májusában elhangzott beszédében ezt mondja: *“Európa fasiszta megszállásának kegyetlen éveiben közösségünk a legrettenetesebb megpróbáltatásokon ment keresztül. A Holocaust-on, a nagy és semmivel sem összehasonlítható katasztrófán, amely megtizedelte a zsidó nép sorait. A iasii és a bukaresti pogromok során az észak-erdélyi és transznisztriai deportálások következtében százezernyi zsidó odaveszett, a mi fivéreink és nővéreink. Vagyis hogy Romániában is lett volna holocaust, amely megtizedelte a zsidó nép sorait!* Mindnyájan szánakoztunk a náciizmus zsidó áldozatainak tragikus sorsa fölött, de az igazság semmiféle kódósítását nem tudjuk elfogadni és határozottan vissza is utasítjuk, bárkitől származna is. A holocaust élére az egész román területen az iasii és a bukaresti

pogromokat helyezni, amelyben csak néhány ezer zsidó halt meg, és a második helyet meghagyni, minden szükséges történelmi magyarázat nélkül, a hitlerista és horthysta fasizmus által elkövetett mézárásoknak Erdély elfoglalt északi részében és a németek által militarizált Transznisziában – nemcsak a közmondásos román jóság elleni elítélendő sértés, hanem a történelmi igazság megcsonkítása is. Egyébként körülbelül három évvel ezelőtt az Izraelita Hitközség Folyóiratában, amelyet Rosen úr patronál, leközlötték egy külföldi rabbi cikkét, amely ugyanezeket a képtelenségeket állította, miszerint *Romániában majdnem félmillió zsidót öltek volna meg!* Kinek érdeke, akár az országban, akár külföldön, hogy elhitesse a gondolatot: a románok még a kívülről rájuk kényszerített katonai-fasiszta rezsim idején, az ismert történelmi feltételek mellett sem adták ki zsidóikat és egyetlen pillanatig sem engedték meg deportálásukat és genocidiumukat! (. . .)

Valóban, borzalmas üldözöttségi komplexus kell eluralkodjék valakin, és nagy indulatoknak kell feszülnie benne egy néppel szemben ahhoz, hogy ilyen mondatot legyen képes leírni: “Románia régi irányítói azt mondták, hogy *vallásosak, és Isten nevében* éppen azt cselekedték, amit Isten tilt; *üldöztek, megaláztak bennünket, felégették zsinagógáinkat, testünket feldarabolták.*” Vajon kikre gondolt Moses Rosen úr az ország irányítói közül? Nem kell történésznek lenni ahhoz, hogy az ember tudja: nagy országalapítóink “*Isten nevében beszéltek,*” adományleveleik, törvényeik és leveleik is ezekkel a kornak megfelelő, hagyományossá vált szavakkal kezdték. Vegyük, példának okáért azt a két nagy uralkodót, akik “de facto” nemcsak egyetlen román tartományt képviselhetek, hanem az egyesült hazát: **Mihai Viteazul** és **Alexandru Ion Cuzat**. Vezetői ők a régi Romániának? Azok. Isten nevében beszéltek-e? Igen. Akkor hogyan égethették volna föl a zsinagógákat, hogyan darabolhatták volna föl a zsidókat? Rosen úr észjárása régebbi meggyőződéseket visszhangoz, amelyeket nem szégyellek cionista meggyőzéseknek nevezni, s amelyek szerint a román nép múltjának nagy férfiúi bestiális cselekedeteket hajtottak végre a zsidók ellen. Egy román nyelven megjelenő izraeli kiadványban, a “Revista mea”-ban (Az én folyóiratom) az 1979. december 14-i számban “*A romániai genocidium tragédiájának dokumentumai*” összefoglaló cím alatt azt írják Romániáról, hogy “*különösen antiszemita ország,*” majd a következő hírdetés olvasható keretben: “*A román követség patronálta a Mihai Viteazul film országos turnéját. Vajon miért nem egy Vlad Tepesről szólót is, aki egyes történelmi adatok szerint több zsidó kereskedőt ölt meg és rabolt ki, mint amennyit a nagy Mihai vajdának sikerült.*” Nem szabad elfelejtenünk, hogy az izraeli kiváló zsidó közösség hatalmas többségét Romániából érkező zsidók alkotják, vagyis Moses Rosen úr egyházközösségének volt tagjai. Gyilkosnak és tolvajnak nevezni a román történelem legjelentősebb vajdáját – olyan barbár tett, amely nagymértékben túllépi egy lehetséges hágai per határait! Pontosan egy évvel ezelőtt (az 1983. március 25-i szám) ugyanez a kiadvány azt írta, hogy Eminescunak és a szomurú emlékezetű **C. Z Codreanu** Kapitánynak közös vonása volt a “*zsigereket is átható antiszemitizmus.*” Íme, hogyan visszhangozzák Rosen úr itteni, bukaresti gondolatait egyes volt egyházközösségi tagjainak ottani, Tel Aviv-i gondolatai. Milyen jól pásztorkodott fölöttük! Próbáljátok bepiszkolni és megsemmisíteni egy nép két csúcsát: a *nemzeti hőst* és a *nemzeti költőt* – e nép ettől a pillanattól kezdve megszűnik létezni. (. . .)

Igaz, Rosen úr csak Eminescut mocskolta nyíltan. Mihai Vitaeeazul nevét őurasága nem ejtette ki, de beszélt *“Románia régi irányítóiáról!”*, s amíg nyilvánosan nem tisztázza, hogy kire utalt, addig engedtessek meg nekem, hogy a *“Revista mea”*-beli epés mondatot a Mihai Viteazullal szemben tanúsított általános zsidó előítélet visszatükrözésének tekintsem. Egyébként őurasága írásban deklarálta, hogy nem a román, hanem a zsidó néphez tartozik. Egyik beszédében, a *“Revista Cultului Mozaic”* (romániai zsidó lap –) megalapítása 20. évfordulójának ünnepsége alkalmából Őeminenciája a következőket mondja (beszédét tartalmazza az *“Invataturi biblice”* című kötet): *“Héber nyelven ajándékozták először az emberiségnek a haladás, igazság és béke nagy eszményeit. Ezen a nyelven épül fel újra népünk jövője.”* (. . .) *Melyik népünk? A zsidó népé, természetesen, amelyet a magam részéről csodálok történelméért és nagy képességeiért, melynek bizonyosságát nyújtja, de a sors úgy hozta, hogy a román néphez tartozzon, akárcsak az összes román állampolgár, beleértve Rosen urat is. És kérdem, vajon hogyan teszi le az esküt Rosen úr a Nagy Nemzetgyűlés Palotájában, hogyan mondja azt a szöveget, amelyben többek között a román nép rendíthetetlen szolgálatáról és az iránta való hűségéről van szó? Nem hasonlít ez a hamis eskühöz? S aztán van-e román vagy más kommunista országbeli képviselő, aki interjút adna a *“Szabad Európának,”* az antikommunizmus bajnokának, annak a boszorkánykonyhának, amelybe a földteke minden söpredéke összegyűlt, hogy gyűlöletet szítson saját szülőhazája ellen? Nem tudom, eddig hány interjút adott Rosen úr a bukaresti rádióknak (valószínűleg egyet sem), de a *“Szabad Európához”* bérlete van és minden évben elbeszélget a rövid hullámokon a Washingtonba szökött Nestor Ratessel és más szatrapákkal, úgy tévén, mintha elfelejtené a román törvényeket. Hogy valaki a romániai Moinestiben szülessen, mintegy 30 éve képviselője legyen nem a Knesszetnek, hanem a Nagy Nemzetgyűlésnek, élvezze a szocialista alkotmányban foglalt összes jogot és a hagyományos román emberséget, és mégis azt nyilatkozza, hogy népe nem a román nép, hanem a zsidó – ez olyan nyílt kihívás, amely magyarázatot követel! Az egyik magyarázatot éppen maga Rosen úr adja meg egy 1972. júliusában, saját 60. születésnapján elhangzott beszédében: *“A szent fogalmak, amelyekért naponta háromszor imádkozunk: Sion és Jeruzsálem.”* Miért nem zúdíttotta a *“Kegyelem Atyja”* imádságőzőnét és áldását erre a kis országra is, amely életet adott neki, táplálta, magas iskolákba járatta, magas közéleti tisztségekbe emelte, amelyeket nem hinném, hogy elérhetett volna más égtájak alatt?! Románia, közös hazánk, tehát őurasága számára nem *“szent fogalom?”* Hogy valaki Romániában éljen és naponta háromszor Jeruzsálemért imádkozzék, és ezzel még dicsekedjék is – íme a *“hídépítő”* újabb csodatétele! A román néphez való tartozásának újabb nyílt tagadását Rosen úr *“A judaizmus lángja tisztán lobog közösségünkben”* című cikkében produkálja, amelyben ezt írja: *“Eret Izraeltől, az Emlékezet központjától,”* a Tóra fényétől, a zsidó kultúra fényétől *segítséget* várunk, hogy a mi itteni igyekezetünk, *“akárcsak a fény, ki ne aludjék,”* siker koronázza, mert a *mi sorsunk közös.”* Hogyan lehetett kinyomtatni Romániában efféle minősíthetetlen nyilatkozatokat? Bukarestben élni, kívülről várni a támaszt és azt nyilatkozni, hogy sorsod Izrael államéval közös – a leggaládabb povokációk egyike. Ugyanolyan abszurdítás, mintha a Romániában élő magyarok, németek, ukránok és törökök egyszer csak arra kelnének, reggel, hogy Budapesttől, Berlintől, Kievtől és Ankarától kérnek segítséget, amellyel *“sorsuk közös”* lenne. (. . .)*

(3) Őeminenciáját, Moses Rosen urat az utóbbi években egyetlen gondolat gyötri, az, hogy alulírott fasiszta, antiszemita, huligán és fajgyűlölő. (...) A "Coll-Izrael" nevű rádióadónak adott interjúban, amit 1980. decemberében, egy Párizsban megjelent kiadvány is reprodukált, Rosen úr "fasisztának" nevezett. Minthogy tudtam, mit jelent ez a szó Őeminenciája számára, és hogy Mihai Eminescura is ugyanezt a címkét aggatta, jobbnak láttam lezárni a vitát és dolgom után látni. Most, négy év múltán tudom meg, hogy őurasága két, a bukaresti Coral Templomban lezajlott alkotmányellenes összejövetelen, valamint a Szabad Európának adott interjúkban és egy sor illegálisan terjesztett anyagban egyre állhatatosabb és egyre súlyosabb vádakot hangoztat ellenem. A Zsidó Közösség Vezető Bizottsága kibővített értekezletének Határozatában, amelyet őurasága felügyel, közeli munkatársai, Emil Sachter ügyvéd és Th. Blumenfeld mérnök őrjögve írja, anélkül, hogy a toll kiesne a kezükből, hogy én lettem volna "az első fasiszta cikk szerzője" a szocialista Romániában, és ez a cikk nem véletlenül jelent meg 1980. szeptember 5-én, "a romániai legionárista mozgalom hatalomrajutása 40. évfordulójának előestéjén." (...)

Ugyanebben a szövegben az ügyvéd és a mérnök önmagát megszégyenítő városszéli szókinccs segítségével vádol engem azzal, hogy "Saturnáli" című verseskötetemben "aljas sértéseket" zúdítottam volna dr. Moses Rosen úrra, s ezek után *Auschwitz hóhéraihoz* hasonlítanak engem! A román hatóságokhoz intézett szöveg ultimátum jellege (végső felháborodással bélyegezzük meg ... – olvasható benne) jól megfér más írók és a párt újságíróinak sértegetésével, akiket in corpore "neolegionáriusok bandájának" neveznek. Tudomásom szerint ezt a "határozatot" legális engedély nélkül terjesztették mind az országban, mind pedig külföldön, és így automatikusan átvehették és beolvashatták (hát lehetett volna másképp?) a Szabad Európánál dolgozó árulók. A dokumentumban foglalt durva hibák minden tisztességes értelmiségit felháborítottak, aki azt elolvasta, és akivel utólag beszéltem róla, és túl sokan vannak ahhoz, hogy felsoroljam őket. Sajnos, ezekhez a minden kontroll nélküli rosszindulatú bírálatokhoz egész sor "külső tiltakozás" is kapcsolódik, s megalapozott indokaim vannak arra, hogy azt higgyem: Svájcban szította őket – ahol nemrég "üdült" – maga Rosen úr. A pokoli nyomás, amely azt érzékelteti, hogy Romániában a zsidókat pellengérré állítják, s vadul üldözik őket – újabb megnyilvánulása a nyugati, imperialista praktikáknak, s ha a sértések folytatódnak, kérni fogom hogy a sajtó útján kapjak lehetőséget arra, hogy tájékoztassam a közönséget arról, mi az igazság, s mi húzódik meg ezeknek a gyűlöletes manővereknek a hátterében. A bukaresti "bibliai pusztulás" mesterséges megteremtése nem ellenem szóló közvetlen támadás (az én személyem csekély és jelentéktelen a történelemhez viszonyítva), hanem Románia belpolitikájának és főleg külpolitikája ellen irányul. Látjátok – mintha ezt mondanák ezek a külső agitátorok –, van magyarázat arra, hogy Románia miért tart fenn jó kapcsolatot az arab országokkal, s miért ismeri el a PFSZ-t, hiszen Bukarestben mélyszéges antiszemitizmus uralkodik ... (...)

Miért nem foglal állást Őeminenciája a szószékről avagy a sajtóban, a Szabad Európánál dolgozó igazi fasisztákkal szemben, vagy a világ olyan tájain élőkkel szemben, ahol bizonyos hadseregek és terrorista csoportok még ma, 1984-ben is védtelen gyermekeket, asszonyokat és öregeket ölnek meg, olyan kegyetlenséggel, ami

felér a hitleristákéval? Tulajdonképpen Rosen úr nagyon jól ismeri a valóságot, tudja, hogy Romániában sem antiszemitizmus, sem fasizmus nem létezik, hogy egy fiatal, 34 éves író, aki ennek a rendszernek a szülötte és neveltje, tagja a Román Kommunista Pártnak, alkatilag képtelen arra, hogy fajgyűlölő gondolatokkal egyetértson. Emlékezzék csak őurasága, hányszor tapsolt több tízezer meghívottal együtt, a stadionok, a Palota-terem, a Polivalens terem közönségével együtt az utóbbi öt évben megrendezett kulturális-politikai díszelőadásokon! Olyankor többek között a mi pártunk, a román nép, az egész haladó emberiség harcáról is szó volt, a fasizmus, a terror, a háburú ellen! Ki írta, hatalmas többségükben ezeket a verseket, az előadások forgatókönyveit? Nem ezeknek a soroknak az írója? Vagy tán azt hiszi, hogy két ideológiának is hódolok, nappal fasiszta vagyok és éjjel antifasiszta, és megfordítva? (...)

Elégedett lehet Moses Rosen úr. A világ egyik legnagyobb költője, Mihai Eminescu ellen intézett dühödt támadásával őurasága hogy-hogy nem, de belépett a történelembe. Nekem személy szerint semmi bajom Moses Rosen úrral. Őurasága nem tudja, egyházközösségének hány tagja jött hozzám, és más párt-írókhoz, hogy tevékenysége miatt, egyes nyilvánvaló visszaélései miatt panaszt tegyen; nem hallgattuk meg őket, sem én, sem mások, és úgy tekintettük, hogy ezeknek a kérdéseknek az elemzése nem a mi feladatunk, éppen ezért nemlétezőknek tekintjük őket. S őszinteségemben a végső határig elmenve azt is elmondom, hogy egyes érdemeiért tisztelen Rosen urat, de törvényes jogom elítélni, ha – mint minden ember – néha téved. Van ebben indok a haragra? Semmi mást nem kérek őuraságától, csak azt, hogy szüntesse be az ellenem indított rágalomhadjáratot; jelölje meg azokat a román szótári kifejezéseket, amelyeket verseimben használhatok, anélkül, hogy őt irritálnák, nemeslelkűsége gesztusaként "engedélyezze" Mihai Eminescu kinyomtatását; ne akarja elhítenni többé, hogy Románia zsidó lakosságát legyilkolták a második világháború idején; pontosan mondja meg, mely "régi vezetőire" gondolt Romániának és nyilvánosan határolja el magát hitközségének azon volt tagjaitól, akik azt állították, hogy Mihai Viteazul gyilkos volt és tolvaj; ne adjon többé rágalmozó interjúkat a Szabad Európának és más külföldi rádióadóknak, már csak azért sem, mert őurasága az egyetlen képviselője a Nagy Nemzetgyűlésnek, aki ilyesmivel foglalkozik; ne uszítsa többé a külföldi újságokat, sajtóügynökségeket és más tömegkommunikációs eszközöket saját hazája, Romániai ellen; ne járuljon többé hozzá annak a tézisnek a terjesztéséhez, miszerint a zsidókon kívül Románia többi, 22.000.000 állampolgára születésétől fogva legionárius és fasiszta!

Emlékiratomat abban a meggyőződésben zárom, hogy amit kérek, nem haladja meg a jóízlés határait, államunk érvényben lévő törvényeinek és több román író álláspontjának is megfelel. Fegyelmezetten várom hogy nyilvánosan szót kapjak az egyetlen vezető hatalomtól, amelyet ebben az országban ismerek és elismerek: a *Román Kommunista Párttól*.

Bukarest, 1984. április

Corneliu Vadim Tudor

1984. július 26.

1984/38 sz. jelentés

A végző magyarszakos tanárokat román, a románokat pedig magyar nyelvterületre nevezik ki

A Kolozsvári Egyetem végzett magyar irodalom és nyelvszakos diákok nagy részét – akárcsak a tavaly – a Kárpátokon túli, tehát tisztán román nyelvű vidékekre helyezték, miközben 38 (harmincnyolc) székelyföldi iskolába román anyanyelvű tanárt neveztek ki.

Az eljárás, amivel a végzett magyar szakos diákokat a Duna és a Prut mentén évről évre szétszórják, a törvényességnek még a látszatát is nélkülözi.

Megbízható hírek szerint a Kolozsvári Egyetem magyar tanszéke beadványokkal próbálta megakadályozni az intézkedést, jogi érvekkel támasztva alá a végzősök érdekeit. Ám az Oktatásügyi Minisztérium, vagy még valószínűbb, hogy annak felettes szerve, az RKP Központi Bizottsága, mint annyiszor, most is a jogtalanság mellett döntött.

1984. július 26.

1984/39 sz. jelentés

A romániai magyar tannyelvű oktatás két évtizede

Hírügynökségünk két munkatársa összefoglaló jelentést készített a romániai magyar tannyelvű oktatás két évtizedéről. A dokumentumot az alábbiakban teljes terjedelmében közöljük:

Egy kisebbségi népcsoport társadalmi helyzete a jelenben és fejlődési lehetősége nagymértékben attól függ, milyen széles értelmiségi réteggel rendelkezik, illetve, hogy a többségi nép szolgálatában álló hatalmi intézmények hozzáférhetővé teszik-e számára vagy sem a szellemi tevékenységi területeket. Megfelelő értelmiségi réteg nélkül egyetlen kisebbségi népcsoport sem tud magas szintű saját kultúrát teremteni és fenntartani, magas szintű saját kultúra nélkül pedig nem tud a rá nehezedő elnemzetlenítő törekvéseknek hosszabb ideig ellenállni. Az állam intézményeire és a hatalom ideológiájára egy nemzeti elvek szerint szerveződő társadalomban a kisebbségi népcsoportok általában nem számíthatnak. Támaszt ezek nekik nem nyújtanak, ellenkezőleg, rendszerint a felbomlasztásukra és megsemmisítésükre törekszenek. A szilárd erkölcsi tartáson, a saját nemzeti identitáshoz való tántoríthatatlan ragaszkodáson kívül csak egyetlen dolog van, amire a maga állandó önvédelmi küzdelmében a kisebbség támaszkodni tud: a kulturális értékteremtés.

A kulturális értékteremtésnek mint egy kisebbségi népcsoport egyetlen esélyének és végső menedékének különösen ott nagy a szerepe, ahol a többségi társadalom ideológiájában és hatalmi szervezetében a nemzeti elvek szélsőségesen nacionalista formát öltenek, s a politikai életet az antidemokratizmus vagy éppenséggel a totalitarianizmus hatja át. Semmilyen más lehetősége a kollektív megnyilvánulásra nem lévén, csak a szellemi teljesítményeivel tudja annyira amennyire biztosítani a kisebbség a világnak saját létét, s ő maga is csak a művelődéstől, az évszázadok alatt létrehozott és a mostoha körülmények között is gyarapított kulturális javaitól kaphatja meg azt az öntudatot, amelyre szüksége van a fennmaradáshoz. A szellemi helytállás, a mások figyelmét is felkeltő, s a kisebbségi kollektívumnak magának is önbizalmat adó kulturális értékteremtés kellő számú és folyamatosan reprodukálódó értelmiség nélkül nem lehetséges.

De az értelmiségnek több más szempontból is elsőrendű szerepe van egy kisebbségi népcsoport életében. Nagyobb távon meghatározza annak általános műveltségi színvonalát, megszabja a társadalom szervezeti rendjében, tekintély és pozíciórendszerében elfoglalt helyét, s közvetve az anyagi javak elosztásában való részvételét, illetve a javakból való tényleges részesedést is befolyásolja. Itt, mivel e kérdésnek különösen nagy jelentősége van, meg kell állnunk.

Szocialista országról, gazdasági-politikai szisztémáról, egy kelet-európai állam nemzeti kisebbségéről, közelebbről: a romániai magyarságról lévén elemzésünkben szó, az anyagi javak elosztásának mozzanatát az értelmiség társadalmi szerepe kapcsán legalább annyira hangsúlyoznunk kell, mint a kultúrateremtő és fenntartó funkciót. A

szocialista etatizmus, a politikai totalitarizmus és az állammonopolista gazdasági berendezkedés körülményei között ugyanis a részesedés a termelt javakból, vagyis az egyéni és csoportonkénti jövedelmek nagysága szinte kizárólag attól függ, ki hol áll a központilag is hierarchizált társadalmi munkamegosztásban. Nincsen mód rá, hogy a magasabb társadalmi vagy jövedelmi rétegből való alásüllyedés, ami egy kisebbségi népcsoport esetében alászorítást, azaz elnyomást jelent, más területeken akár gazdaságilag, akár közéleti szerepekkel kompenzálni lehessen. Így az értelmiségiek és a fizikai dolgozók, a különböző foglalkozási rétegek egymáshoz viszonyított társadalmi súlyának közvetlenül egzisztenciális kihatásai vannak, s a társadalmi munkamegosztáson belül végbemenő minden nemzetiségi arányeltolódás anyagi egyenlőtlenséget von maga után. Ha egy etatisztikus gazdasági-politikai rendszerben élő kisebbségi népcsoportot akárcsak részben is megfosztanak értelmiségétől, nem csupán a kultúrateremtő rétegtől fosztják meg és a társadalom irányító szervezeteiből rekesztik ki, hanem még mindennapi létfeltételeit tekintve is hátrányos helyzetbe taszítják. Ha egy szocialista országban valamely többségi nemzet a politikai hatalom segítségével kisajátítja maga számára az értelmiségi pályákat, a kisebbséget nemcsak kulturálisan, hanem gazdaságilag is diszkriminálja.

Mindezt szem előtt tartva könnyű megértenünk, miért foglalkoztatja már évek óta a romániai magyarság felelős képviselőit az értelmiségi utánpótlás kérdése. S ugyancsak könnyű kiszámítanunk, milyen sors vár az erdélyi magyarságra, Románia mintegy kétmilliónyi lakójára, ha a román nacionalizmus, a bukaresti párt és állami vezetés, amely a mai Európa legsovénabb hatalmi képződménye, sok vonatkozásban pedig éppenséggel a fasizmussal rokon, a jövőben is tovább garázdálkodhat és tovább folytathatja a kisebbségi értelmiség társadalmi eljelentéktelenítését célzó tevékenységét. A kíméletlenül következetes román elnyomó politika eredményeként az erdélyi magyar értelmiség százalékaránya egyre kevésbé felel meg a nemzetiségi összetételnek, társadalmi-közügyi téren mindinkább háttérbe szorul, lehetőségei az alkotó munkára egyre jobban leszűkülnek, és évről évre mind nagyobb tömegei szóródnak szét az ország távoli, a nemzetiségi vidékektől messzire eső megyéibe. Erdély magyar értelmisége, és különösen annak közösségileg is legfontosabb része, az alkotó értelmiség, mely a legutóbbi időkig – magára hagyottan és intézmények nélkül is – annyi kiváló értékkel gazdagította a romániai és az egyetemes magyar kultúrát, végveszélybe került. Az eddig is használt elnemzetlenítő módszerek mellett a román hatalmi politika egy idő óta új eljáráshoz folyamodott: az értelmiség erdőinek, alkotó rétegeinek felszámolása révén próbálja nemzeti identitásában megtörni az erdélyi magyarságot.

A kisebbségek minden mocsanását szemmel követő, hírhedett román állambiztonsági apparátus és sajtócenzúra megakadályozza az erdélyi magyarságot, hogy akár csak a legenyhébb formában is szót emelhesen a maga jogaiért. Még az olyan útszéli támadásokra sem válaszolhattak nyilvánosan a nemzetiség írástudói, mint amilyen Ion Lancranjan gyűlölködést szító és árasztó politikai pamfletje (*Cuvint despre Transilvania*), vagy Romulus Zaharia történelemhamisításból és vasgárdista nosztalgiákból született regénye, az *Ademenirea* volt. Miközben a román nacionalizmus egyre féktelenebbül gyalázza az erdélyi magyarságot, annak hallgatnia kell, és várnia,

hogy a gyalázkodásból mikor lesz véres pogrom. Mindazonáltal, aki figyelemmel kíséri az erdélyi magyar szellemi emberek megnyilatkozásait, és érti az aezopuszi nyelvet is, melyet használni kénytelenek, könnyen felfedezheti a mondataik mélyén meghúzódó keserű panaszt. Rejtett megfogalmazásokban vagy más jellegű kérdések mögé bujtatva ugyan, de többször felhívták már a figyelmet a romániai magyarság kultúráteremtő és fenntartó rétegét fenyegető veszedelemre.

Amiről a romániai magyarság képviselőinek saját otthonukban beszélni nem szabad, arról kívánunk szólni itt. A világ elé kívánjuk tárni – ha már a bukaresti párt és állami vezetéssel szélsőséges nacionalizmusa miatt minden jóakaratumk ellenére szót érteni nem tudunk – egy kétmillió népcsoport egyre súlyosabb szellemi megnyomorítását. Írásunkkal elsősorban tájékoztatni akarunk. De egyszersmind a nemzetközi közvéleményt is segítségül kívánjuk hívni: legyen támogatásunkra emberi jogaink megvédéséért folytatott küzdelmünkben.

Írásunk nem politikai vitacikk, hanem tényeket és adatokat felsorakoztató száraz elemzés. Kettős meggondolás vezérel amikor gondjaink-bajaink kifejtése helyett számszerű adatokat nyújtunk. Ilyenképpen tudjuk egyrészt a legjobban érzékeltetni a romániai kisebbségeke, közelebből pedig az erdélyi magyarságot súlytó kulturális és oltatásügyi diszkrimináció méreteit. Ezzel vehetjük másrészt a leginkább elejét annak, hogy a román kormányzati és propagandaszervek értékeléseinket és állításainkat könnyed kézlegyintéssel mmeagaéapozatlannak nyilván lthassák.

A romániai magyarság azt szeretné, ha problémáit a román kormányzati szervekkel egyetértésben maga oldhatná meg. A román párt és állami vezetés azonban mindinkább belekényszeríti az erdélyi magyarságot az áldatlan politikai konfrontációba. Védekezni kénytelen a magyarság, harcolni legelemibb jogaiért, mert nincs más választása. De a tiszta eszközökről és a becsületes módszerekről a küzdelemben sem mondhat le. Mi magunk éppen ezért elemzésünk valamennyi adatát romániai kiadványokból vesszük át. Idézhetnénk adatokat más forrásokból is, de nem tesszük. Még olyan kolcsfontosságú dokumentumok felhasználásától is eltekintünk, mint Takács Lajos 1977-ben készült nevezetes *Memoranduma*, pedig e memorandum az általunk vizsgálandó kérdéseket illetően igen lényeges adatokat tartalmaz.

Azzal persze, hogy csak Romániában közzétett adatokat használunk, jelentősen korlátozzuk és egyben erősen meg is nehezítjük a munkánkat. Ami ugyanis általában jellemző minden kelet-európai országra, hogy ti. az egész társadalmi életet, a gazdasági, politikai tevékenység minden területét a titkolózás légköre vesz körül, az különösen jellemző Romániára, főleg pedig Románia nemzetiségi viszonyaira. A nemzeti kisebbségekkel és nemzetiségi viszonyokkal kapcsolatos statisztikai adatok Romániában hétpecsétetes titoknak számítanak. A román statisztikai évkönyv (*Anuarul statistic*), amely egyébként is inkább az elhallgatást, semmint a tájékoztatást szolgálja, sem a foglalkozási kategóriákról sem az iskolai végzettségről, sem a lakosság más tényezőktől meghatározott rétegződéséről nem közöl nemzetiségek szerint lebontott adatokat. 1957-es újraindítása után három esztendeig, vagyis 1959-ig legalább a nemzetiségi iskolahálózatról tájékoztatást adott, azóta viszont – és ez nem véletlen – még arról sem közöl adatokat. Ugyancsak nem vagy csak egészen töredékesen hozták

nyilvánosságra a népszámlálásoknak a nemzetiségek számbeli viszonyaira vonatkozó eredményeit. Így aztán aki a romániai nemzetiségi állapotokról pontos, statisztikai tényeken alapuló képet akar formálni, szinte a lehetetlenre vállalkozik. Újságok és folyóiratok tömegét, alkalmi kiadványok halmazát kell figyelemmel követnie, véletlenül elejtett vagy propagandisztikus céllal közzétett adatok sokaságát kell hosszadalmas munkával összegyűjtenie, hogy statisztikai sorokba, táblázatokba rendezhesse őket, s levonhassa belőlük a kínálkozó következtetéseket.

E meglehetősen hosszúra nyúlt, de elengedhetetlen bevezető után hozzáláthatunk tárgyunk kifejtéséhez, a nemzeti kisebbségek, közelebbről pedig a magyar kisebbség felszámolását célzó román hatalmi politika elemzéséhez.

Kiindulásképpen azt tekintjük át, hogy a hatvanas évek közepén, amikor a jelenlegi román politikai kurzus elkezdődött, a romániai kisebbségek milyen értelmiségi erőkkel rendelkeztek, és közülük milyen értelmiségi erők voltak a kisebbségi magyarságnak. Rendelkezésünkre állnak az 1966-os népszámlálásnak az iskolai végzettségre és társadalmi tagolódásra vonatkozó adatai nemzetiségek szerint lebontva. Egyértelműen kiviláglik belőlük, hogy a román oktatásügyi intézményrendszer már 1966 előtt is magymértékben korlátozta a kisebbségek egyetemi és főiskolai továbbtanulásának lehetőségeit, és mind a magyarokat, mind a németeket megakadályozta abban, hogy arányszámuknak és kulturális szükségleteiknek megfelelő diplomás rétegük alakulhasson ki. Különösen a magyarok előtt zárultak le az értelmiségi pályák.

Constantin Ionescu, a Román Statisztikai Hivatal igazgatója, aki az 1966-os népszámlálás eredményeit terjedelmes munkában elemezte, megállapította, hogy az iskolai végzettség tekintetében a különböző nemzetiségek között valamelyes eltérések vannak ugyan, de együttesen az adatok mégis azt bizonyítják, hogy Románia minden állampolgárát egyformán megilleti a tanuláshoz való jog, és hogy e jogot mindenki egyformán gyakorolhatja.

1. táblázat: Románia 12. életévét betöltött lakosainak iskolai végzettsége, nemzetiségek szerint, 1966-ban (1)

	Iskolai végzettség			
	Nemzeti- ségek	12 éven felüli	egyetem és fő- lakosság iskola	elméleti műszaki és szak- középis- kola középisk.
román	13253588	291106	484251	393090
magyar	1339716	20189	49806	40985
német	315345	5693	12044	11399
egyéb	282599	11253	13279	7171
összesen	15191248	328241	559380	452645

Vajon valóban így van-e? Erről tanúskodnak-e a táblázat adatai? Constantin Ionescu nagyvonalúan eltekint attól, hogy míg a 12. életévet betöltött román lakosságnak 2.2 százaléka rendelkezett egyetemi vagy főiskolai diplomával, addig ez a százalékarány a magyaroknál csak 1.5 volt, a németeknél pedig csak 1.8. Nézzük meg, hogy a lakosságnak az iskolai végzettség szerint elkülönülő egyes kategóriáin belül milyen százalékarányban vannak jelen a nemzeti kisebbségek és milyen százalékarányban van jelen a románság.

2. táblázat: Románia 12. életévet betöltött lakosságának iskolai végzettsége nemzetiségek szerint, százalékban, 1966-ban (2)

(Megjegyzés: mivel itt, és a továbbiakban is csak két tizedesig számolunk és kerekíteni sem lefelé, sem felfelé nem akarunk, az oszlopok összege egy-két század százalékkal eltér a 100-tól.)

Ha az utolsó számoszloptól eltekintünk, a románok esetében balról jobbra haladva csökkenő, a magyarok és a németek esetében viszont növekvő számsort találunk. Aki tud olvasni a statisztikából, az ezeknek a számsoroknak az ellentétes "lejtése" alapján jól lemérheti, hogy mennyit ér Nicolae Ceausescunak, a román pártfőtitkárnak és államelnöknek az az érvelése, amivel a Magyar Nemzetiségű Dolgozók Országos Tanácsának 1971. márciusában tartott ülésén elutasította az anyanyelvű iskolákkal kapcsolatos kisebbségi kéréseket, hogy ti. még országosan a tanulóknak a 32 százaléka tanul tovább szakközépiskolákban, addig a magyar tanulóknak 33 százaléka. (3) E képmutató érvelés mögött az a kemény és keserű statisztikai tény húzódik meg, hogy több magyar tanuló megy szakiskolába vagy szakmai középiskolába, mint amennyi a magyarság országos arányszáma alapján elvárható volna, mert eleve kevesebbnek van kilátása arra, hogy felsőfokú képezést szerezhessen. Közel öt évtized sem volt elegendő (ne feledjük, hogy az elemzés 1966-ra vonatkozik), a román kormányzati rendszernek ahhoz, hogy felszámolják az erdélyi és az óromániai területek közötti kulturális különbségeket, a Kárpátokon túli és a Kárpátokon inneni megyék lakosságának iskolai aspirációban mutatkozó különbségeit. Nem tudták letörni a nemzeti kisebbségekben a továbbtanulási kedvet sem. Amit viszont a hatalom birtokában könnyűszerrel megtehettek, és könnyűszerrel megtehet ma is a román adminisztráció, az az, hogy az egyetemek és főiskolák kapuit bezárta, illetve bezárja a nemzeti kisebbségek előtt. Végezzenek szakiskolát, ha akarnak, végezhetnek, ha úgy tetszik nekik, még szakmai vagy elméleti középiskolát is a kisebbségi tanulók, de egyetemre csak módjával szabad engedni őket. Csak annyit, amennyi elengedhetetlenül szükséges ahhoz, hogy a nemzeti kérdés megoldásának hazug fikcióját fenn lehessen tartani.

Tekintsünk el számításainkban az 1966-os népszámlálás eredményeit összegző táblázatunk utolsó számoszlopától, mert az magában foglalja az analfabéták és félanalfabéták tömegeit is, de magában foglalja a VI. osztályos és továbbtanulni szándékozó fiatalokat is. Nézzük meg – először országos szinten, majd tekintettel külön-külön az egyes nemzetiségekre –, hogy azoknak, akik elvégezték a VII., illetve a VIII. osztályt, hány százaléka jutott egyetemre vagy főiskolára és szerzett felsőfokú diplomát.

3. táblázat: Az iskolát végző lakosság száma és részaránya a 12. év fölötti népességben, nemzetiségek szerint, 1966-ban

(Megjegyzés: az ún. más nemzetiségűek kategóriáját táblázatunkban elhagytuk, és a továbbiakban is eltekintünk tőle, mert ez a kategória sajátos kérdéseket vet föl, olyan eltérő iskolai aspirációkkal rendelkező csoportokat foglal magában, mint a zsidók és a cigányok, és így figyelembevétele zavart okozna elemzésünkben.)

Mielőtt közelebbről is megvizsgáljuk a táblázatunkat, és kiemeljük belőle a tárgyunk szempontjából lényeges aspektusokat, először bontjuk le a benne foglalt adatokat egyrészt a falusi, másrészt a városi lakosságra. A lebontás révén, melyre ugyancsak az 1966-os népszámlálás közzétett eredményei adnak lehetőséget, olyan összefüggések is megvilágosodhatnak, amelyekre a differenciálatlan megközelítés nem vetne fényt. Íme tehát az iménti táblázat adatai a két fő településforma szerint részletezve. (4)

4. táblázat: Az iskolát végző lakosság megoszlása lakhely és nemzetiség szerint, 1966-ban

(Megjegyzés: a városi lakossághoz hozzászámítottuk a városok alárendeltségében lévő falvak lakosságát is.

Ezekből az adatokból mindenekelőtt az derül ki, hogy bár magyarok és németek országosan aránylag többen végezték el a VII-VIII osztályt, mint románok, mégis, egyetemre és főiskolára zömmel románok kerültek. A románoknak – számításaink mindenütt az 1966-os helyzetet és a 12 éven felüli lakosságot veszik figyelembe – országosan csak 24,18 százaléka végezte el legalább a VII-VIII osztályt, ám ezeknek 9,08 százaléka szerzett felsőfokú diplomát. A magyaroknak 28,25 százaléka, a németeknek 31,60 százaléka végzett legalább VII-VIII osztályt, de a németek közül csak 5,33 százalék, a magyarok közül csak 5,71 százalék szerzett felsőfokú diplomát.

A románság és a kisebbségek felsőfokú diplomaszerezési esélyeinek egyenlőtlensége, a nemzeti kisebbségeket sújtó diszkrimináció kíméletlensége, a magyar és német értelmiségi rétegek számbeli csökkentésének szándéka különösen a városokban szembetűnő. A városi románok és kisebbségek hozzávetőlegesen azonos

arányban végezték el a VII-VIII osztályt, viszont az egyetemet a megfelelő korosztályú románoknak 11,67 százaléka, a magyaroknak csak 6,22 százaléka, a németeknek csak 6,82 százaléka fejezte be.

Ezekben a százalékarányokban, vagyis abban, hogy az egyetemi vagy főiskolai diplomával rendelkező románoknak a városokban kiváltképpen nagy a túlsúlya, a nemzeti diszkriminációnak egy olyan aspektusa is kifejezésre jut, amely már messze túlmutat a pusztán oktatásügyi vonatkozásokon. 1966-ban az ország 12 éven felüli román lakosságának 60,33 százaléka, az egyetemi vagy főiskolai végzettséggel rendelkező románoknak pedig 10,72 százaléka lakott falun. A magyarok és a németek esetében a falusi lakosság arányszáma jóval kisebb, a falun élő és dolgozó felsőfokú diplomások arányszáma viszont jóval nagyobb volt. A 12 éven felüli magyar lakosságnak 51,80 százaléka, a hasonló korú német lakosságnak 48,85 százaléka lakott falun. Ugyanakkor a felsőfokú diplomával rendelkezőknek a magyarok esetében 18,16 százaléka, a németek esetében pedig 11,57 százaléka falun tevékenykedett. Minden adatunk egyértelműen azt jelzi, hogy a hatalom birtokában a románság jórészt már 1966 előtt a társadalmi élet perifériájára szorította a kisebbségeket, a gazdasági és művelődési tevékenység irányítását már ekkor a maga számára foglalta le, és azt a kevés értelmiséget, amivel a magyarok és a németek rendelkeztek, igyekezett távoltartani a kulturális és közigazgatási centrumoktól. Hogy adatainknak ezekre az utalásaira az eddigieknél is erőteljesebben figyelmeztessünk, egy újabb, egészen egyszerű és könnyen áttekinthető táblázatot adunk. Azt nézzük meg, hogy egyrészt országosan, másrészt a falvakban, illetve a városokban 10.000 tizenkét éven felüli lakosra hány diplomás jutott a románok, és hány a magyarok és a németek közül. E statisztikai összeállításunkat eddigi elemzésünk végkövetkeztetésének lehet tekinteni.

5. táblázat: A tízezer 12 éven felüli lakosra jutó diplomások megoszlása nemzetiségek és lakhely szerint

Emeljük ki a táblázatunkból a legmegdöbbentőbb, és elemzésünk szempontjából legbeszédesebb adatsort: 1966-ban minden tízezer városban lakó 12 éven felüli románra 494,34 felsőfokú diplomával rendelkező jutott, viszont minden tízezer városban lakó 12 éven felüli magyarra csak 255,87, németre pedig 293,51! Megdöbbentően nagyok az eltérések országos megközelítésben is: a 12 éven felüli románoknál minden tízezer közül 219,64-nak volt felsőfokú végzettsége, ugyanakkor a magyaroknál csak 150,69-nek, a németeknél pedig 180,53-nak.

Külön hangsúlyoznunk kell, hogy akár az országos számarányokat, akár a városi lakosság számarányait vesszük figyelembe, a legrosszabb helyzetben a magyar kisebbség volt, még a német kisebbségnél is jóval vékonyabb egyetemet, illetve főiskolát végzett réteggel rendelkezett. Ez nyilván nem véletlen. A diszkrimináció mindig és mindenütt a számbelileg legjelentősebb kisebbséget sújtja a legerősebben. Miként a továbbiakban is látni fogjuk, a fasiszmus felé tájékozódó mai román nacionalizmus elsősorban a magyarság felszámolására törekszik; a bukaresti párt és

állami vezetés ma is a magyar értelmiségi réteg megfelelő szintű újratermelődését igyekszik a leginkább megakadályozni.

Az 1966-os elemzést itt lezárjuk. A rendelkezésünkre álló statisztikai adatokat, az egykori népszámlálás összesített eredményeit még sokféle megközelítésben vizsgálhatnánk, de úgy gondoljuk, hogy az eddigiekben bemutatottak elégségesek ahhoz, hogy képet alkothassunk arról a felháborító emberi és politikai állapotról, ami a román nacionalizmusnak a hatvanas évek közepétől egyre fokozódó agresszivitása folytán mára még felháborítóbbá vált. Annyit azonban még fontosnak tartunk megjegyezni, hogy a kisebbségi értelmiség 1966-os részaránya, és egészében az az elnyomatásról tanúskodó statisztikai kép, amelyet bemutattunk, alapvetően az 1944 utáni fejlődés következménye. Így van ez, még ha azok a kisebbségi értelmiségiek, akik a havanas években a kultúrában, tudományban, művészetben és irodalomban kimagasló szerepet játszottak, jórészt a két világháború között indultak. Mert figyelembe kell venni, hogy 1966-ban az egyetemi vagy főiskolai végzettséggel rendelkezők 65,69 százaléka negyvenegy esztendősnél fiatalabb volt (5), és 1968-ban a felsőfokú diplomával dolgozó alkalmazottak 82,4 százalékát már azok tették ki, akik 1948 után szereztek diplomájukat. (6) A számok itt világosan beszélnek, bizonyítják, hogy az 1966-os állapot, bár hordoz magában valamit az 1944 előtti fejleményekből is, elsősorban a háborút követő évtizedekben alakult ki.

És most lássuk, mi történt, miként és milyen irányban változtak a dolgok 1966 óta.

Sajnos, az utóbbi tizenhét esztendő tendenciáiról, a Romániában Ceausescu-érának nevezett időszak nemzetiségpolitikai fejleményeiről nincsen olyan világos áttekintésünk, mint az 1966-os helyzetről, hiányoznak a pontos statisztikai adatok. Az 1977 januárjában végzett legutóbbi népszámlálás eredményeit annyira megrostálva és eltorzítva, szakszerűtlenül tették közzé, hogy alig használhatóak. (7) A nemzetiségi viszonyokkal kapcsolatos adatokat szinte teljesen kiszűrték közülük. Egyetlen adatsort tartottak csupán fontosnak felvenni az összegzésbe: a kisebbségiek lélekszámát jelző adatsort, amelyet az adattár első kötetében közöltek. (8) Amennyire bravúros, annyira átlátszó bűvészműtávirányt végeztek itt a statisztikusok. Míg az ország összlakosságának lélekszámát csak 494-gyel, addig a románság lélekszámát 205.770-nek találták többnek, mint amennyiről a népszámlálás eredményeiről kiadott előzetes tájékoztatás 1977-ben beszélt. (9) Amennyivel persze a románság lélekszámát többnek nyilvánították, annyival kevesebbre tartották a nemzeti kisebbségeket. Az adattár statisztikai összegzése 16 nemzeti kisebbség, illetve nemzetiségi népcsoport adatait tartalmazza, és mind a 16 esetben (!) jóval kisebb lélekszámot állapít meg, mint amennyiről az 1977-es előzetes tájékoztatás szólt. A magyarság lélekszámát pl. az előzetes tájékoztatás még 1.706.874 főben jelölte meg, az adattár összegzése viszont már csak 1.670.568 főben, ami "csekély" 36.306 fős különbség. A németység az előzetes tájékoztatóban 358.700 fővel szerepelt, az adattár összegzésében 332.200-zal, ami 26.500 fővel kevesebb. Mindazonáltal a magyarok és a németek "szerencsések" voltak. Igazán rosszul a cigányok jártak, akik az előzetes tájékoztatóban még 229.986 fővel szerepeltek, az adattár összegzésében pedig mindössze 75.696-an maradtak.

Mindebből kitetszik, hogy az 1977-es népszámlálás minket érdeklő eredményeit nem hozták nyilvánosságra és így elemzésünkben nem is támaszkodatunk rájuk. Minden bravúr ellenére tájékozási pontjaink azért mégis vannak. Rendelkezésünkre állnak mindenekelőtt az egyetemi és főiskolai hallgatók nemzetiségi megoszlásának alakulásával kapcsolatos adatok. Alkalmi publikációkban, propagandakiadványokban, újságcikkekben elszórtan jelentek meg, de összegyűjtve és statisztikai sorba állítva őket, jól használhatók. Rendelkezünk továbbá néhány kulcsfontosságú erdélyi tudományos és művelődési intézmény alkalmazottainak nemzetiségi összetételére, illetve a nemzetiségi összetételnek az évek során végbement változására, a kisebbségeknek a szellemi életből való fokozatos kiszorítására vonatkozó adattal is. Adataink egyértelműen azt bizonyítják, hogy 1966 óta a kisebbségi értelmiség szerepe a gazdasági, társadalmi és művelődési életben nemcsak a nemzetiségi kisebbségek országos számarányához, hanem saját számbeli súlyához viszonyítva is tovább csökkent, az egyetemi és főiskolai végzettséget szerző nemzetiségek számaránya tovább romlott, és ez a folyamat a magyar kisebbséget különösen aggasztó mértékben sújtja.

Először az egyetemi és főiskolai hallgatók létszámának és nemzetiségi összetételének alakulására vonatkozó adatokat vesszük számba és elemezzük. Munkánk egyszerűsítése végett és a könnyebb áttekinthetőség kedvéért csak öt egyetemi év adatait állítjuk egymás mellé, de azért, hogy a statisztikai szakszerűség követelményeinek is eleget tegyünk, öt egymást követő évet: az 1976/77 és az 1980/81 közötti esztendőket, ugyanakkor, hogy az egyes statisztikai soroknak és adatoknak megfelelő perspektívát biztosíthassunk, a jelzett öt év adatai mellé még odasoroljuk egy hatodik, mégpedig a vizsgált évtized elejének viszonyait reprezentáló 1970/71-es egyetemi év adatait is. Valamennyi egyetemi és esetében előbb csak a nappali tagozatos hallgatók nemzetiségi csoportokra lebontott létszámát vesszük figyelembe, vagyis eltekintünk az esti tagozatos hallgatóktól és az ún. "mezei hadaktól." (Lásd a 6. táblázatot!)

6. táblázat: A felsőfokú oktatásban résztvevő nappali tagozatos hallgatók száma és megoszlása, nemzetiségek szerint, 1970/71-1980/81

Az 1976/77 és 1980/81 közötti tanévekre vonatkozólag az adatokat egy olyan kiadványból vettük, amelyeket a román tanügyminisztérium jelentetett meg a bukaresti tanügyi könyvkiadó gondozásában, mégpedig azzal a bevallott céllal, hogy a romániai nemzetiségi problémák igazságos megoldásáról az olvasókat meggyőzze. A főleg külföldieknek szánt, és éppen ezért öt nyelven publikált kiadvány összeállítói a kisebbségi hallgatók számának alakulásával kapcsolatos adatokat kiemelték eredeti összefüggéseikből, tényleges statisztikai kontextusaikból, majd egymás mellé állították őket, sőt, diagrammokat is készítettek róluk, hogy levonhassák a propagandisztikus következtetést: Romániában évről évre növekszik a kisebbségi hallgatók száma.

Ha azonban a kisebbségi hallgatók számát egyfelől az összes hallgatók, másfelől a román nemzetiségű hallgatók létszámához viszonyítjuk, merőben más

következtetésekre kell jussunk. Akkor nem a kisebbségi hallgatók számának szüntelen növekedését fogjuk konstatálni, hanem a román és a kisebbségi hallgatók százalékos arányának hihetetlen állandóságát állapíthatjuk meg, ami "természetes" úton, vagyis spontán alakulás révén nem jöhet létre. Látván, hogy egy évtizeden át majdnem tizedszázaléknyira azonos a román és a kisebbségi hallgatók arányszáma, az emberben az a gyanú támad, hogy következetesen érvényesített *numerus clausus*-szal áll szemben, vagyis valahol, alkalmasint kormányzati szinten már évtizedekkel előre eldöntötték, hogy hány kisebbségi hallgató lehet az egyetemek és főiskolák nappali tagozatain. És eldöntötték persze azt is, hogy jóval kevesebbnek kell lennie, mint amennyi a kisebbségeket az ország összlakosságához viszonyított arányszámuk alapján megilletné.

A *numerus clausus* gyakorlatát, vagyis az egyetemi és főiskolai hallgatóság nemzetiségi megoszlásának hatalmi eszközökkel való szabályozását feltételeesen említjük, bizonyítani nem tudjuk. Bizonyítani tudjuk viszont azt, hogy a romániai kisebbségek az egész általunk vizsgált időszakban sokkal kevesebb hallgatót küldhettek az ország egyetemeire és főiskoláira, mint amennyi a méltányosság emberi és az egyenlőség politikai elve alapján megillette volna őket, és mint amennyi értelmiségi rétegei megfelelő szintű és számú reprodukcióját biztosíthatta volna. Vessük össze az 1977-es népszámlálásnak a lakosság nemzetiségi összetételére vonatkozó százalékos adatait a 6. táblázat hasonló adataival és mindjárt szembetűnik a kisebbségeket sújtó diszkrimináció. A népszámlálás adatai szerint – melyek megbízhatósága enyhén szólva kérdéses, de amelyeket mégis elfogadunk számítási alapként –, a nemzeti kisebbségek Románia összlakosságának 10,91 százalékát tették ki, ugyanakkor a nappali tagozatos egyetemi és főiskolai hallgatóknak még akkor is csak 8,82 százalékát adták, amikor arányszámuk a legnagyobb volt.

Számítsuk ki, melyik egyetemi évben hány hallgató jutott tízezer román és tízezer kisebbségi lakosra. Az eredmények alapján újra meggyőződhetünk róla, hogy kisebbségi viszonyaink felmérésekor és nemzetiségi jogaink számonkérésekor komolyan kell vennünk minden százalékot.

Mielőtt a számoknak adnánk át a szót, megjegyezzük, hogy az 1970/71-es tanévnél a lakosság nemzetiségi megoszlását illetően az 1966-os népszámlálás adataihoz igazodtunk, míg a többi tanév esetében az 1977-es népszámlálás adataiból indultunk ki. Megjegyezzük azt is, hogy a nemzeti kisebbségek közül külön csak a magyar kisebbségre vonatkozólag végeztük el a szükséges számításokat. Bocsátassék meg nekünk ez a részrehajlás. Bevalljuk, hogy minket elsősorban a magyar kisebbség körülményei és perspektívái foglalkoztatnak, bár eljárásunkat azzal is igazolhatnánk, hogy a leghátrányosabb helyzetben éppen a magyarok vannak.

7. táblázat: A tízezer lakosra jutó egyetemi hallgatók száma, 1970/71-1980/81

Az 1979/80 és 1981/82 közötti egyetemi évekre rendelkezünk az egész egyetemi és főiskolai oktatás valamennyi tagozatára kiterjedő statisztikai adattal.

8. táblázat: Az egyetemi és főiskolai hallgatók száma és megoszlása 1979/80-1981/82

Az egyetemi éveket illetően ez a táblázat részint fedi a nappali tagozatos hallgatókra vonatkozó táblázatunkat, és így lehetőséget ad az összehasonlításra, részint pedig kiegészíti azt és ezzel úgyszólván napjainkig tágítja vizsgálódásainkat. A két táblázat egybevetése alapján úgy tűnik, hogy a román kormányzati szervek, bármennyire nyílt és agresszív is ma már nacionalizmusuk, bizonyos látszatokra még mindig ügyelnek. Mindenesetre a nappali tagozatokon, amelyek inkább szem előtt vannak, a kisebbségieknek valamivel több helyet biztosítanak, mint együttvéve az egész felsőfokú oktatásban, bár ott is jóval kevesebbet annál, mint amennyi valójában megilletné őket. A nappali tagozatos egyetemi és főiskolai hallgatóknak a kisebbségiek eddig rendszerint nyolc és néhány tized százalékát adták, ami az ország összlakosságához viszonyított arányszámuknak korántsem felelt meg ugyan, de az egész felsőfokú oktatásban elfoglalt arányszámuknál mégiscsak némileg magasabb volt. Nem véletlen, hogy a román propagandaapparátus is, amikor a nemzetiségi kérdés igazságos megoldását próbálta bizonyítani, az egyetemi és főiskolai oktatást illetően általában a nappali tagozat adatait idézte. Megfelelő statisztikai összefüggésekbe helyezve a nappali tagozat adatai is egyértelműen a nemzeti kisebbségek kulturális-oktatásügyi elnyomását, hátrányos megkülönböztetését bizonyítják ugyan, de a megnyomorítottság valódi méreteit csak az egész egyetemi oktatás tekintetbevételével mérhetjük fel.

9. táblázat: A tízezer lakosra jutó egyetemi és főiskolai hallgatók száma, 1979/80-1981/82

Ha táblázatunk adatait tovább részletezzük, és külön megvizsgáljuk a magyar kisebbség helyzetét, újra bebizonyosodik, hogy a román nacionalizmus leginkább a magyarságot szeretné megfosztani értelmiségétől. Az 1980/81-es tanévben összesen, tehát valamennyi tagozaton együttvéve 9.448 magyar egyetemi hallgató volt (16), az 1981/82-es tanévben pedig 9.337 hallgató (17), ami az egyetemi hallgatók összlétszámának 5,34, illetve 5,36 százalékát teszi ki. Az 1980/81-es tanévben, amikor minden tízezer románra kerekén 85 egyetemi hallgató jutott, minden tízezer magyarra csak 56,55; az 1981/82-es tanévben pedig, amikor minden tízezer román közül 83,93 egyetemi hallgató került ki, minden tízezer magyar közül csak 55,89.

A kisebbségeket a felsőfokú oktatásból nagymértékben kizáró, és így a társadalmi érvényesülés esélyeitől megfosztó román iskolaügyi politika következményeit, melyek egyszersmind nyilván a román nacionalizmus célkitűzését is jelentik, nem nehéz felmérnünk. Értelmiségi rétegeik újratermelődésében a kisebbségiek minden téren hátrányos helyzetbe kerülnek, messze lemaradván attól a szinttől, amelyet egyrészt a

társadalmi fejlődés követelményei, másrészt a totalitárius hatalom központi parancsai az egész társadalom számára egységesen határoznak meg. 1966 óta Románia értelmiségének nemzetiségi tagolódásában további nagyfokú eltolódások mentek végbe, a kisebbségi diplomások arányszáma évről évre tovább csökkent, és a román értelmiség hatalmas számbeli felduzzadásához képest mára már úgyszólván elenyészővé vált. A társadalmi szerepeknek és lehetőségeknek az a polarizálódása, amelyet 1966-ra vonatkozóan megállapítottunk, amikor is tízezer román városi lakosra 494,34 felsőfokú végzettséggel rendelkező jutott, míg magyar csak 255,87, napjainkra még hangsúlyozottabbá vált. Értelmiségi rétegeik viszonylagos számbeli eljelentéktelenedése miatt a nemzeti kisebbségek ma már nemcsak az általános társadalmi-gazdasági tevékenységben nem vehetnek részt méltányos módon, hanem hovatovább még saját legszűkebb művelődési igényeiket sem tudják kielégíteni megfelelő szinten.

A hetvenes évek elején-közepén a bukaresti párt és állami vezetés a művelődési élet és a közéleti tevékenység, a nyelvhasználat és a közigazgatási gyakorlat terén átfogó támadást indított a nemzeti kisebbségek ellen, és a támadás leplezésére, de egy ravaszul kigondolt gazdaságpolitika igazolására is, meghirdette azt a tételt, hogy a nemzeti egyenjogúság legfőbb ismérvét a termelődők minden megyére kiterjedő magas színvonalú fejlődése adja. Ezzel egyidejűleg, illetve némileg már korábban, nagyfokú iparosításba kezdtek a nemzetiségi vidékeken is, miközben, mint láttuk, megakadályozták, hogy a nemzetiségi megfelelő számban felsőfokú végzettséget, egyetemi vagy főiskolai diplomát szerezhessenek. Ipart, komoly műszaki és ügyintéző értelmiséget igénylő gazdasági ágazatot hoztak létre a Székelyföldön, de közben vigyáztak arra, hogy az egyetemi és főiskolai oktatás nemzetiségi viszonyai olyanok legyenek, mint amilyenek bemutattuk őket. A közismerten kisebbségi vidékeket, kiváltképp a városokat előzőnlötte a román értelmiség. Az irányító és végrehajtó rétegek, a szellemi politikai elit és a kétkezi dolgozók közötti különbség nem kis mértékben nemzetiségi különbséggé alakult át.

Bármerre tekintünk a mai romániai társadalomban, mindenütt azt látjuk, hogy a kisebbségi értelmiség nem csak viszonylagosan, azaz nem csak számarányát tekintve jutott hátrányos helyzetbe, hanem közéleti-kulturális szereplehetőségeit tekintve is. A kisebbségek mindinkább elveszítik azokat a gyöngye pozíciókat is, amelyekkel az oktatási és művelődési intézményekben korábban rendelkeztek: hovatovább egyre inkább kiszorulnak a tudományos életből, megfosztják őket az alkotó munka lehetőségeitől.

Nagyon sokat mond e tekintetben annak a két oktatásügyi intézménynek a sorsa, amely jóideig az erdélyi magyar tudományosság központjának számított: a marosvásárhelyi (Tirgu Mures) *Orvosi és Gyógyszerészeti Intézeté*, valamint a kolozsvári (Cluj-Napoca) *Bolyai Tudományegyetemé*. Hosszadalmas volna és témánktól is eltérne, ha részletesen bemutatnánk e két intézmény viszontagságos történetét. Csak a leglényegesebb mozzanatokra emlékeztetünk, azokra, amelyeknek ismerete elengedhetetlenül szükséges, hogy számszerű adatainkat megfelelő összefüggésekbe állíthassuk.

A marosvásárhelyi Orvosi és Gyógyszerészeti Intézet kezdetben a kolozsvári egyetem orvostudományi részlege, majd 1948-tól önállósulva, magyar tannyelvű felsőfokú oktatási intézmény volt, mígnem a testvériség jelszavára hivatkozva a bukaresti kormányzat kétnyelvűvé alakította át, vagyis az eladdig magyar tannyelvű intézmény keretében román tannyelvű tagozatot is létrehozott és ezzel kezdődött meg a nagyteknintélyű marosvásárhelyi intézet magyar jellegének fokozatos felszámolása. Évről évre növelve a román nemzetiségű tanárok számát, ugyanakkor csökkentve a kisebbségiekét, lassan teljesen átalakították az oktatói kar nemzetiségi összetételét. Íme, miként változott meg ebből a szempontból, tizenkét esztendő alatt, pontosabban 1970/71-es és az 1982/83-as tanévek között az intézet arculata:

10. táblázat: A marosvásárhelyi Orvosi és Gyógyszerészeti Intézet tanárainak nemzetiségi összetétele, 1970/71-1982/83

Az 1970/71-es és az 1982/83-as tanévek között a kisebbségi tanárok száma együttesen 56-al, külön a magyar nemzetiségűeké pedig 44-el csökkent, miközben a román nemzetiségűeké 33-mal nőtt. Ami ezeket a számadatokat különösen riasztóvá teszi, az, hogy tendenciára utalnak, ami ma még úgyszólván csak a kezdetén tart. Ha a román közéletben nem kerekedik felül a józan értelem, hanem tovább szélesedik a román nacionalizmus mai expanziója, az elkövetkezendő években még több kisebbségi szakember fog kiszorulni a felsőfokú orvosképzésből és végül a marosvásárhelyi Orvosi és Gyógyszerészeti Intézet ismét egynyelvűvé válik, de most már "természetesen" román nyelvűvé.

Jövőjét a marosvásárhelyi Orvosi és Gyógyszerészeti Intézet a kolozsvári magyar tannyelvű egyetemi oktatás jelenében szemlélheti, ugyanis az a folyamat, amely Marosvásárhelyen még csak a kezdetén tart, Kolozsvárott már előrehaladott stádiumban van. 1959-ig itt Bolyai Tudományegyetem néven önálló magyar egyetem működött, ekkor azonban ugyancsak a testvériség jelszavára hivatkozva a Bolyai Tudományegyetemet felszámolták, illetve a magyar tannyelvű oktatás további fenntartásának ígéretével beleolvasztották a román egyetembe, és ezzel az intézkedéssel a kolozsvári magyar tannyelvű egyetemi oktatás fokozatos megszüntetése kezdődött el. 1959 után néhány esztendeig a legtöbb tantárgyat még magyar nyelven is tanították, de a hatvanas évek közepétől mindinkább áttértek a román tannyelvű oktatásra. Nicolae Ceausescu pártfőtitkár és államelnök, akinek egyébként döntő szerepe volt a Bolyai Tudományegyetem 1959-es likvidálásában nem átalotta még 1983-ban is azt állítani, hogy az egykori intézkedés "a dialektikus és történelmi materializmus forradalmi szemléletére alapozott egységes oktatás" biztosításának érdekében, a diákság "egyöntetű kérésére" történt, és hogy az "együttélő nemzetiségek nyelvén való oktatást" egyáltalán nem érintette. (20) Holott nyilván jól tudja, hogy a kolozsvári egyetemen ma már az ideológiai-politikai tárgyakon kívül szinte semmit sem tanítanak magyar nyelven. Évről évre újabb és újabb karokon szüntették meg a magyar

tagozatokat, vagy tancsoportokat, és a diákság önképző és művészi-művelődési tevékenységében is egyre inkább korlátozták az anyanyelv használatát.

Az 1959-ben megszűntetett magyar tannyelvű Bolyai Tudományegyetem egész tanári karát átvette az új, "egyesített" egyetem és így egy ideig az új egyetemnek számottevő kisebbségi, közelebbről pedig magyar nemzetiségű tanári kara volt. Az 1970/71-es tanévig, amelyre első adatunk vonatkozik, már jelentősen megfogyatkozott a kisebbségi tanárok száma, és azóta is állandóan és egyre fokozódótempben csökken:

11. táblázat: A kolozsvári egyetem tanárainak nemzetiségi összetétele, 1970/71-1980/81

Tehát: az 1970-71-es és az 1980-81-es tanévek között a kolozsvári Babes-Bolyai Tudományegyetemen a kisebbségi tanárok száma 84-gyel, ezen belül a magyaroké 55-tel esett vissza, míg ugyanebben az időben a románoké 33-mal növekedett. Úgy hisszük, minden kommentár fölösleges.

Itt megszakítjuk elemzésünket. Csak megszakítjuk, mert befejezni nem tudjuk. De nem is akarjuk. Olyan folyamattal állunk szemben – a romániai nemzeti kisebbségek felszámolására irányuló hatalmi törekvések kibontakozásával –, amely a bukaresti párt és állami vezetés egyre határozottabb fasizálódását figyelembe véve, a jövőben minden bizonnyal méginkább kiszélesedik. E folyamat baljós iránya arra kötelez bennünket, hogy továbbra is figyelemmel kísérjük és regisztráljuk mindazt, ami Romániában történik.

Jegyzetek

1. *Recensamintul populatiei si locuintelor din 15 martie 1966.* vol. I. Rezultate generale. Partea I. Populatie. Direcția Generală de Statistică, 1969, p. 189.
2. Constantin Ionescu: *Omul, societatea, socialismul. Dinamica structurii sociale*, Ed. Acad. R.S. R., București, 1973, p.219.
3. Nicolae Ceausescu: *Cuvinnare la plenara consiliului oamenilor muncii de nationalitate maghiara. 12 parte 1971*, Ed. Politică, București, 1971, p.10.
4. *Recensamintul populatiei si locuintelor din 15 martie 1966.* idem, p.189.
5. Idem, p.188.
6. Idem, p. XLIX.
7. *Recensamintul populatiei si al locuintelor din 5 ianuarie 1977.* Vol. I. Populatie – structura demografica. Vol. II. Populatie – structura social-economica, Direcția Centrală de Statistică, 1980.
8. Idem, Vol. . pp. 614-618.
9. *Közlemény az 1977. január 5-i népszámlálás és lakásösszeírás ideiglenes eredményeiről*, Előre, Bukarest, 1977. június 15.

10. A hallgatók összlétszámára és a külföldi diákok létszámára vonatkozó adatokat minden esetben az *Anuarul statistic* megfelelő évfolyamából vettük.
11. Mihai Telescu: *Infratiti in munca peniru in florirea patriei socialiste*, in: *Perfectionarea organizarii si conducerii vietii economice, de stat si sociale*, Ed. Politica, Bucuresti 1972, pp. 355-356.
12. *Invetemintul in limbile nationalitatilor conlocuitoare din Romania*, Ed. Didactica si Pedagogica, Bucuresti 1982, p. 48.
13. Lőrincz László: *Korszerű oktatás – forradalmi alapokon, szocialista társadalmunk elvárásainak szintjén*, Előre, Bukarest, 1980. február 10.
14. Lásd 12. jegyzet, pp. 48-49, és Iuliu Furo: *Unterricht und demokratie*, Rumanische Rundschau, Bukarest 1981, No. 4. S. 37. – Ez utóbbi forrásban nem 13.614 kisebbségi hallgató szerepel, hanem eggyel kevesebb, vagyis 13.613.
15. *Interviul Tovarasului Nicolae Ceausescu acordat grupului de ziare "Brabant-Pers" din olanda*, Scinteia, Bucuresti 1982 martie 21; és Előre, 1982. március 22.
16. Lásd 12. jegyzet, pp. 47-49.
17. Murvai László: *Korszerű oktatási rendszerünk – a haza összes fiai teljes jogegyenlőségének hű kifejezője*, Előre, Bukarest, 1982. december 9.
18. Dános Miklós: *Tovább lépni a megnőtt igények útján*. Beszélgetés dr. Antalfy Andrással, a marosvásárhelyi Orvostudományi és Gyógyszerészeti Intézet tanárával, A Hét, Bukarest 1971. május 28. – Megjegyezzük, hogy a tanárok összlétszámát az interjú hibásan 301-re teszi.
19. Szépréti Lilla: *Az "Új Élet" interjúja László János professzorral, a marosvásárhelyi Orvosi és Gyógyszerészeti Intézet rektorával*. Új Élet, Marosvásárhely, 1983. 3. sz., 4. old.
20. *Beszéd a Romániai Kommunista Diákegyesületek Szövetségének XIII. Konferenciáján*, Előre, 1983. február 13.
21. Dános Miklós: *Egyetemi fokon*. Beszélgetés dr. Demeter János egyetemi tanárral, a Babes-Bolyai Tudományegyetem prorektorával, A Hét, Bukarest, 1971. július 9.
22. prof. dr. Grigore Drondoe & prof. dr. Kovacs Josif: *Educarea tinerei generatii in spiritul unitatii si fratiei*, Scinteia, Bucuresti, 1978. iunie 30.
23. Kovács József: *Pregătirea temeinica, absolventi competenti la Universitatea Babes Bolyai din Cluj-Napoca*, in: *Invatamintul in limbile nationalitatilor conlocuitoare din Romania*, Ed. Didactica si Pedagogica, Bucuresti, 1982, p. 94.

1984. július 30.

1984/40 sz. jelentés

Az állami egyházügyi hatóság kérdőíves "felmérése" a szekták ellenőrzésére

Mint közismert, a román ortodox egyházi hierarchia jelenleg is feltétlen kiszolgálója a román nacionalizmusnak. Az állampolitika és az ortodox egyházpolitika ebben a tekintetben teljesen azonos.

Ezt az idilli egységet veszélyeztetik, illetve bontják meg egyre inkább az "államegyház" koncepciójába bele nem illő szekták, melyek az utóbbi évtizedekben nem hivatalos, de megalapozott becslések szerint – mintegy 2-3 millió hívet ragadtak el az ortodox egyháztól. Ez napjainkban is folytatódik.

Magyar – főleg protestáns – vonatkozásban szintén veszélyt jelent az államra nézve a szektásodás, hiszen az államhatalomhoz kezesült hivatalos egyházak iránti engedetlenség hajtja a híveket az állami ellenőrzés alól kicsúszó szekták táborába.

Az egyházak szekta-ellenes harcát az állam igyekszik a saját politikai érdekei szolgálatába állítani. Ennek egy jellemző példája a következő eset:

Az állami egyházügyi hatóság (Departament) átfogó kérdőívet dolgozott ki a különböző – engedélyezett és tiltott – szekták településenkénti helyzetével és életével kapcsolatban. Ezt a kérdőívet 1984 tavaszán, nemhivatalos úton, az egyházi körök hallgatólagos beleegyezésével az egyházügyi hatóságok az esperesi hivatalokon keresztül eljuttatták minden lekipásztorhoz, felszólítva őket, hogy helybeli protestáns, illetve ortodox kollégájukkal együttműködve "hajtsák végre." Használati utasításként elrendelték, hogy a kérdőívben foglaltak "bizalmasan kezelendők." Továbbá, minden kapcsolatos utasítás bizalmas és szóbeli jellegű volt.

A kérdőív pontos információkat (név, cím, életkor, gyermekek száma, politikai hovatartozás, stb.) kér személyenként az illető települések területén élő szektások, illetve családjaik vonatkozásában.

A kérdőív a szekták kultikus tevékenységével kapcsolatos kérdéseket is tartalmaz; így: van-e prédikátoruk? (név szerint); milyen vendégprédikátorok fordulnak meg a gyülekezetben; milyen az ünnepségek vers-és zenei anyaga?, stb. Valóságos feljelentésre szólít föl a tiltott szekták tagjairól és gyülekezeti helyeiről (pontos cím!) érdeklődő kérdés.

A lelkészek súlyos lelkiismereti kényszer alatt voltak kénytelenek eleget tenni a kötelező (!) megbízatásnak. Többségük semmitmondó, pontatlan és általánosságokban mozgó válaszokkal próbált kibújni a kapott utasítás teljesítése alól.

1984. augusztus 10.

1984/41 sz. jelentés

A román kormányzat a magyar protestáns lelkészek létszámának csökkentésével próbálja beolvasztásra kényszeríteni az önálló magyar gyülekezeteket

Az emigrálások, a beolvasztás, a mezőgazdaság kényszer-átalakítása, az erőltetett iparosítás és urbanizáció következtében az utóbbi évtizedekben, Erdélyben önálló felekezeti gyülekezetek tucatjai szüntek meg, illetve alakultak át szórványegyházzá. Ezzel párhuzamosan azonban a lakosságban egyre inkább felduzzadt városokban nem, vagy alig alakultak új gyülekezetek. Ennek következtében például a protestáns egyház szervezettsége és átfogóképesége erősen meggyöngült. A nacionalista állampolitika ezt a bomlasztó folyamatot, eredeti célkitűzései szerint továbbviszi, a hivatalos egyházi vezetést használva föl céljai elérésére.

Ezt példázza a Kolozsvári Protestáns Teológiai Egyetemen a felvételi helyek számának az utóbbi években történt drasztikus lecsökkentése is.

Közel tíz éve az a hivatalos tendencia, hogy a kislétszámú, úgymond "életképtelen" gyülekezeteket meg kell szüntetni, illetve hozzá kell csatolni nagyobb gyülekezetekhez. Ezzel szemben a kislétszámú gyülekezetek, erejüket meghaladó áldozatok árán is ragaszkodnak önállóságukhoz, gyülekezeti autonómiájukhoz – meghiúsítva ezzel a román kormányzat ismétlődő beolvasztási próbálkozásait.

Látva próbálkozásai sikertelenségét, a kormányzat most a lelkészek létszámát igyekszik csökkenteni, hogy a fellépő lélekészhiánnyal próbálja letörni a gyülekezetek ellenállását, rákényszerítve így őket, hogy feladják önállóságukat.

1984. augusztus 10.

1984/42 sz. Jelentés

Korlátozzák a lelkészek gyülekezetükön kívüli szolgálatát

Néhány hónappal ezelőtt bocsátotta ki a kolozsvári (Cluj-Napoca) református egyházkerület igazgatótanácsa azt a szabályrendeletet, melyben szigorúan korlátozza a lelkészek gyülekezetükön kívüli szolgálatát. Lelkészeknek csak úgynevezett "delegációval" szabad más gyülekezetben szolgálnia. Egyházmegyéjén belüli gyülekezetbe az esperes, azon kívüli gyülekezetbe viszont csak a püspök adhat "delegációt."

Emlékeztetünk arra, hogy ezen rendelet az igehirdetés, tehát a szóolás szabadságában korlátozza az egyházat, ami annál is visszásabb, mivel a református egyház Statutumuma, az egyes gyülekezetek lelkészeinek hatáskörébe utalja a szószéki szolgálatok szabadságát.

1984. augusztus 21.

1984/43 sz jelentés

**A Securitate által súlyosan bántalmazott Pálffy Géza halálának
körülményeit ismerőket megfenyegette és hallgatásra szólította fel a
román rendőrség**

Az utóbbi időben terjesztett híresztelésekkel szemben, erdélyi magyar ellenzéki körök véleményével egybehangzóan, hírügynökségünk a következő állásfoglalást kívánja tenni:

A Pálffy Géza halálával kapcsolatos 1984. március 21-i jelentésünk hitelességét újra megvizsgáltuk. Hírforrásaink semmilyen újabb körülményről nem tudnak, amely a jelentésben foglaltakat cáfolná.

Ezzel szemben olyan adatok birtokába jutottunk, melyek szerint a román Securitate által durván bántalmazott és a sérülésekbe belehalt Pálffy Géza környezetét és bizonyos római katolikus köröket is *nyomatékosan figyelmeztették arra, hogy saját érdekében kövessenek el mindent a halállal kapcsolatos híresztelések cáfolása végett.*

1984. szeptember 2.

1894/44 sz. jelentés

Tőkés László nyílt levele D. Papp László püspöknek Illyés Gyuláról

Erdélyben röpirat formájában terjed Tőkés László, gyülekezetétől megfosztott református lelkész *Nyílt levele*. A levél szövegét az alábbiakban közöljük:

Nyílt levél D. Papp László püspöknek

Főtiszteletű Püspök úr!

Illyés Gyula megrázó halálhíre eszembe juttatta a Püspök úrnak egy felekezeti közti értekezleten elmondott és a *Református Szemle*ben nyilvánosságra hozott Veled kapcsolatos bírálatát: "Fölöttébb sajnálatos, hogy az emigránsok szégyenletes kórusának a hangja hallható bizonyos magyarországi megnyilatkozásokban is, amilyen pl. az Illyés Gyula íróé, aki odáig ment állításaiban, hogy a népiirtás veszélyét hangoztatta a magyar nemzetiségek összefüggésében" (*Református Szemle*, 1978/3)

Szégyenkezve olvastam már akkor ezt a minden jóérzést nélkülöző vádaskodást, mely az "emigránsok szégyenletes kórusába" sorolja be a világszerte elismert és megbecsült, a népek barátságát nemcsak szóval hirdető zseniális nagyságú humanista költőt, egy napon emlegetve és bélyegezve meg őt a nyugati irredentákkal és revizionistákkal. Református lelkipásztorként orcám pirulásával kellett tapasztalnom, hogy ezen rosszindulatú támadását a Református Szemle (!), a tiszta Ige és az igaz teológia eme fóruma is hajlandó volt leköszölni. Hosszú ideig – hiába – vártam, hogy egyházunkból valaki is – igazságérzetétől vezetve – felemelje szavát Illyés Gyula védelmében. Annyi idő után azonban – halála alkalmával – végül is erkölcsi kötelességemnek érzem, hogy egyszerű lelkészként szót emeljek tiszta emlékezetének megőrzése és az egyházunk becsületén esett folt kitisztítása érdekében. Nem mintha Ő védelemre szorulna – hiszen jól áll érette egész élete és műve. S nem mintha csupán ettől függne egyházunk becsülete – hiszen egyházunk népe és papsága, ismerői amúgy is nagyra becsülik a költőt.

Főtiszteletű Püspök úr!

Református egyházunk szégyenének tartom, hogy az egész romániai magyar nemzetiség körében egyedül éppen ön, egyedül ön, egyházunk egyik fő képviselője, püspöke támadta ki a tisztességben megőszült költőt, a népek barátját.

Illyés Gyula épp antifasizmusa és szocialista forradalmisága miatt szenvedett életében a legtöbbet. Egyik legjobb barátja volt József Attilának, az internacionalista költőnek, akinek apja "félíg román (volt), vagy tán egészen az." Illyés Gyula felesége a román származású Kozmutza Flóra. Népe sorsát mindig a közép-európai népek sorsközösségében szemlélte. Felemelte szavát mindenfajta elnyomás, ellenséges érzületű nacionalizmus, illetve sovinizmus ellen. Műfordítóként a román költészetből is

fordított. A romániai írószövetség megbecsült vendégeként hazánkban is járt. De a felsorolás helyett hadd idézzek Sütő Andrásnak, hazánk íróársadalma képviselőjének, a temetésén mondott szavaiból:

“Kezdő írók és poéták mint égő csipkebokornak szavát hallgattuk őt, és tanácsait jó helyre tettük el a szándékainkban. Az egyik így hangzott: “Nyíljon rá szemetek a történelmi követelményre. Erdély – egyenjogúság és testvériség, ezt alakítsátok.” Alaphangja volt ez, minden népre nézve, a humanista internacionalizmus szellemében. Ilyennek ismertük őt, így tartja számon egész Európa . . .” (*Új Tükör*, 1983. március 1.)

Valóban ilyenek ismertük őt! Sokan félreismerték, amikor – Sütő András szavaival élve –: “a költőt is elveszejtés végett keresték nemegyszer – emlékezzünk a hajdani pörökre s a rágalmak változatos irányú sáskafelhőire. Kis kuvaszok azt is elugatták dicsekvésképpen, hogy jólesett a lábikrájába harapni – századunk legújabb esztétikai nevében is, persze. Ő pedig ment a maga útján a föl vállalt gonddal örökös megújulásban. Sas nem kapdos légy után.” (uo.) “Sas” volt ő valóban: széles kitekintésű és messzelátó nagysága korunknak.

Úgy érzem tehát, hogy nem neki, hanem magunknak tartozunk azzal, hogy Őt megbecsüljük. Úgy érzem, hogy ezt épp a Szemlében kell megírni, mely leköszölte Róla mindennek az ellenkezőjét. S úgy érzem, a Ft. Püspök úr is tartozik azzal, hogy nyilvánosan visszavonja, vagy legalábbis módosítja a IX. parancsolat szellemét sértő ítélezését.

Dés, 1983. június 22.

Tőkés László

1984. szeptember 5.

1984/45

Egy erdélyi magyar költő kilépett a Román Írószövetségből

Több forrásból is megerősített hírek szerint **Kányádi Sándor**, neves romániai magyar költő és közéleti személyiség, a *Napsugár* című kolozsvári ifjúsági folyóirat szerkesztője, kilépett a *Román Írószövetségből* és lemondott állásáról.

Hírforrásaink tudni vélik, hogy Kányádi Sándor döntésével tiltakozni kívánt a mai romániai antidemokratikus állapotok, valamint az erdélyi magyarságot ért diszkrimináció miatt. Tiltakozása nemkevésbé abból a keserűségből fakadt, hogy a román hatóságok megtagadták tőle a lehetőséget, hogy egy svédországi előadókörútra szóló meghívásnak eleget tegyen.

1984. szeptember 5.

1984/46 sz. jelentés

Magyar nemzetiségű zenészek elbocsájtása Marosvásárhelyen

A *Marosvásárhelyi Filharmónia* jelentős többségében magyar muzikusokat foglalkoztató zenekar. Tavasszal – gazdasági okokra hivatkozva – Bukarest úgy rendelkezett, hogy felére kell csökkenteni az alkalmazott zenészek számát. A Filharmónia akkori vezetője, Szalmán Lóránd megtagadta a rendelkezés végrehajtását és lemondott állásáról.

A helyére lépő Csiki Boldizsár kezdeményezésére az együttes tagjai úgy határoztak, hogy lemondanak fizetésük 50 százalékaról, s így biztosítják azt, hogy a régi összetétel megmaradjon és egyetlen zenész se maradjon munka nélkül.

A bukaresti hatóságok, annak ellenére, hogy tudomásul vették a Filharmónia alkalmazottainak döntését, ez év júniusában úgy rendelkeztek, hogy továbbra is meneszteni kell 40 embert. Helyüket pedig állítólag már be is töltötték 40, román vidékről Marosvásárhelyre hozott új muzsikussal.

1984. szeptember 10.

1984/47 sz. jelentés

A protestáns egyház helyzete Romániában

- (1) Egyházpolitika helyett állampolitika
- (2) A hatalmi szukcesszió kérdése a püspökválasztásokon
- (3) Erős nyomás alatt a kolozsvári Egyházkerületi Közgyűlés
- (4) Tőkés István püspökhelyettes eltávolítása
- (5) A felvételi helyek számának korlátozása a kolozsvári Teológiai Egyetemen
- (6) Kísérlet a szórványegyházak felszámolására
- (7) Támadás a presbiteriumok ellen

(1) A negyvenes évek végén az egypártrendszer bevezetése és a nemzetiségek egyenjogúságának "kinyilatkoztatása" megteremtette az ideológiai alapját annak, hogy a nemzetiségeket teljes mértékben megfosszák politikai érdekképviseletük lehetőségétől. Románai mintegy kétmilliónyi magyarsága – és természetesen a többi kisebbség sem kivétel – évtizedek óta semminemű kollektív politikai jogokkal nem rendelkezik. Nem változtat ezen a tényen a *Romániai Magyar Nemzetiségű Dolgozók Országos Tanácsa* látszatszervezetének a létrehozása, sem a magyar nemzetiségű dolgozók "számarányos" beválasztása a különböző országos és helyi vezettestületekbe. A hivatalosan engedélyezett magyar "politikai jelenlét" általában véve csak a magyarság politikai jogfosztását célul kitűző román állampolitika manipulatív eszköze.

A kollektív politikai jogoktól teljesen megfosztott romániai magyarságnak identitása megőrzésére ezek után nem maradt más lehetősége, mint az anyanyelvű oktatás és az egyházi élet szűkre szabott kereteinek a kihasználása. Az erőteljesen politikai és ideológiai román nacionalizmusnak azonban egyre kevésbé tudott ellenállni az amúgy is Bukarestből irányított, nemzetiségi vonatkozásban pedig apolitikus magyar oktatásügyi és kulturális intézményrendszer. E kettőt a hetvenes évek végéig könnyűszerrel "államosította" és a maga szolgálatába hajtotta a magyartalanító állampolitika. Mindezek nyomán egyre világosabbá vált, hogy a magyar nemzetiség identitása megőrzésének egyre inkább szinte kizárólagos letéteményesei az egyházak maradtak. Az egyházak, melyeknek – noha sok történelmi-politikai megpróbáltatáson mentek keresztül az utóbbi évtizedekben ezideileg sikerült megőrizniük viszonylagos belső önállóságukat és egyedül képesek átfogóan magukba tömöríteni a romániai magyarság százezereit, szinte az egész itt élő magyarságot.

Úgy tűnik, az állami hatóságok elérkezettnek látják az időt, hogy a romániai magyarok emez utolsó bástyáit, a magyar egyházakat is végső ostrom alá vegyék. Talán a nemzeti egyháznak a lengyel eseményekben játszott szerepe is erre készíteti őket

most, amikor Erdélyben a nemzetiségi és vallási magújhdás határozott jelei mutatkoznak.

A romániai református egyház viszonylatában teljes bizonyossággal megállapítható a külső nyomás növekedése és a beavatkozás erősödése. A két világháború közötti Romániában a magyarság létért való küzdelmében vezető szerepet vitt a romániai magyaroknak mintegy felét magába foglaló református, ún. "magyar vallás," illetve egyház, demokratikus, zsinat-presbiteri szervezetével. Ugyanakkor Erdély történelmében betöltött pozitív szerepével, haladó, megtartó hagyományaival egyik legfőbb akadálya lett a román elnemzetlenítő politikának. Ezért igyekszik most ellenállását megtörni, autonómiájától megfosztani, a tömegektől elszakítani a *Kultuszállamtitkárságon (Departamentul Cultelor)* keresztül érvényre jutó egyházpolitika.

(2) A hatalom, politikai céljai elérésére, a "kettős vezetés" általános módszerét alkalmazza. Vagyis: a tulajdonképpeni egyházi vezetés (püspökök, igazgatótanács, stb.) az állami egyházügyi hivatal és területi képviselői által megkettőződik. A püspökség semmit sem tesz illetékes egyházügyi hatóságai megkérdőzése, jóváhagyása nélkül, illetve hatásköre sokszor amazok utasításainak pusztá végrehajtására korlátozódik. Erősen sarkítva a kérdést: egyre kevésbé beszélhetünk egyházpolitikáról, *egyházi állampolitikáról* kell beszélnünk ma már. A hatvanas évektől kezdődően a belső egyházvezetésben végbement személyi változások, az egyházvezetők oppoptunizmusa oda vezetett, hogy az egyházon belül a vezetés teljes mértékben külső érdekek szolgálatában áll. A legtöbb esetben nehéz megállapítani, hogy – akár folyó ügyekben is – a püspökök vagy az egyházügyi inspektorok hoztak-e döntést vagy intézkedést. A területi (megyei) állami inspektorok teljhatalmú urai a hatáskörükbe tartozó egyházaknak, illetve egyházzrészeknek, s szigorú pártfegyelem alatt álló végrehajtói a központi egyházpolitikának. Ennek ismeretében mondhatnánk, hogy az egyházi vezetők csupán e hatalmi gépezet kényszerű kiszolgálói. De nem így van. A püspökök (a nagyváradi és a kolozsvári), nem védekezhetnek a "parancsra tettem" mentségével, nem egyszerűen szálnalmas alárendeltjei a hatalomnak, hanem kollaboránsok. Egyházi méltóságukkal ők legitimizálják a külső beavatkozást. S miközben hivatalosan állam és egyház szétválasztásának tökéletes megvalósulását propagálja az állam, addig valójában soha nem látott egybefonódásukról beszélhetünk. Ezt az összefonódást legmagasabb szinten a két püspök magas társadalmi tisztsége tükrözi: Papp László nagyváradi püspök a Nagy Nemzetgyűlésben képviselő, Nagy Gyula kolozsvári püspök pedig a Szocialista Egységfront országos elnökségének a tagja.

Egészen egyedi esetként: Papp László állami-közéleti minőségében mint országgyűlési képviselő, tagja a Nagy Nemzetgyűlés mellett működő egyházügyi bizottságnak, mely az országos egyházpolitika meghatározójaként felette áll a Kultuszállamtitkárságnak, s így püspökként egyszemélyben belső végrehajtója és külső befolyásolója is az egyházak ellen irányuló politikának.

A külső személyi kultusznak és hatalmi központosításnak sui generis egyházi mása a *klerikalizmus*, mely a püspöki hatalom diktatórikus megnyilvánulásaiban jut kifejezésre. Az evangélium, a reformáció szellemét és az egyház zsinat-presbiteri

szervezetét háttérbe szorítva, az állam feltétlen támogatásának birtokában, a püspökök a gyülekezettől nyert hatalmukat az állam hatalmával cserélik fel és "Krisztus egyházát" fokozatosan államegyházzá alakítják át. Ezáltal az állami hierarchiába beilleszkedve, állami egyházi funkcióvá degradálják a püspöki tisztséget, s egyházon belül az abszolút állami hatalom képviselőiként jelennek meg.

(3) Ez az "állami klerikalizmus" a püspökön keresztül, a hatalom további "szukcessziója" (lásd: *successio apostolorum*) révén az egyházi tisztségek betöltése terén a legkirívóbb. Az egyházkormányzati tisztségek a püspöki hatalomból "levezethető" bizalmi funkciók. Esetenként az állam a püspökök jelöltjeit segíti hatalomra, illetve a püspökök az állam támogatottjait választják be a tisztségekbe. Ennek a gyakorlatnak meghatározó precedense a jelenlegi két püspök megválasztása. 1962-ben, két évvel Vásárhelyi János kolozsvári püspök halála után, tehát két év huzavona, egyházhatalmi interregnum után, mintegy tíz püspökjelölt félreállítását követően, a hatalom Nagy Gyula szebeni lelkészt, az ismeretlenség szürkéségéből emelte a püspöki székbe, személyében kényszerítve rá akaratát az egyházra. Hasonló a helyzet Papp László nagyváradai püspökkel is. Az így hatalomra került püspökök "megválasztásuk" fejében, készségesen együttműködnek megbízóikkal.

És most lássunk néhány példát az említett *hatalmi sukceszióra*:

(a) Székely Károly volt bukaresti lelkipásztort, fővárosi bizalmi állásában, a pártvezetés számára tett "jószolgálati" elismeréseként, a kolozsvári egyházkerület talán legjelentősebb állásába, az (első) előadótanácsosi tisztségébe promoveálta a hatalom. Az ő 1972-beni előléptetésétől számítható a hatalom egyházi ügyekbe való fokozott beavatkozásának korszaka és az ún. kettős vezetés erőteljes kihangsúlyozódása.

(b) Deák György kolozsvári (második) előadótanácsos, az egyházi nemzetiségi élet 60-as éveinek válsága idején kilépett az egyházból, visszautasítva falusi szolgálati helyét. Pénzügyi szakemberként került vissza az egyházi adminisztráció területére, majd egykori lelkési hűtlensége ellenére 1981-ben őt támogatták be a központi egyházi vezetés fentemlített tisztségébe. Ő a kívülről érkező világias opportunizmus képviselője, szemben az "egyházista," "kegyes" opportunistákkal.

(c) A jelenlegi kolozsvári teológia-tanárok túlnyomó része az egyházi törvények megkerülésével, "bizalmi" alapon, alig ellenőrizhető módon kerültek funkcióikba, s így többé-kevésbé a hivatalos egyházi opportunizmus tanítómestereiként működnek.

(d) A romániai református egyház *zsinata*, – noha tagjait időről-időre megválasztották s személyi összetétele kedvezőnek volt mondható – valójában egy látszat-testület és tevékenysége rendre az állam iránti ünnepélyes hűségnyilatkozatokban merül ki. Az 1984-es zsinati választások a törvénytelenül, ismeretlen személyek által felállított jelölő listák személyi összetételével, és az ugyancsak törvénytelen, önkényes választási utasításokkal keltettek egyházi körökben általános felháborodást és váltottak ki heves ellenállást. A hivatalos jelöltek szinte kivétel nélkül mind az állami, illetve püspöki bizalmasokból kerültek ki, a választási utasítások pedig megtiltották hivatalos jelölteken kívüli tagok megválasztását. A zűrzavarba fúló választások eredményét a

püspökség mindezt ideig nem hozta nyilvánosságra, de ettől eltekintve, szinte bizonyosra vehető, hogy az új tagok beválasztásával a vezetés a zsinatot saját (egyház)politikai céljai végrehajtására kívánja felhasználni, ezzel is meggyorsítva az egyház állami igények szerinti "átstruktúrállását."

(e) Az 1984. tavaszán tartott *püspöki széken* – melynek tagjai az esperesek – az őszi esperesválasztásokra való tekintettel az elnökség leplezetlenül kijelentette, hogy a jelenlevő esperesek közül csak azok számíthatnak újraválasztásukra, akik a folyó egyházi-közéleti ügyekben, harcokban úgymond "jól viselkednek" – mely egyébként néhány esperes heves tiltakozását váltotta ki – nyílt kihívás az egyházi törvényességgel és a zsinat-presbiteri elvekkel szemben, és félreérthetetlenül kifejezésre juttatja a hivatalos egyházvezetés jövőbeli szándékait és klerikális irányvonalát.

(f) Végül, de nem utolsósorban, említést érdemel a lelkészi állások betöltésének gyakorlata. Noha a püspöki, központi önkénnyel szemben mindkét egyházkerületben gyöngül az egyházközségek törvény-előírta autonómiája, ebben a tekintetben mégis különösképpen kirívó a *nagyváradai gyakorlat*. A váradi püspök valósággal saját feudumának tekinti egyházkerületét. Céltudatos és átgondolt (belső) egyházpolitikájával elérte, hogy gyülekezetek tucatjai mondtak le választói jogukról, átutalva a lelkészi állások betöltésének jogát az ő hatáskörébe. Kényszerrel vagy "szép szóval" olyan hatalmat vívott ki magának, hogy püspöksége területén ma "élet és halál ura." Önkényesen, "érdemeik szerint" teszi-veszi a lelkészeket. Egy jó lelkészi állás a váradi kerületben, püspöki kegyadomány, mely csak "hűséges alattvalóinak" jár ki. Az "aki nincs velem, az ellenem van" szellemében a félelem és a hízkelkedés közhangulatát honosította meg a lelkészek körében. S teszi mindezt a nemzetgyűlési képviselői tisztség támadhatatlan fedezékéből.

(4) Jelen pillanatban, Kolozsvárott, a hatalmi szukcesszió legfontosabb kérdése a *püspöki utódlás*. Ennek az alapvető problémának a "helyes" megoldása biztosíthatja a továbbiakra nézve is az eddigi egyházpolitika folytonosságát, illetve kiterjesztését. Az egyházügyi hatóságok a püspökkel karöltve most minden igyekezetükkel a zökkenőmentes és kedvükre való utódlás megoldásán fáradoznak.

Erről a törekvéstről árulkodik Tőkés István püspökhelyettesnek, teológia-tanárnak, a *Református Szemle* főszerkesztőjének a közelmúltban lezajlott, nagy feltűnést és visszhangot keltett ügye.

Az ügy előzményéhez tartozik, hogy Nagy Gyula püspöknek az egyházi törvények szerint ezelőtt 6-7 évvel, 70 esztendőskorában nyugdíjba kellett volna vonulnia, amint azt, megelőzőleg ő maga is előre jelezte. Ehelyett azonban – az egyházi törvénnyel és közvéleménnyel szembefordulva –, feltétlen állami támogatással továbbra is megmaradt székeiben, hogy ezzel elejét vegye Tőkés István püspökhelyettes irratlan jogszokás szerinti püspökké választásának. Megjegyzendő, hogy Tőkés István már 1962-ben is egyik elsőszámú püspökjelöltnek számított, a hatalom azonban nem adta beleegyezését megválasztásához. A helyzet visszassága és a törvénytelenességgel szembeni tiltakozások ellenére, a terv sikerült: időközben Tőkés "természetesen

kiöregedett” a számba jövő püspökjelöltek sorából (68 éves), tehát a hatalom számára egy nemkívánatos embert sikerült kiiktatni az esélyesek közül.

A hatalom és a kollaboráns püspökök azonban nem elégedhettek meg ennyivel. Elérkezettnek látták az időt – még a püspök életében – az utódlás “biztonságos” megoldására. Hozzájárult ehhez az idő előrehaladása is. Nagy Gyula, a püspök megöregedett, beteges ember és elvesztette magas funkciójához és bizalmi feladataihoz szükséges szellemi frissességét és viszonylagos kapacitását is.

Tőkés István is kellőképpen megöregedett ahhoz, hogy a nyugdíjkorhatár előtt három évvel, 1983. őszén, azaz 67 éves korában belekezdjenek fokozatos félreállításába. A műveletre azért volt szükség, mert a romániai református egyház nemhivatalos első embereként, jelenlétével, a püspök hirtelen lemondása vagy elhalálozása esetén mint az egyházkerület ügyvezető elnöke, a hatalom számára károsan befolyásolhatta volna a püspökválasztást. Ezt szem előtt tartva, ugyanakkor ellenzéki magatartása miatt – nem kevés leszámolási és bosszúvággal –, 1983. őszén a két püspök, közös határozatával, önkényesen eltávolította, azaz idő előtt nyugdíjazta teológia-tanári tisztségéből, és Nagy Gyula, az előbbieken megnevezett tanácsosai segédletével, Hoinarescu állami inspektor tényleges, s a bukaresti *Egyházi Hivatal* hallgatóságos támogatásával “felmentette” püspökhelyettesi és főszerkesztői tisztségéből. Tőkés István személyes ellenállásával és az *Egyházkerületi Közgyűlés*hez, valamint a *Kultuszállamtikársághoz* benyújtott fellebbezésével, már csak annyit érhetett el, hogy tényleges eltávolításának ügye még mintegy fél évig elhúzódott, amikor is, az 1984. áprilisában tartott közgyűlés, engedve a püspöki önkénynek és a külső hatalmi befolyásnak, hallgatóságosan beleegyezett abba, hogy minden tisztségéből félreállítsák. A kellőképpen megfélemlített és a hatalom által destruált közegyháznak – jelesül: a *Püspöki Széknek*, az *Igazgatótanácsnak* és a *Közgyűlésnek* –, jobb belátása ellenére nem volt erkölcsi bátorsága és kellő határozottsága kivédeni a hatalmi manipulációk eme átfogó támadását.

Ez volt az első lépés az utódlás megoldásának terén. Önmagában tekintve sikerrel járt, következményeiben és kilátásaiban azonban nem. Az ellenállást és a közvélemény erejét pillanatnyilag sikerült ugyan letörni, s az egyházi vezető testületeket megfélemlíteni, azonban ez a siker erős visszatetszést szült az egyházatyákban, felébresztette az érdeklődést és a manipulációk iránti gyanakvást, s ezzel együtt az ellenállás szellemét is. Erdélyi protestáns körök ugyanakkor remélik, hogy e szellem nem marad pillanatnyi fellángolás; mozgósítani fogja a bel- és külföldi közvéleményt, a romániai református egyház sorsát szívükön viselő híveket, lelkészeket, gyülekezeteket, intézményeket, szervezeteket és személyiségeket.

A második lépés tehát a hatalom számára kudarcra végződött, ami az első lépés pozitív visszahatásának tekinthető és az előbbieken felcsillant reményre jogosít fel.

Az állami egyházügyi hatóság és a püspökség úgy próbálta előzetesen biztosítani a zökkenőmentes utódlást, hogy Tőkés István “hivatalos leváltása” után elrendelte az új püspökhelyettes megválasztását saját, hivatalosan jóváhagyott jelöltjei közül. Noha a többes jelölés elvét betartva, három jelöltet is állítottak, mégis nyilvánvaló, hogy Z. Albu

Zoltán bukaresti lelkész számít elsősorú jelöltnek, aki elődje, Székely Károly előadótanácsos útját járva a bukaresti lelkészséget akarja ugródeszkeként felhasználni magasabb tisztségek elérésére. Jelen pillanatban ő az állami hatóságok abszolút megbízható embere. Püspökhelyettesé történő esetleges megválasztása – a már említett iratlan jogszokás szerint – megnyithatná előtte az utat a püspöki szék felé. A hivatalos megfontolások szerint ez a fokozatos hatalmi emelkedés kisebb kockázat mellett vezethetett volna sikerre.

A hatalom Z. Albu Zoltán megválasztását illetően súlyosan elszámította magát. Az *Egyházkerületi Közgyűlés* Tőkés István félreállításának az áterőltetése után másodszor már nem volt hajlandó engedni a hatalmi kényszernek. A három hivatalos jelöltet – s köztük Z. Albu Zoltánt is – leszavazta. A továbbiakban, saját jelöltjében, Csutak Csaba kolozsvári esperes személyében egyezett ki.

Fontos megjegyezni, hogy ez az – egyébként többnyire kedvező – választás csupán félsiker, mivel Csutak Csaba immár 65 éves s egyéb személyes adottságai sem teszik teljes mértékben alkalmassá a püspökségre. Megválasztásával csupán elodázní sikerült az utódlás erőltetett megoldásának a kérdését, de a valódi, az egyház javára történő végső megoldás a továbbiakban is nyitott kérdés marad.

(5) Az egyház fokozatos elszorvasztása kettős célzatú: klerikális és laikus vonalon a *lelkészetánpótlás* megakadályozására, illetve a *presbiteri önkormányzat* szétbomlasztására irányul, így kívánva gyökereiben megingatni a gyülekezetekre épülő egyházközösséget.

(a) Az előbbi tekintetben a *teológiai felvételi helyek* drasztikus csökkentése jelenti a legnagyobb veszélyt.

A mindinkább szorvány helyzetbe jutó romániai református egyház az utóbbi évtizedekben szükségszerűen sok gyülekezetet veszített. A társadalmi átalakulások, az iparosítás, az urbanizáció, az erőltetett elnemzetlenítés, stb. következtében több tucatnyi önálló gyülekezet szűnt meg, illetve vált szorványegyházzá. Ezt a – jóindulattal – természetesnek nevezhető folyamatot igyekezik a hatalom minden áron tovább fokozni. A hivatalos egyház, ellenintézkedések megtétele helyett (pl. fokozott szorványgondozás, a felduzzadt nagyvárosokban új gyülekezetek alapítása, a belmisszió kiterjesztése, stb.) elébe megy a központi-állami kívánalmaknak, s maga is engedelmes eszköze lesz az önfelszámolásnak.

Ennek szellemében hirdették meg, mintegy tíz esztendeje az ún. "bokrosítás" központi egyházi programját, melynek értelmében az ún. életképtelen egyházakat fel kell számolni s hozzá kell csatolni a megmaradó erősekhez.

Ez a tervzet a felszámolandó gyülekezetek részéről heves ellenállásba ütközött. Száz-kétszáz lélekszámú, lefolytott kisebbségi gyülekezetek, amikor visszautasították az összezsúfolást, amikor önálló státusuk mindenáron való megtartása mellett döntöttek és határozottan ellenálltak a megsemmisítő központi intézkedéseknek, hitükről, élniakarásukról és áldozatkészségükről tettek bizonyosságot.

Próbálkozásainak kudarcra láttán a kombinált állami-egyházi hatalom más módszerhez folyamodott. Közvetett úton igyekezve elérni célját, botránysosan csökkentette a teológiai felvételi helyek számát. Az utóbbi öt évben az eddigi 15-20 kolozsvári, illetve átlag 10 nagyváradi teológiai hellyel szemben esztendőről esztendőre csupán 3-4-7, illetve 2-3 felvételi helyet hirdetett meg, sőt, az egyik évben a váradi egyházkerület egyetlen felvételi helyet sem biztosított a kolozsvári Teológiai Egyetemre jelentkezők számára. Ez a gyakorlat oda vezetett, hogy a régebbi évek 110-120-as református összlétszáma az utóbbi években 35-40-re zsugorodott – a teológiai fakultás valamennyi évfolyánának létszáma, egy évet tekintve tehát mintegy kétharmadára csökkent. A pillanatnyi helyzet annyira rossz, hogy ha – tegyük fel – egyszerre ki is bocsátanák a kolozsvári egyházkerület kb.30 hallgatóját, ez a szám sem volna elég a jelenleg üres állások betöltésére.

(Megjegyezzük, hogy értesüléseink szerint ugyanakkor a római katolikus egyház a megszabott 12 helyett az idén összesen 30 hallgatót vett fel a gyulafehérvári teológia első évére, amennyi a református egyetem négy évfolyamán van együttvéve, noha az erdélyi katolikusok összlétszáma megközelítőleg azonos a reformátusokéval.)

Könnyű belátni, hogy hova vezet ez az út: gyülekezetek tucatjai maradnak lelkész nélkül, fokozódik a lelkészek mobilitása, hamar üresednek a gyülekezetek, a lelkész nélküliek szétszóródnak, illetve lassan-lassan beletörődnek a sorsukba és önként lemondanak önállóságukról a szomszédos, lelkésszel bíró gyülekezetek javára. Amit nem lehet elvonni hatlemi szóval, szépszerével végbemegy a "bokrosítás" révén.

(b) Kevésbé látványos, de következményeiben annál súlyosabb támadás megy végbe a *presbiteriumok* ellen.

Néhány éve vezették be a presbiteri választások hatósági ellenőrzését. Eszerint a választásokat megelőzően minden lelképásztor köteles bemutatni a helyi hatósági embereknek a jelöltek listáját, s ez utóbbiaknak joguk van bárkit is törölni a jelöltek közül. A törvénytelen hatósági beavatkozás ilyenformán tovább szűkíti az egyházvezetés mozgásterét s a presbiterium társadalmi összetételének spektrumát.

Végül említést érdemel a presbiteri nyilvántartások kérdése. Minden választást követően az esperesi hivatalok átfogó kimutatást kötelesek készíteni a gyülekezetek presbitereiről (név, személyi adatok, munkahely, lakcím, pártállás, stb.), s e kimutatások összesített eredményeit az egyházi főhatóságok – románul – felterjesztik az állami egyházügyi hatóságokhoz. Itt zárul a kör: a központi, helyi, munkahelyi, stb. hatóságok az egyháztól kapott értesülések alapján megtudják állampolgáraik, beosztottaik egyházi szereplését és ténykedésüket szemmel tartva, a maguk bürokratikus, megkülönböztető módszereivel befolyásolják azok magatartását. Számtalan példáját tudnánk felsorolni, az egyházközségek belső ügyeit illetően, a presbiterek egyéni, személyes hatósági befolyásolásának. De a "kaderlapok" és a "személyi dossziék" fantom világában már a puszta állami nyilvántartás tudata is elég ahhoz, hogy a presbiterek a megfélemlítettség szellemében ténykedjenek. A hatalomnak kiszolgáltatott presbiter így valójában az őt kiszolgáltató egyháza szolgálatától idegenedik el.

1984. szeptember 13.

1984/49 sz. jelentés

Romániában szabadon bocsátottak két politikai foglyot

Visky Árpád erdélyi magyar színművészt, akit 1983. február 24-én a román hatóságok politikai okokból bebörtönöztek, (lásd erre vonatkozóan: 1983/5 sz. jelentés), 1984. szeptember 7-én, a meghirdetett amnesztia keretében szabadlábra helyezték.

Jólétesült források szerint az 1984. augusztus 23-án bejelentett amnesztiával kizárólag közbüntényesek szabadultak. Így a nemzetközi tiltakozás eredményének kell tekintenünk, hogy Visly Árpád és Gheorghe Calciu-Dumitreasa – ez utóbbi több évi raboskodás után – most szabadlábra került.

Calciu-Dumitreasa ortodox pap; prédikációiban a vallásszabadság és a demokrácia korlátozása miatt élesen kritizálta a jelenlegi rendszert. Először 1948-ban ítélték el s csak 1964-ben szabadult. Majd 1974-ben újra börtönbe került, ekkor 10 évre ítélték.

Ezúton hívjuk fel a figyelmet, hogy politikai okokból továbbra is a Ceausescu rezsím börtönében van Borbély Ernő tanár, Búzás László technikus (rájuk vonatkozóan lásd 1983/18 sz. jelentés), Radu Filipescu mérnök – aki röpcédulákat gyártott, amelyekben személyi változtatásokat követelt a jelenlegi romániai vezetésben –, valamint Páll Béla nyugalmazott tanár (1984/11 sz. jelentés).

Félő azonban, hogy rajtuk kívül még mások is osztoznak sorsukban, akiknek neve egyelőre nem került nyilvánosságra.

1984. szeptember 15.

1984/50 sz. jelentés

A romániai biztonsági szervek tetteleg bántalmaztak egy néprajztudóst

Köztudott, hogy a csángó-magyarok lakta moldvai részeket a román állambiztonság és milícia szigorú felügyelet alatt tartja, ezzel is fokozva azt az elszigeteltséget, ami a magyarságnak e keletre szakadt ágát az erdélyi magyaroktól és főképp Magyarországtól elválasztja. Már évek óta atrocitásokról érkeznek hírek.

Most kapott jelentés szerint Gazda József néprajztudóst, aki a csángó szokásvilág tanulmányozására érkezett Moldvába, a helyi Securitate emberei őrizetbe vették, a közeli Bákó (Bacau) városába szállították, vallatták és rendkívül durván bántalmazták. Ezt követően Gazdát kitoloncolták a körzetből.

Gazda József 1936-ban született Kézdivásárhelyen (Tirgu Sacuiesc); középiskoláit Sepsiszentgyörgyön (Sfintu Gheorghe) végezte, majd az akkor még létező kolozsvári Bolyai Tudományegyetemen magyar tanári diplomát szerzett. Azóta Kovásznán (Covasna) tanít. Az elmúlt évtizedben több könyve jelent meg.

1984. szeptember 15.

1984/51 sz. jelentés

A romániai magyar szellemi élet elleni újabb hatósági támadás

Dr. Sófalvi György szatmári (Satu Mare) orvos több alkalommal részt vett az erdélyi magyar szellemi élet rendezvényein, mindenképp a nagyváradi *Irodalmi Kerekasztal* ünnepi ülésein.

A múlt hónapban a szatmári Securitate kiszállt lakására; félnapos házkutatás eredményeként több száz magyar nyelvű könyvet foglaltak le és vittek el tőle. Hírforrásaink szerint a könyvek zömét általános kultúrtörténeti munkák illetve könyvritkaságok tették ki, melyek semmilyen szempontból sem lehettek politikailag kifogásolhatók. Ugyanakkor elkobozták Sófalvi reprezentatív fotógyűjteményét is, amelyet ő maga állított össze az erdélyi magyar szellemi élet képviselőiről, illetve különböző kultúreseeményekről.

Dr. Sófalvit megfenyegették, hogy személyi biztonságával játszik, ha továbbra is látogatni merészeli a nagyváradi, illetve általában az erdélyi magyar kulturális rendezvényeket.

A román államvédelem akciója nagy felháborodást keltett erdélyi magyar körökben, melyek ezzel is bizonyítva látják a mai román állampolitika azon próbálkozásait, hogy Erdélyben a magyar kulturális élet minden nyomát, fokról-fokra megsemmisítsék.

1984. szeptember 18.

1984/52 sz. jelentés

Romániában ismét megszüntettek egy magyar iskolát

Marosvásárhelyen (Tirgu Mures) megszüntették az *5-ös számú ipari líceumot*, amely azon kevés iskolák egyike volt, melyekben kizárólag magyar nyelven oktatnak. Már több éve nem engedélyezték az iskola igazgatóságának újabb osztályok indítását, annak ellenére, hogy az iskola által meghirdetett felvételikén többszörös volt a túljelentkezés.

1984. szeptember 19.

1984/53 sz. jelentés

Visky Árpádot nem alkalmazhatják az erdélyi magyar színházak

Amint arról 1984/49 sz. híryanagunkban beszámoltunk, Visky Árpád színművészt a román hatóságok amnesztiával szabadon bocsátották.

Most érkezett jelentés szerint a szabadlábba helyező végzés egy olyan kitételt is tartalmaz, miszerint Visky nem léphet fel romániai színpadokon, színházak és művelődési intézetek nem alkalmazhatják. A dokumentum ugyanakkor kötelező érvényű ajánlást tartalmaz arra vonatkozóan, hogy a neves színművész mint segéd munkás helyezkedjék el.

1984.szeptember 21.

1984/54 sz. jelentés

A mai romániai bérezési rendszer

A globális akkord mint a "sokoldalúan fejlett" román gazdaság "sokoldalúan fejlett" szabályozórendszere, kiterjed a gazdaság egészére. Az *iparvállalatoknál* – amelyek hivatalos demagógia szerint önkormányzattal rendelkező "autonóm egységek" – a globális akkord a "vállalat teljesítményétől" függően teszi lehetővé a dolgozók bérezését. A tervtől való elmaradás mértéke szerint a dolgozók fizetése korlátlanul – akár 20-30, vagy 50 százalékkal is csökkenhet, függetlenül attól, hogy e csökkenést a rendszer centralizmusából fakadó nehézkes szervezés vagy az akutt nyersanyag, illetve üzemanyaghiány okozza. Viszont a "jól dolgozó" munkások fizetése legfeljebb 5 (azaz öt!) százalékkal növekedhet.

A *mezőgazdaságban* a globális akkord a háztáji parcellákon kötelezően megtermelendő mezőgazdasági javak beszolgáltatását jelenti. Minden egyes helyi néptanács, az igazgatása alá tartozó minden egyes portára, belátása szerint veti ki a kötelezően leszállítandó javak kvótáját. A kollektív gazdaságok tagjainak "szerződniük" kell a háztáji gazdaság méreteit és a család munkaerejét olykor többszörösen is meghaladó gabona, takarmány, gyümölcs, zöldség, illetve élőállat beszolgáltatására. Csak a szerződésben "vállalt" mennyiségek leszállítása arányában juthatnak a falvak lakói vetőmaghoz, kenyérgabonához, tűzifához, de még útlevelhez is. Ma már törvényerejű rendelet mondja ki, hogy a kiszabott, illetve "szerződött" javak be nem szolgáltatása esetén, az egyes családoknak, illetve szövetkezeti tagoknak e javak kereskedelmi árának kétszeresét kell az államnak pénzben megtéríteniük.

A globális akkord rendszere kiterjed a korábban költségvetési rendszerben működő (állami támogatással fenntartott) *kulturális intézményekre* is. Így például a kolozsvári (Cluj-Napoca) magyar színház művészei április hónapban fizetésüknek csak 40 százalékát kapták meg, mert – így szólt a hivatalos megokolás – a színház csak ennyire "teljesítette pénzügyi bevételi tervét.

Ez a már elnevezésében is félrevezető rendszer valójában az életszínvonal-csökkentés állami politikájának legalizálását és a dolgozó emberek megosztását szolgálja. Félrevezető ez a rendszer mindenekelőtt azért, mert a propagandával ellentétben nem tartalmaz semmiféle valós megállapodást a dolgozó és a munkáltató között. Az "akkord" nem a vállalatvezetés és a dolgozók szervezetei (pl. szakszervezetek, munkástanácsok, vagy egyéb, Romániában nem létező munkavállalói érdekképviselői szervek) között létrejött megállapodás eredménye, hanem a klasszikus sztálinista tervutasításos rendszer parancsuralmi reflexeit követő felsőbb utasítás eredménye. Ebben a rendszerben, ahol egy vállalat teljesítménye elsősorban külső tényezőktől függ – pl. kap-e elég nyersanyagot, alkatrészt, szerszámot, stb., s amit kap, időben kapja-e, továbbá megfelelő összetételben és minőségben kapja-e – nevetséges bármiféle vállalati önállóságról beszélni. Önállóság csak a globális akkord "teljesítésében" lehet, hogy a vállalati vezetés hogyan osztja meg dolgozóit, hogyan

osztja meg közöttük az általános válság terheit; kinek csökkenti és kinek milyen mértékben csökkenti a fizetését. Mivel ebben a gazdasági rendszerben – a fentebb említettekkel összhangban – a munkás teljesítménye csak a legutolsó sorban függ saját munkájától, nyilvánvaló, hogy a vállalati vezetés sem a teljesítmények, hanem egyéb szempontok, például a politikai megbízhatóság alapján hozza meg a bérezéssel kapcsolatos döntéseit.

Az életszínvonal-csökkentő intézkedések kipurciózása a vállalatokra nemcsak a dolgozók megosztását szolgálja, hanem azt is megnehezíti, hogy az így egymással szembeállított dolgozók felismerjék: nyomorúságuk oka *az egész gazdasági rendszer és gazdaságpolitika* esztelenségében keresendő. A felső szinten okozott torzulások mint a rossz vállalati gazdálkodás "eredményei" jelennek meg – szembeállítva a dolgozókat a vállalatvezetéssel is, s a kölcsönös gyűlölködésben és felelősségáthárításban atomizálódott társadalom felett továbbra is mint a tévedhetetlenség és a pártatlanság legfőbb fóruma osztogathatja "lángeszű felismeréseit" és megalázó parancsait a politikai vezetés.

Szorványos információk szerint a mezőgazdaságban lehet a legkevésbé érvényt szerezni a globális akkord utasításainak. Míg az iparvállalatoknál és a kulturális intézményeknél a fizetéscsökkentés ügyviteli és számfejtési szempontból egyszerűen megoldható, addig a parasztság termelői kedvét a kilátásba helyezett retorziók sem képesek a fizikai lehetőségek többszörösére fokozni. Az erdélyi magyarok által lakott területeken az agrárlakosság jó esetben is csak felerészben – vagy annyira sem – képes eleget tenni a beszolgáltatási kötelezettségnek. Ennek ellenére a kilátásba helyezett és a központi vezetés által minduntalan felidézett retorziók következetes alkalmazása eddig még nem történt meg; csak helyi, egyedi büntetésekről tudunk, ami arra utal, hogy a romániai vezetés ma már képtelen akaratát teljes mértékben érvényesíteni.

1984. október 2.

1984/55 sz. jelentés

Baász Imre neves grafikus meghurcolása

Baász Imre neves erdélyi magyar grafikust már évek óta zaklatják a romániai hatóságok.

Ez év szeptemberének végén a sepsiszentgyörgyi (Sfintu Gheorghe) Securitate házkutatást tartott a művész lakásán. Könyvtárából *minden* nem romániai kiadású könyvet elvittek és grafikáinak, plakátterveinek javát is lefoglalták.

Baász Imre munkáit több alkalommal mutatták be külföldön is. Erdélyben, illusztrációi mellett leginkább plakátjai a legismertebbek, amelyek elkötelezett gondolatiságuk és expresszív erejük révén a maguk valóságában ábrázolják a romániai életlehetőségeket.

Megerősített hírek szerint Baász Imrét azóta is időről időre előállítják, hosszasan kihallgatják, fenyegetik.

1984. november 5.

1984/56 sz. jelentés

Őrizetbevételek és vallatások Romániában egy ENSZ-alkalmazott látogatását követően

Október folyamán az Egyesült Nemzetek Szervezetének egyik alkalmazottja – **Szekeres Zsolt** – látogatást tett Erdélyben. Utazását követően a román állambiztonsági szervek sorra őrizetbe vették azokat az embereket, akik találkoztak vele.

Több hírforrásból is megerősített értesüléseink szerint, Marosvásárhelyen (Tirgu Mures) **Király Károly**, az erdélyi magyarság képviselőjének egyik rokonát, akinél **Király** az ENSZ-alkalmazottal találkozott, a Securitate emberei összeverték. A szerencsétlen ember nagyon súlyos sérüléseket szenvedett.

Ifjabb **Sütő András** orvost – az erdélyi magyar író **Sütő András** fiát – több, egymást követő napon keresztül vallatták. Hasonló kegyetlenséggel igyekeztek vallomást kicsikarni **Farkas Árpád** sepsiszentgyörgyi költőből is.

A Securitate emberei a kihallgatások során többeket azzal fenyegettek, hogy "végérvényesen eltűnhetnek, ha továbbra is szóba állnak" úgynevezett "kémekkel." Az Egyesült Nemzetek Szervezetét "kémszervezet"-nek nevezték és egyértelműen céloztak arra, hogy Románia jelenlegi helyzetében, amikor úgymond "minden oldalról csak támadás éri az országot," semmilyen jog sem kötelezheti a román vezetést, hogy – akár diplomatákkal szemben is – elnéző legyen.

A kihallgatott személyeknek értésére adták, hogy az erdélyi magyarság közösségileg is a létével játszik, ha jogokat követel és a sérelmek ellen tiltakozik, amikor "a román nép egyszemélyként tömörül az állam vezére, Ceausescu köré."

1984. november 10.

1984/57 sz. jelentés

Két székelyföldi megyében intézkedések történtek a magyar tannyelvű oktatás felszámolására

A székelyföldi Hargita és Kovászna megyékben elkezdődött az iskolarendszer átszervezése. Az átszervezés nemzeti alapon történik; a rendszert fenntartás nélkül kiszolgáló tanügyi káderektől már az év elején véleményezést kértek arra vonatkozóan, hogy milyen lehetőséget látnak a román tannyelv egyre fokozottabb bevezetésére a magyar nyelvű iskolákban.

Most érkezett hírek szerint a két erdélyi megye tanfelügyelői gárdájának közel teljes állományát leváltották. Az új tanfelügyelők kinevezése nemzeti alapon történt, közöttük ma már elvétve is alig található magyar nemzetiségű.

Szintén jellemzőnek lehet ítélni azt is, hogy Hargita megye tanfelügyelőjének bemutatására a megye magyar tanszemélyzetéből senkit sem hívtak meg, senkinek a véleményét sem kérték ki.

Történik pedig mindez egy olyan vidéken, ahol még a mai román statisztikák is elismerik, hogy a magyarok számaránya meghaladja a 80 százalékot.

1984. november 11.

1984/58 sz. jelentés

Magyartalanítás a Hargita-megyei pártalapszervezetben

Egyelőre meg nem erősített, de a tények által máris igazolt hírek szerint, Hargita megye pártvezetősége bizalmas utasítást kapott Bukarestből (Bucuresti), miszerint egy éven belül minden magyar nemzetiségű párt-alapszervezeti titkárt románval kell helyettesíteni. Azokat az alapszervezeteket, amelyeknek nincs román nemzetiségű tagja, fel kell oszlatni és hozzácsatolni olyan alapszervezetekhez, amelyekben a vezetés románosítása megoldható.

1984. november 15.

1984/59 sz. jelentés

Az erdélyi diákokat továbbra is arra kényszerítik, hogy elhagyják szülőföldjüket

A marosvásárhelyi (Tirgu Mures) *Orvostudományi és Gyógyszerészeti Főiskola* végzett hallgatóit, hasonlóképpen a *Kolozsvári Egyetemen* végzett diákokat, romániai, tehát teljes mértékben román lakosú megyékbe helyezték (mindenekelőtt Bacau, Olt és Arges megyékbe).

Felhívjuk a figyelmet arra, hogy a főiskola végzettjeinek zöme magyar nemzetiségű, bizonyos tárgyakból tanulmányaikat is magyar nyelven végezték. Elhelyezésük szülőföldjükről, természetes kulturális közegüktől távolasó helyekre, annak az embertelen politikának a következménye, amely minden lehetőséget megragad arra, hogy az erdélyi magyarságot értelmiségétől megfossza.

1984. november 20.

1984/60 sz. jelentés

Egy interjú a romániai zsidóság megsemmisítéséről és ami mögötte van

1984. április 5-én 8 és 9 óra között a *Szabad Európa Rádió* román nyelvű adása Andrei Brindusi interjóját sugározta Vágó Béla izraeli professzorral.

Sajátos szellemet képviselt az interjú, melynek ismerete nélkül az egész produkció tanulsága igazán nem is értékelhető. Csak a nevek számára lehet meglepetés az, hogy ennek az interjúnak a szövege némi formai módosítással, frazeológiai adaptációval a *Magazinul Historicban*, a bukaresti rendszer szolgálatában megjelenő történelmi pletykalapban is megjelenhetett volna. Amit ugyanis a Romániából elszármazó történész szájából hallottunk (vagy talán szájába adtak), azt valójában Bukarest mai történészpropagandistái főzték ki primitív recept szerint. Ez a főzet a "magyar bűnök" mértéktelen eltúlzása, célzatos beállítása és az ennek megfelelő "román bűnök" nem kevésbé célzatos elsikkasztása révén egyrészt a született fasiszta, megrögzötten antiszemita, *magyar nép*, másrészt és ezzel szembeállítva a szelíd, emberséges, eleve humánusnak született *román nép* amilyen együgyű, olyan rosszhiszemű képzetét sugározza. Ez a fajta szembeállítás ezer éves következetes folyamatként ábrázolva, már hosszú idő óta lényeges alapeleme a magyarok elleni uszításnak Romániában. Ez az uszítás hangulatot és tömegbázist hivatott biztosítani kétmillió magyar jogfosztásához, kiűldözéséhez vagy beolvasztásához, minekután a zsidó és német kisebbséggel ezt lényegében már elérték. A megcsillantott cél az idegenektől megszabadított, s így immár minden román számára bőséget és boldogságot biztosító román Románia megteremtése. A nacionalista kampány praktikusabb, már közvetlenebb, az ország siralmas állapota miatt húszmillió román elkeseredését kétmillió kiszolgáltatott magyar ellen fordítani: azaz a kormányzat és haszonélvezői felől elhárítani, levezetni.

Miben összegezhető egyszeri meghallgatás alapján Vágó professzor mondanivalója? Szerinte a Gestapo a zsidók tömeges deportálását csak a helyi nem-zsidó lakosság egyetértésével, sőt együttműködésével tudta elérni. Meghiúsultak, vagy csak töredékesen sikerültek azok a barbár akciók, ahol a nem-zsidó közvélemény ellenállásába vagy ellenérzésébe ütköztek.

Tétele illusztrálására három csatlós állam esetét hasonlítja össze: (1) Magyarországot, ahol Vágó szerint a zsidóüldözésnek 600.000 áldozata volt. Ebben az egyetlen esetben közli azt is, hogy – szerinte – egy millióra rugott zsidóknak és zsidó származásúaknak a száma, akik a fajúldozó törvények hatálya alá estek. (2) Romániáét, ahol az áldozatok száma Vágó szerint megközelítette a negyed milliót. (3) Bulgáriáét, ahonnan csupán néhány ezer zsidót tudott Hitler deportálni. Azok számára, akiknek ennyi is elég, már ezek a kiragadott, és csak bizonytalanul értelmezhető számok és arányok is a "vágói tétel" jegyében rendeződnek, a három ország népét mintegy antiszemitizmusuk általa sugalmazott foka szerint minősítik és osztályozzák.

Megtudjuk továbbá, hogy Magyarországtól eltérően mind Romániában mind Bulgáriában az ország belsejében élő, meghonosodott zsidóság – nyilván a helyi közvélemény oltalma alatt – megmenekült a tömeges deportálástól. Ezen országok kormánya az adott helyzetben a könnyebb ellenállás útját választotta: Hitler követeléseit a háború során megszállt és az országhoz csatolt, de a hazai közvélemény peremére szorult területek zsidósága rovására elégtette ki (Románia esetében a Pruth és a Bug folyók közötti terület, valamint Odessza körzete, Bulgária esetében a Jugoszláviától elcsatolt Macedónia, valamint a görögöktől elfoglalt Szaloniki zsidósága soraiból került ki az áldozatok túlnyomó többsége). De a romániai zsidóság megsemmisítése ellen – az interjú szerint – a kormányzat is kiállt, személy szerint maga a teljhatalmú diktátor, Ion Antonescu marsall, aki Vágó szerint *“imponáló bátorsággal”* utasította vissza Hitlernek a belső-romániai zsidóság likvidálását sürgető személyes követeléseit.

A riporter, aki jól ismeri műfaja manipulációs lehetőségeit, itt, ezen a ponton zárja a beszélgetést, a következő demagóg poénnal: akkor hát, ha a bécsi döntés nem csatolja Észak-Erdélyt Magyarországhoz, nyilván az ottani zsidók is megmenekültek volna. Amire a professzor rábólint: igen, nyilván, mert megmenekültek volna a magyarok antiszemitizmusától, ha Antonescu marsall az ő életüket is megvédte volna. A hamis vágányra terelt gondolat román önérzetnek tetszetős, megnyugtató tájakon fut, aligha várhatnók tőle a beszélgetők sugallta konklúzió kritikusabb, szkeptikusabb fogadását. Olyasminek a felrémlését, hogy a bécsi döntés nélkül se Antonescu nem került volna soha Románia élére, se Hitlernek nem sikerült volna, egymással fenyegetve, az egymás ellen acsarkodó két szomszéd országot beugratni a szövetségesek elleni háborúba, s hogy egyáltalán merőben más feltételek és alternatívák között vált volna lehetetlenné az a tragédia, amely így bekövetkezett. Ilyen meggondolásoknak a kifejtését a tudós professzortól vártuk volna – a szakmai tisztesség nevében.

Vágó Béla tétele, melynek lényege az, hogy a deportálás zavartalan lebonyolításában meghatározó, kulcsszerepet tulajdonít a helyi lakosság cselekedetekben, atrocitásokban is megnyilvánuló aktív antiszemitizmusának, a tények világánál tarthatatlannak bizonyult; a tételt illusztráló példákkal sugalmazott komparatiztika pedig a demagógia ismérvét meríti ki. Itt ugyanis már azt akarják elhiteni, hogy a zsidóüldözések áldozatainak száma és az adott ország antiszemita fertőzöttsége között közvetlen és arányos az összefüggés.

Mindenütt, ahol a hitleri birodalom égisze alatt a zsidó lakosság tömeges likvidálására sor került – akár a haláltáborokba való deportálás, akár a helyszínen rendezett pogromok keretében –, az a Gestapoval együttműködő hatósági közegek irányítása alatt, reguláris fegyveres alakulatok közreműködésével történt. Az biztos, hogy a nem-zsidó lakosság magatartása, az üldözöttek sorsa iránti közömbösség, az ellenük forduló gyűlölet, illetve a velük való együttérzés megnyilvánulásai el nem hanyagolható lélektani tényezőként fokozták, vagy enyhítették szenvedésüket. Cselekvő módon azonban ezek a magatartások csak nagyon szűk mozgástérben nyilvánulhattak meg. Az antiszemita csőcselékből kikerült elemek pusztán rosszindulatból, vagy a megjutalmazás, az elhurcoltak hátramaradt javainak megszerzésének reményében

jelentettek fel bujkáló üldözötteket, és az szaporította az áldozatok számát. Másrészt életüket mentették meg azok, akik a megtorlás kockázatát is vállalva üldözötteket bujtattak, vagy más módon siettek megsegítésükre, antifasiszta politikai öntudatból, vagy egyszerűen csak erkölcsi parancsra, a keresztényi felebaráti szeretet jegyében. Ám a hatalommal dacoló helytállás csak egész kivételes esetekben választhatta a nyílt kiállás olyan formáját, amilyen például Márton Áron gyulafehérvári római katolikus püspök 1944. májusi szentbeszéde volt a kolozsvári Szent Mihály templomban. Nemcsak az egyszerűbb emberek, a kivételes helyzetben levők is csak úgy segíthettek, ha a cselekedetük láthatatlan maradt. Annál látványosabb volt az ágáló csöcselék kísérete. Ott, ahol volt. Mert sok helyen nem volt. De ahol nem volt csöcselék, ott is volt a deportálást fegyelmezetten végrehajtó karhatalom.

Deportálhatott a hatalom (a kollaboráns kormányé, vagy a megszálló hatóságé) akár a közvélemény ellenére is, mert a lakosságnak nem állt módjában azt megakadályozni, csak, legjobb esetben, megnehezíteni. Deportáltathatott ott is, ahol az antiszemitizmusnak nem volt tömegbázisa. Mind Romániában, mind Magyarországon volt ilyen bázis. Ezt felhasználta a hatalom a demokratikus ellenzék terrorizálására, mozgósíthatta a repressziós intézkedések (a megbélyegző sárga csillag viselése, a gettóban való elkülönítés, a deportálás elrendelésének) megtapsolására, és ahol lehetett – például Iasiban, 1941 nyarán – pogromok megrendezésére. Kétségtelen: ennek a lehetőségnek a kihasználása megkönnyítette a hatalom dolgát és növelte az üldözöttek szenvedését.

Összegezve: Közép- és Kelet-Európában a nem-zsidó lakosságnak az üldözöttek iránti együttérző vagy ellenséges magatartása több volt, mint egyszerű színező eleme a deportálások lebonyolításának. De nem volt kulcstényezője, amelyen állt vagy bukott a Berlinből sürgetett, vagy a csatlós kormány által kezdeményezett akció. Ez a kulcstényező mindenhol a döntés és végrehajtás eszközeivel rendelkező fasiszta, fajüldöző politikai hatalom volt.

Ennek a leszögezésével elvben és általános érvennyel utasítjuk el a "fasiszta nép" rágalmozó ódiáját. Továbbá, külön nyomatékkal kívánjuk ezt a románság felől elhárítani. A tények ugyanis éppen a román vonatkozásban teremtenek olyan látszatot, amely ilyen szerű hamis általánosítás felé csábíthat.

Előbb azonban idézzünk fel néhány tényt és megállapítást egy megjelenésekor világviszhangot keltő, de azóta elfeledett, Romániában indexre tett és elkobzott nagyszabású dokumentumgyűjtemény, a *Romániai Zsidóság fekete könyve* alapján (Matatias Carp: *Cartea Neagra, Fapte si documente. Suferintele evreilor din Romania 1940-1944. I-III.* Bucuresti, 1946-1947. – *Fekete könyv. Tények és dokumentumok. A romániai zsidók szenvedései 1940-1944.*). A gyűjtemény 1947-ben megjelent harmadik kötete a *Transnistria* kötet-alcímet viseli, terjedelme 500 nagyformátumú lap. E kötetnek a szerkesztő M. Carp (a háborús és az azt követő években a romániai zsidó hitközségek szövetségének országos titkára) által írt összegző bevezetőjéből ismertetünk néhány bekezdést, majd néhány közölt dokumentumból idézünk.

Románia katonai megszállására sosem került sor, mert Hitler Antonescut leghűségesebb szövetségésének tartotta, akiben mindvégig megbízott. A román belpolitikát Berlinből csak szövetségi elvárások és tanácsok formájában, diplomáciai eszközökkel befolyásolták. Az Antonescu-kormányzat tehát végig rendelkezett a belügyeinek intézésében – tehát a zsidókérdésben is – azzal a formális szuverenitással amely bizonyos viszonylagos autonómiát, bizonyos mozgásteret biztosított számára.

Ez a körülmény teszi különösen súlyossá Carpnak azt a korrekcióját, amelyről Vágó professzor megintcsak nem vett tudomást. A 350 ezer romániai zsidó megmenekülésének valóságos összefüggéséről van szó. Ez – mondja Carp – csak akkor tűnik csodának, ha csak a Pruth folyótól nyugatra eső területek, tehát a hagyományos Ókirályság (Regát), Dél-Erdély és a Bánság keretében gondolkozunk. E terület zsidó lakosságának csak tíz százaléka pusztult el – állapítja meg Carp és hozzáteszi – ez, Európa megszállt országainak veszteségeihez viszonyítva valóban nevezhető akár csodálatosnak is: Csakhogy, azokban az években Romániához tartozott a visszacsatolt Besszarábia (250 ezer zsidó lakosság) és Észak-Bukovina (70 ezer zsidó lakossal), a Dnyeszter és a Bug folyók között elterülő, Transnistria néven Romániához csatolt Dél-Podólia, valamint az ugyancsak román polgári és katonai adminisztráció igazgatta Odessza és környéke. Ezekről a területekről, valamint Moldvából, továbbá kisebb számban a Bánságból, Dél-Erdélyből és a Havas-Alföldről 1942 őszéig összesen 450 ezer zsidót deportáltak, illetve internáltak Transnistriába a román hatóságok, s ezek közül 350 ezer pusztult el módszeres néptirtás során. Nagy részüket román fegyveres alakulatok likvidálták, a többit átkergették a Bugon túlra, ahol német SS-alakulatok végeztek velük. A kötet éppen ennek a Holocaustnak elrettentő dokumentumait (kormányutasításokat, katonai fórumok intézkedéseit, prefektusok, csendőrpáncsnokságok, stb. bizalmas jelentéseit, megmenekült áldozatok beszámolóit) tartalmazza.

350 ezer életben maradt zsidó az egyik oldalon, 350 ezer kegyetlen módszerekkel, tervszerűen, szisztematikusan elpusztított a másik oldalon. Ez az eredmény – szögezi le Carp – nem annyira csodálatos mint amennyire megdöbbentő! És többször is hangsúlyozza, hogy mindez nem német megszállás alatt, vagy német parancsszóra, mégcsak nem is sugallmazásra történt. Ilyesminek sehol írásos nyoma nem található, “a zsidók deportálásának és kiirtásának kezdeményezése a román fasizmus műve volt.”

A katonai diktatúra Románia teljes zsidótlantítását 1943 végéig akarta befejezni. A terv keretében 1942 őszén már elkezdték 40 ezer bánsági és dél-erdélyi zsidó azonnali deportálását. A végrehajtás többször is csak hajszálon múlt.

Ez azonban már a hírhedt wandzeei “Endlösung-terv” keretébe illeszkedik. A kötet dokumentumai alapján a következő két párhuzamos eseménysor állapítható meg:

(1) 1942. augusztus 8. A Bukarester Tageblattban (Berlin romániai szöcsöve) cikk jelenik meg *Románia zsidó nemzet lesz* címmel. (A náci propaganda ezt az írást erőteljesen kolportálta a csatlós országok sajtójában.) A cikk dicséri a román kormányzat eddigi határozott és célratörő zsidóellenes intézkedéseit és méltatja az elért eredményeket. A cikk adatai szerint Antonescu országglásának alig két éve alatt

félmillióról 280 ezerre apadt a zsidók száma. A Romániában e téren elért eredményeket példamutatónak, a szomszéd országok számára is követendőnek tartja. Aztán beszámol arról, hogy a román kormány terve szerint további egy év alatt teljesen zsidótlanítani fogják az országot. Az akció lebonyolítását szolgálja az is, hogy már korábban megtiltották a zsidóknak a vidéki városokban és falvakban tartózkodást; ennek következtében ma a zsidók mindenütt a megyeszékhelyeken laknak, ami megkönnyíti szemmel tartásukat és megkönnyíti majd elszállításukat is.

1942. augusztus 13. Radu Leccat a kormány ún. zsidó irodájának miniszteri rangú igazgatóját diplomáciai úton meghívják a Sicherheitsdienst (SD) egy berlini értekezletére, amelyen a Gestapo bukaresti kirendeltsége zsidó irodájának vezetője, Gustav Richter is részt fog venni.

1942. szeptember 26-28. Az eredetileg augusztus végére tervezett SD-értekezletre egy hónapos késéssel került sor. A közölt tényrögzítő jegyzőkönyv szerint egyebek közt határoztak és intézkedtek arról, hogy egy éven belül kétszáznyolcvan ezer romániai zsidót szállítsanak Lengyelországba. Ennek lebonyolítására 1942 őszétől kezdődően kétnaponként kell induljon legalább kétezer zsidót szállító szerelvény Ad Jud, moldvai állomásról a lengyelországi Belzecebe.

(2) 1942. augusztus 15. A bukaresti szoldateszka azonban nem várta be az értekezletet, melynek céljait nyilván ismerte, hanem igyekezett elébe vágni. A román fasiszta katonai diktatúra politikai koncepciójának kezdettől az volt a lényege, hogy mindenáron jobb osztályzatot érdemeljen ki Berlintől, mint szomszéd riválisai. Presztizs-kérdésnek tekintette, hogy ezen a téren ne várjon biztatásra, hanem maga kezdeményezzen. Augusztus 15-én tudták meg bukaresti zsidó előjárók, hogy elrendelték a magyar határhoz közeli városok – Temesvár, Arad, Belényes, Torda, Segesvár, Brasso (Timisoara, Arad, Beius, Turda, Sighisuară, Brasov) – zsidó lakosságának azonnali deportálását Transnistriába. A riasztás és mentés ezúttal jobban sikerült, mint az előbbi esetekben. Elsőnek Antonescu háziorvosa Dr. Stroescu vállalta a személyes közbenjárást (e szolgálatáért az igazgatása alatt álló Hadirokkantak Háza 100 millió lej adományban részesült). Jelentős események (a Bukarestbe akkreditált diplomaták közül Andrea Cassulo apostoli nuncius és Rene de Weck, Svájc nagykövete) intervenciója nyomán megingott a kabinet egyöntetűsége. Erkölcsi súlyát latba vetni Nagyszebenből (Sibiu) a fővárosba utazott Nicolae Balan az erdélyi görögkeleti egyház metropolitája. Belfentesek úgy tudták, hogy a királyi palotában találkozott Antonescuval, akit Iona anyakirálynő segítségével sikerült rávennie tervének elhalasztására.

1942. szeptember 13. A zsidó újév alkalmából Cordell Hull amerikai külügyminiszter rádióközvetített üdvözlésében a szövetséges hatalmak szolidaritásáról biztosította Európa üldözött zsidóságát. Az esemény nagy hatást gyakorolt bukaresti vezető körökre. Úgy tűnt, hogy a veszély elmúlt. Ám egy hónap múlva minden korábbinál fenyegetőbb formában éledt újra.

1942. október 12. Picky Vasiliu tábornok, rendőrminiszter irodájából bizalmas értesítést kap Antal István, az erdélyi magyar zsidóság egyik éppen Bukarestben

tartózkodó vezetője arról, hogy a minisztériumhoz megérkezett egy minden eddiginél részletesebben kidolgozott kormányhatározat 40 ezer bánági és dél-erdélyi zsidó deportálásáról azzal az utasítással, hogy végrehajtását azonnal el kell kezdeni, a technikai előkészítést már másnap be kell indítani. Nyilvánvaló, hogy ha egyszer a gépezet beindul, aligha remélhető a leállítása. Antal István dr. Fildermann, a hitközségek szövetsége országos elnöke társaságában azonnal fölkereste a rendőrminisztert. Egy kora estétől hajnalig tartó minden korábbinál drámaibb tárgyalás nehezen kicsikart eredményeként a rendőrminiszter végülis arra a balátásra jutott, hogy az őszi-téli időjárás viszonyok között a terv technikailag kivihetetlen, tavaszra kell halasztani. Másnap közölte tárgyaló partnereivel, hogy a marsall szerencsére jó hangulatban találta: beleegyezett a halasztásba. Az ügy sikeréért felajánlott donációról vagy más formájú anyagi áldozatról nem tud a dokumentumkötet (vö. Carp: 236-238, 241-242, 246-249, 252-253). Aztán közbejött Sztálingrád, El Alemein. Mire eljött a tavasz, okosabbnak látták a deportálások tervét végleg a szőnyeg alá söpörni.

Ezután következett az az időszak, amikor Antonescu marsall – Vágó Béla szerint “imponáló bátorsággal” – megvédte Hitlerrel szemben a romániai (megmaradt) zsidóságot a deportálástól. A rádióhallgató nem tudta meg, hogy ez a bátorság közelebbről miben nyilvánult meg. Fogadjuk el, hogy volt, lehetett a marsallnak olyan gesztusa, kiállása, amely az adott helyzetben bátornak minősíthető. Egy ilyen lehetséges magatartás misztifikálástól mentes történelmi értékelése végett a már eddig tárgyaltakhoz csupán két rövid megjegyzést tartunk szükségesnek hozzáfűzni, valamint bizonyos, eddig még nem érintett előzmények megemléztetését. Az első megjegyzés: tehette, Romániát nem szállta meg a német hadsereg, (vö. Carp utalásával Olaszország és Magyarország magatartására a megszállás előtt). A másik megjegyzés: jó oka volt rá – 1943-tól! Rég elmúlt már 1941 nyara, amikor Antonescu kondukátori (conducator) és hadseregfőparancsnoki tekintélyével kezdeményezője volt Romániában a zsidóirtásnak, s annak egyik fordulataként személyesen indított el egy vérszomjas, pogromra uszító országos sajtókampányt. A tények:

Tíz nappal a Szovjetunió megtámadása után, 1941. július 3-án a Besszarábiába és Bukovinába irányított közigazgatási vezetőket egy eligazító gyűlésen már a zsidók elleni akciók lebonyolításáról instruálták. Itt még a marsall jobbkeze, első helette Mihai Antonescu mondta el azt, amit öt nappal később a minisztertanács ülésén a marsall szájából hallhatott a kormány: (Mihai Antonescu, 1941. július 3.): “Elérkezett etnikai felszabadulásunknak a lehető legkedvezőbb pillanata, (. . .) népünk megtisztításának a lelkétől idegen elemektől, melyek élősködők módjára apasztják életerejét. Hajthatatlanok kell legyünk, hogy haszontalanul ne vesztegessük el ezt a lehetőséget. Meg ne tévesszenek senkit egy humanitárius filozófia látszatai, melyek csupán önző faji érdekek elleplezését szolgálják.”

(Ion Antonescu marsall, 1941. július 8.): Én amellet vagyok – kockáztatva, hogy egyes tradicionalisták Önök közül nem értenek majd meg –, hogy Besszarábiából és Bukovinából kényszerkitelepités útján minden zsidót átdobjunk a határon. Ha a történelem ezért barbároknak nevez majd bennünket, az közömbös a számomra. A Római Birodalom egész sor barbárságot követett el a korabeli Kelet ellen, mégis a

legnagyserűbb politikai alakulat volt. Történelmünk során nem volt még a mainál szolgáltatta, a hátország lapjai, és még brutálisabb hangon a frontújságok és a kedvezőbb pillanat ehhez. (. . .) Ha szükséges, használják (ti. az akciót végrehajtó alakulatok) a gépfegyvereket.”

Így kezdte. És Moldvában, Besszarábiában, Bukovinában, valamint a Dnyeszeren túl elszabadult a terror, a szervezett népiirtás. A hangulatot hozzá az uszító sajtó hadseregnek szánt egyéb kiadványok. Amikor pedig szükségessé vált, hogy a mocskos munkát a legfőbb tekintély személyesen szentesítse, 1941. október 27-én minden központi lap, majd nyomukban az egész Romániai sajtó közölte Ion Antonescu marsall útszéli, zsidóellenes felhívását. A következő hetekben pedig, mintegy jeladásra a rendszer sajtóját előntötte a minden korábbinál fékeveszettebb antiszemita hullám.

Antonescu hetven sor terjedelmű szövege forma szerint: levél, azaz válaszlevél, keltezése október 19., dr. Fildermann két, október 9-i és 11-i keltezésű levelére. A Fildermann-leveleket a sajtó nem közölte. Ez a két levél, két könyörgő segélykiáltás – összesen 17 sort tesz ki, egy halálmenetre szánt 1500 tagú konvoj, köztük nők, gyermekek, öregek és betegek megmentéséért.

Antonescu “levelének” tartalma sűrítve a következő: dr. Fildermann sajnálja a zsidókat. Miért nem sajnálja az áldozataikat? A zsidók Besszarábiában és Bukovinában gyalázatos kegyetlenséggel gyilkoltak román katonákat. Kiszúrták szemüket, kivágták nyelvüket, megcsonkítva, élve temették el őket. Gyűjtogattak és az ellenséggel praktáltak. Most csak azt kapják, amit megérdemelnek. Ő nem fogja megengedni, hogy a bűnösök megint egyszer vádlókká lépjenek elő. – Így Antonescu. És el kell ismerni, hogy amilyen primitív és alantas volt irománya, olyan hatásos lett a gyűlöletől fertőzött akkori légkörben. Perfídiájában pedig egyenesen mesteri, ahogyan azokra keni a bűnöket és kegyetlenségeket, akik immár hónapok óta azoknak elszenvetői voltak. A büntető kommandók tagjai most az ország első emberétől kaptak felmentést és biztatást (vö. Carp: 91-92, 152, 183-186). Ilyen előzményei is vannak a Sztálingrád utáni és Vágó Béla által dicsért “imponáló bátorságnak.”

Az 1954-ben, a kommunisták közötti hatalmi torzsalkodás során meggyilkolt Lucretiu Patroscanu állapította meg még 1944-ben (*Probleme de baza ale Romaniei. Cime poarta raspunderea crimelor si bestialitatilor antisemite*, Bucuresti, 1944. 209-212 – *Románia alapvető problémái. Ki viseli a felelősséget az antiszemita bűnökért és bestialitásokért*), hogy: az Antonescu kormánynak mint a romániai zsidóirtások kitervelőjének és megvalósítójának nemcsak az áldozatokkal, de azokkal szemben is megbocsáthatatlan a bűne, akikkel a pizkos munkát elvégeztette. Itt arra a szélesebb értelemben vett “legénységi állomány”-ra gondol – katonákra, csendőrökre, állami tisztviselőkre, akiket közönséges gyilkosokká, gyűjtogatókká, minősített fosztogatókká züllesztett a Feladat, melynek végrehajtására kijelölték őket; bűnözőkké tette őket a szerep, amelyet kiosztottak rájuk. Ezeknek egy része, úgy lehet szívesen vállalta ezt a gyászos szerepet, másik része valószínű “csak parancsra cselekedett.” de ezeknek is, azoknak is attól kezdve, hogy belesodródottak az eseményekbe, valamilyen módon azonosulniuk kellett szörnyű szerepükkel. Velük pedig hozzátartozóik azonosultak, hiszen nem olyan könnyű a fiút, a testvért, a hitvest megtagadni, még ha bűnös is.

Tettét igazolni kell. És így minél több egyszerű embert tett a rendszer önnön bűneinek részesévé, annál több akadállyal torlaszolta el a nemzet előtt a megtisztulás útját. *Az egész nemzet erkölcsi romlásáért is bűnös az Antonescu-rendszer.*

Kétségtelen, a "kivezényelt legénység" ilyen akciókba való belesodródása, a részvétellel járó erkölcsi züllés, a fasiszta fertőzés után Magyarországon is akadálya volt a nemzet erkölcsi megtisztulásának, újjászületésének. Azzal a lényeges különbséggel, hogy Magyarországon csak a német megszállás után vált életveszélyessé zsidónak lenni (vö. Lévai Jenő: *Zsidósors Magyarországon*, Magyar téka, Budapest, 1948. 66. old.).

Itt tárgyilagosan meg kell állapítani, hogy amennyire nem volt oka a magyar nép egészének (beleértve ebbe az egészbe a magyar zsidóságot is) a Horthy Miklós nevével fémjelzett korszakért és rendszerért lelkesedni, annyira nem volt okuk a magyarországi zsidóknak, mint zsidóknak panaszra a megszállás előtti években, legalábbis, ha összehasonlították helyzetüket más csatlós országokbeli sorstársaikkal. Mert bár akkor már Magyarországon is diszkrimináló jellegű törvényekkel korlátozták a zsidó származásúak jogait, ezt a politikát mégis – más csatlós országokéval szemben – bizonyos türelem és belátás jellemezte. E politikának nyilván sok összetevője volt. Ezeknek egyike például, hogy a mindenkori kormánynak mindig számolni kellett egy fasiszta-antiszemita, szélsőjobboldali ellenzékkel, amelyik a Német Birodalom támogatását élvezte.

Tény továbbá – ez is olyan tény, amit Vágónak tudnia kellene –, hogy amikor 1943-ban, az angolokkal való titkos tárgyalásokon formát öltött egy olyan magyar kiugrási terv, amely a németekkel való fegyveres konfliktust, nagy valószínűséggel az ország átmeneti megszállását hozta volna magával, akkor ezt a tervet a zsidó világszervezetek londoni képviselőinek vétője nyomán vetették el. A zsidó szervezetek ugyanis arra hivatkoztak, hogy Magyarország német katonai megszállása Európa egyetlen egészében megmaradt, nyolcszáz ezer lelket számláló zsidó közösségét juttatná végveszélybe. Ami aztán tragikus módon kiugrás nélkül is bekövetkezett.

Tény továbbá nem csupán az, hogy magának az 1944 tavaszán bekövetkezett katonai megszállásnak, a németek megítélése szerint egyik kiváltó oka éppen az volt, hogy a magyar kormány "botrányos módon szabotálta" a zsidók deportálását, de az is, hogy Hitler ebben a kérdésben még a szélsőjobboldaliakból álló Sztójay-féle bábkormányban sem bízott. Már teljes erővel folyt a magyar zsidók Auschwitzba szállítása, amikor az 1944. június 7-i találkozásukon Sztójay miniszterelnök felvetette a megszálló csapatok visszavonásának lehetőségét, amit a fennmaradt hivatalos német feljegyzés szerint Hitler és külügyminisztere a következő indoklással utasított el: "A Führer azt felelte, hogy abban a pillanatban, amikor érzésünk szerint minden rendben lesz, intézkedni fogunk a teljes tehermentesítésről. (...) Ha ez a harc holnap véget ér, akkor holnapután kivonulunk Magyarországról, de csakis azzal a feltétellel, hogy a zsidókérdést már megoldottnak lehet tekinteni." (vö.: *Hitler 68 tárgyalása*, Budapest, 1983, Magvető, II. kötet, 324. old.)

Publikált, és nem csak szűkebb szakkörökben ismert tényeket, adatokat, s az ezekből folyó következtetéseket soroltuk fel, olyanokat, amelyek nélkül nem lehet

érdemben szólni a Vágó Béla által adott interjúban érintett kérdésekről. Vágó vállalkozott erre az önkényes eljárásra. Vajon miért? Talán a magyar antiszemitizmus fölött akart ítéletet mondani? Megbélyegezni azt bűneinek megidézésével? Ezt nálánál sokkal mélyebben, megrendítőbben, nagyobb hitellel tette meg már 1947-ben Bibó István. És folytatta több tucat dokumentum, kiadvány és szakmunka, szépirodalmi mű, és valódi felelősségből fakadó publicisztika, magyar szerzők katartikus munkái. Közülük csak egyet említsünk, Száraz György: *Egy előítélet nyomában* című esszéjét, ami annak idején Izraelben is nagy feltűnést és elismerést keltett.

Vágó Béla, interjújában – akarta vagy sem – a román antiszemitizmust mentette fel. Ezzel biztos sikerre számíthat Romániában. Abban az országban, ahol régóta már senki sem mer szembenézni ezzel a zavaró népi hagyománnyal. A román ember, a jószándékú többség is, máig sem érti, miért volna a nemzeti felemelkedés elengedhetetlen záloga a szigorú, kritikus önvizsgálat. Könnyen elhiszi, hogy a gyarlóságok kitergetéséből csak az ellenség – azaz mindenki, aki *nem román* – húz hasznot. Ezért aztán, mégha meg is fordulna a fejében, hogy a mindég dicsőségesnek hirdetett múlt mégis rejtegethet restellni való dolgokat is, a “jó román,” mert nem akar “ártani hazájának,” inkább hallgat. Elhallgattak már rég a kezdetben nemzeti önkritikát követelő munkásmozgalmi veteránok is. Vagy marginalizálták őket, vagy hasonultak az önáltató közhangulathoz. Így vált a román antiszemitizmus, immáron egy emberöltő óta Romániában elméleti tabu-témává, és ugyanakkor aktív gyakorlattá.

És így történt, hogy a román antiszemitizmus egy idő óta újra előbújt, s a nemzeti önértzet táptalaján élőködik és szaporodik megint. Bukarestben ma már olyan fórumai vannak, mint a Kommunista Ifjúsági Szövetség napilapjának, a *Scinteia Tineretului*nak sajátos profilú heti melléklete, vagy a *Sapatmina* című heccclap, ahol a plágiumhős Eugen Barbu oltalma alatt egy gyékényen árul a pogromlovag Corneliu Vadim Tudor és a magyar-faló Ion Lancranjan.

Vágó professzornak pedig nem is kellene a Bukarestben megjelenő *Revista Culturii Mozaic* rejtjeles üzeneteinek megfejtésével vesződni, mylntan és egyértelműen tudósít e vészjósló romániai jelenségekről az izraeli román nyelvű sajtó. A dolgok mára odáig fajultak, hogy a Romániai Zsidó Hitközségek Szövetségének vezetősége 1984. március 11-i ülésén határozatban emelte fel szavát az “újlegionárius szellemű” antiszemita uszítások ellen.

Nem tudunk róla, hogy a magyarországi zsidóság vezető képviselőit az elmúlt évtizedek során hasonló gondok aggasztották volna. Lehetséges lenne-e, hogy bizonyos izraeli köröket éppen ez a körülmény nyugtalanítaná, és nem a román antiszemitizmus aktivizálódása? Ha meggondoljuk, hogy az izraeli szélsőjobboldal vitorláit mindig is az antiszemitizmus szele dagasztotta, míg a kölcsönös bizalom, megértés és tolerancia szelleme csak bénította fajvédő hajlamainak hatékonyságát, akkor nem térhetünk ki már a Vágó-interjúnak, mint jelenségnek ebben a megvilágításban való szemrevételezése elől sem. És úgy tűnik, hogy ebben az esetben a zsák és a foltja nagyonis egymásra talált.

Más kérdés, hogy így, akármilyen meggondolások is motiválták, Vágó Béla ezzel az

interjúval legalább két szempontból is túllőtt a célon: három héttel azután, hogy a romániai zsidók országos vezető testülete megkongatta a vészharangot az újjáéledő román antiszemitizmus ügyében, ő ebben a kérdésben szakkompetenciájával megnyugtatta a román közvéleményt, falaz az újlegionarizmusnak. Úgy illenék, hogy Corneliu Vadim Tudor és bajtársai megköszönjék neki ezt a gesztust. De mit szólnak ehhez a romániai zsidók?

Ugyanakkor nyilatkozatában Vágó néhány olyan argumentumot ad a román nacionalizmus kezébe, amelyeket az igen hatásosan használhat fel majd a kétmilliónyi magyar kisebbség ellen, melynek a hatalom a lassan elfogyó zsidóság helyett a bűnbak szerepét szánja. Az Erdélyből és az erdélyi magyar zsidóság köréből elszármazott, a kisebbségi sors és a román nacionalizmus természetében járatos Vágó Bélának mindezt tudnia kellett volna.

1984. november 22.

1984/61 sz. jelentés

Feltehetően a Securitate ügynökei törtek be egy erdélyi magyar folyóirat szerkesztőségébe

1984. októberének végén a rendőrhatalóságok által nem azonosított tettesek betörték a marosvásárhelyi (Tirgu Mures) *Új Élet* című hetilap szerkesztőségébe. A "betörők" mindent átkutattak, de csak egy, előzőleg a folyóirat szerkesztőségéhez eljuttatott memorandum szövegére, méginkább az aláírók névsorára voltak kíváncsiak. Ezt támasztja alá az is, hogy a betörés során – a szerkesztőségből –, a szóbanforgó tiltakozó memorandum kivételével semmi sem tűnt el.

A dokumentum aláírói a magyarság és Románia többi nemzetisége elleni szaporodó támadások miatt tiltakoztak és követelték, hogy a terror ellenére, a szerkesztőség nyíltan utasítsa vissza Bukarestnek a nemzetiszocializmus szellemében fogant politikai, irodalmi és ideológiai uszításait.

1984. november 28.

1984/62 sz. jelentés

Ceausescu titkos beszédben ítélte el az USA-t és Franciaországot, miközben retorziókat sürgetett a Romániában élő nemzetiségek ellen

1984. november 9-én, a Román Kommunista Párt Bukarest municipiumi pártszervezetének konferenciáján a pártvezetés végérvényesítette azokat az elveket és irányelveket, amelyeket aztán a november 19. és 22. között megtartott XIII. Pártkongresszus résztvevőinek meg kellett szavazniuk.

Most érkezett megbízható információk szerint a municipiumi pártszervezet konferenciája fontosságban messze felülmúlta magát a kongresszust. Ugyanis nem a kongresszuson, hanem a november 9-i konferencián kerültek terítékre azok a *kényes* kérdések, amelyek a kongresszus nyilvános ülésein "természetesen" nem szerepelhettek.

A konferencia említett ülésén Ceausescu beszédet mondott, amely csak megcsonkított részletekben került nyilvánosságra. Ceausescu beszéde első részében, külpolitikai kérdések kapcsán, vehemensen támadta a nyugati országokat, mindenekelőtt az Egyesült Államokat és Franciaországot, melyek szerinte "elárulták Romániát és a román népet" és amelyeknek úgymond "semmit sem jelent Románia függetlensége és szuverenitása."

"Súlyos hibát követtünk el azzal, hogy a nemzetiségeknek annyi szabadságot adtunk. Túl sokat engedtünk meg nekik, ezért lettek ennyire nacionalisták és sovíniszták. A nemzetiségek veszélyeztetik hazánk függetlenségét, szuverenitását és területi sérthetlenségét. A jövőben ezen változtatnunk kell. Úgy döntöttem, és meggyőződésem, hogy az elvtársak egyetértenek velem, hogy ezen a téren teljes határozottsággal fel fogunk lépni minden ellenséges megnyilvánulásukkal szemben, határozottan vissza fogjuk verni minden követelésüket."

1984. november 30.

1984/63 sz. jelentés

Kézdivásárhelyen a biztonsági szervek agyonverték egy munkást

A nyár folyamán, a székelyföldi Kézdivásárhelyen (Tirgu Secuiesc), életét vesztette egy magyar nemzetiségű munkás.

A kézdiszentleki (Sinzeni) illetőségű 17 esztendőes fiatalember a kézdivásárhelyi *Villamossági Gyár* alkalmazottja volt. Szemtanúk állítása szerint az intézmény mellé kirendelt állambiztonsági beosztott tettenérte a fiatalembert, miközben az a falakra olajfestékkel a nemzeti és gazdasági elnyomás ellen tiltakozó feliratokat festett. A gyár "securitatésa" – itt jegyezzük meg, hogy a biztonsági szervek minden intézmény területén 24 órás ellenőrző szolgálatot tartanak fenn – az időközben értesített és a helyszínre siető erősítéssel üldözőbe vette a fiatalembert, aki az egyik szerelőcsarnok tetején próbált elmenekülni. Megbízható információk szerint a Securitate emberei bekerítették a gyár területét, de így is csak akkor sikerült a fiatalembert kézrekeríteniük, amikor az, megcsúszva, leesett az üzemrészleg tetejéről és lába megsérült.

A fiatal munkást a koradélutáni órákban bevitték a helyi Securitate-központba, ahonnan a következő nap reggelén átszállították a kézdivásárhelyi kórházba. A kórház személyzete azonban már csak a halál beálltát tudta megállapítani és azt, hogy az áldozat testén, elsősorban a fejen, a gyomor-tájékon és a heréknél, ütlegektől származó, súlyos zúzódások láthatók. Az ügyeletes orvos, kollégáival egyetértésben, visszautasította az állambiztonsági szervek azon követelését, hogy a halottat, mint beteget, felvegye a kórház állományába, s hogy olyan bizonyítványt állítson ki, mintha a halál a kórházban következett volna be.

Itt jegyezzük meg, hogy a vallatásokkor, egész Románia területén, a rendőri-biztonsági szervek gyakorta alkalmazzák a testi fenyegetést, olykor a visszavonhatatlan károsodásokat okozó csonkításokat is.

Kézdivásárhelyen azonban, a biztonsági-rendőri szervek brutalitása még az említetteket is felülmúlja. Így például, többek egybehangzó vallomása szerint, egy *Agache* nevű őrnagy, a helyi gazdasági rendészet vezetője, nagy előszeretettel állíttatja elő azokat az alkalmazottakat, akik *elkésnek* munkahelyükről (a késések és természetesen az ennél "súlyosabb" kihágások felderítésére *Agache* külön spiclihálózatot szervezett). Beszállíttatja őket saját rezidenciájára, ahol egy vaslappal addig veri kezüket, mígnem a szerencsétlen emberek mindkét tenyere egyetlen véres cafattá nem válik. *Agache* őrnagy különös kegyetlenséggel bánik azokkal, akik nem értenek, vagy nem beszélnek románul.

1984. november 30.

1984/64 sz. jelentés

Leváltották a Kovászna megyei állambiztonsági szervek vezetőit

Fontos személyi változások történtek Kovászna megye biztonsági szerveinek élén.

Megbízható források tudni vélik, hogy Ceausescu személyesen utasította a döntő többségében magyarok által lakott romániai megyék – elsősorban Kovászna megye – állambiztonsági szerveit, hogy a párt XIII. kongresszusát megelőzően minden "ellenséges gócot," illetve az "ellenséges demonstrációk lehetőségét" fel kell deríteni és fel kell számolni; így mindenekelőtt a sepsiszentgyörgyi (Sfintu Gheorghe) szoborrobbangás körülményeit és tetteseit.

Mivel mindezideig a szoborrobbantók kilétét a román állambiztonság nem tudta felderíteni, elbocsátották állásából Ion Hanchest, a megyei állambiztonság és rendőrség főnökét, a Securitate Aulich nevű helyi vezetőjét, valamint a milícia magyar származású, 49 esztendőes vezetőjét, Harmatit.

Itt jegyezzük meg, hogy mind a három vezető – bár Kovászna megye magyar lakossága nem sok köszönettel tartozik nekik –, erdélyi származású volt és éppen ezért nemegyszer sikerült őket észérvekkel meggyőzni a központi, tehát bukaresti utasítások képtelen voltáról, s a magyar-román együttélés realitásának megfelelő döntések nélkülözhetetlenségéről. Hanes állítólag még Visky Árpád (lásd 1983/5 sz. és 1984/49 sz. jelentések), politikai okokból bebörtönzött színművész szabadonbocsátása érdekében is közbenjárt a bukaresti felsőbb fórumoknál.

Nyilvánvaló, hogy az egyre szélsőségesebben antidemokratikus és sovinszta romániai vezetés számára ez az emberies és ésszerű gesztus is túl sok lehetett, s az állambiztonsági vezetők így végképp megbízhatatlanokká válhattak.

Hanches helyébe Dupac alezredes került, míg a megye állambiztonsági szervezetének (Securitate) irányítását Gavril Olteanu vette át, a milícia vezetését pedig névrokona, Mircea Olteanu. Valamennyien óromániai (Dolj-megyei) illetőségűek és ott is teljesítették eddigi szolgálatukat; bár Gavril Olteanu előbb Kolozsvárott (Cluj) szerzett alapfokú és gyakorlati kiképzést a "magyar-elhárítás" terén.

1984. december 2.

1984/65 sz. jelentés

A pártkongresszust követően frontális támadás indult a romániai magyarság ellen

Erdélyi magyar *hivatalos* körökben egyre nagyobb zavart keltenek a Román Kommunista Párt XIII. Kongresszusának többnyire "titkos utasításként" továbbított határozatai. E körökhöz tartozó, még ma is vezető beosztásban lévő egyének a kongresszus határozatait úgy értelmezik, mint magyartalanító, frontális támadást, mely az erdélyi magyarság teljes jogfosztását tűzte ki célul.

Rendkívül megbízható forrásokból értesültünk, hogy a kongresszus határozatai az eljövendő öt esztendőben jelölik meg azt az intervallumot, mely alatt a romániai pártnak "le kell raknia a homogén román nemzeti állam alapjait." Ennek az új "nemzeti kibontakozásnak" fő tényezője a "magyar befolyás alatt álló intézmények teljes megszüntetése," értve ezen a még megjelenő magyar sajtót, a *Kriterion* nemzetiségi könyvkiadót és az egyelőre még be nem zárt magyar tannyelvű iskolákat.

A kongresszus célkitűzései alapján mindenekelőtt a *Kriterion* akarják felszámolni (igazgatója, Domokos Géza, már el is vesztette a funkciójához nélkülözhetetlen pártbeli pozícióit), valamint fokozatosan megszüntetik a havonta megjelenő folyóiratokat, majd a napilapokat is; kizárólag néhány hetilapot tartanak majd meg, de természetesen azokat is csak ideiglenesen.

A kongresszus döntései között fontos szerepet játszik az a terv is, melynek valószínűségéről hírügynökségünk már az 1984/19 sz. jelentésben is beszámolt, s amelynek lényege a kizárólag magyarok által lakott területek gazdasági-szociális-adminisztratív átstrukturálása, a magyar nemzeti jelleg és jelenlét fellazítása érdekében. Felmerült újra a zömében még ma is magyarok által lakott Kovászna megye felosztása is, annak két, románok által lakott megyéhez csatolása révén. A XIII. Pártkongresszus ezt a tervet a gazdasági szféra átszervezése által reméli megvalósítani, s ennek érdekében már meg is tették az első lépéseket. Információink szerint a megye megszüntetését 1986-ra tervezik.

Ugyanakkor hírek terjedtek el arról, hogy a magyarországi "testvérpárt," a Magyar Szocialista Munkáspárt küldötte, Méhes Lajos által elmondott, kongresszus-üdvözlő beszéd bőszítette fel Ceausescut olyannyira, hogy megtorlásként az említett intézkedések mellett döntsön és hogy a kongresszus másnapján, a tradicionális "magyar nemzetiség" kifejezés helyett az erdélyi magyarságot a "magyar származású románok" titulussal alázza meg.

Hírforrásaink ezt a magyar "testvérpártnak" címzett visszavágást a román belügyi szervek provokatív *híresztelésének* tekintik, melynek egyetlen célja a magyar pártvezetés megfélemlítése. Hírforrásaink – s közöttük az egykori kommunista mozgalom nemegy veteránja is – hangsúlyozzák, hogy a mai romániai helyzet, az erdélyi magyarság kétségbeejtő sorsa, többek között annak a felelőtlen és lelkiismeretlen politikának

tudható be, amellyel a külföld, eme – anyanemzetétől jogtalan békeszerződésekkel elszakított – kisebbséget, a mai romániai vezetés fasiszta terrorjának, fenntartás nélkül kiszolgáltatta. Ha tehát egy állam, és nem utolsó sorban Magyarország, aggodalmát fejezi ki az erdélyi magyarság etnikai jövőjével kapcsolatban, akkor – hangsúlyozzák az erdélyi magyarság reprezentánsai – ez nem jelent mást, mint annak a természetes felelősségérzetnek a megnyilvánulását, amit az erdélyi magyarság egyemberként elvár, követel és jogosságát, a terror ellenére, visszaigazolja.

1984. december 9.

1984/66 sz. jelentés

Újabb retorziók a magyar-román határon

1984. december 6-án, azon a napon, amikor a Nyugat-Erdélyben is jól fogható *Magyar Televízió* a román politikus, Petru Groza, a román-magyar sorsközösség egyik legkiemelkedőbb személyisége születésének centenáriuma alkalmából egy órás műsort közvetített, Biharpüspökibe (Episcopia Bihor), a román határra vonattal érkező magyar állampolgárok közül – hozzávetőleges számítások alapján – mintegy 70-et szállítottak le a vonatról, megtagadva tőlük a Romániába való beutazást, jóllehet a két ország között érvényben lévő megegyezések egyetlen pontját sem sértették meg. Vagyis nem az eddig megszokott indokok alapján tagadták meg tőlük a beutazást, arra hivatkozva, hogy húst, vagy könyvet szállítanak – mintegy dugárként – romániai ismerőseiknek, rokonaiknak, hanem minden jogszerű indok mellőzésével.

Ezt követően, a magyar állampolgárokat beterelték egy szűkös és fűtetlen helyiségbe, ahol teljes bizonytalanságban töltötték az egész éjszakát, majd reggel, az első Budapest felé induló vonattal visszatoloncolták őket Magyarországra.

December 7-én és 8-án a kiutasítottak közül néhánynak sikerült ugyanott mégis átlépnie a határt és hírt hoznia Erdélybe a kitoloncolás körülményeiről.

Erdélyi megfigyelők lényeges összefüggést látnak a határon történt incidens és a Magyar Televízió Groza-műsora között. Jellemzőnek és sokatmondónak tekintik azt, hogy a mai román pártvezetés ilyen brutálisan válaszol egy, a történelmi tényekhez ragaszkodó tévéműsorra, amelyik ráadásul Petru Groza személyében a román demokratikus hagyományoknak is emléket kívánt állítani. A megfigyelők ugyanakkor érthetőnek ítélik ezt az ideges reagálást, hisz a mai Romániában valóban kihívó tettek számít minden, ami az *egykori* román demokráciára kíván emlékeztetni.

Erdélyi magyarok hangsúlyozzák, hogy e kiutasításban megismétlődni látják azokat a korábbi román akciókat, melyekkel a román vezetés a Helsinki Deklarációk és a többi nemzetközi egyezmény szellemével ellentétben, akadályozni igyekszik valamennyi román állampolgár, de főképp a kétmilliónyi magyar kisebbség kapcsolatát más, mindenekelőtt magyar állampolgárokkal. Erdélyi magyar körök feltételezik, hogy a román határőrség és a belügyi szervek, a karácsonyi és újévi ünnepek alkalmával megismétlik jogsértő és brutális akciójukat.

1984. december 11.

1984/67 sz. jelentés

Rendelkezők a magyar folklór- emlékek megsemmisítéséről

Mintegy tizenöt éve, központi biztatásra, sorra alakultak Erdélyben azok a helytörténeti múzeumok és a népművészet házai, melyekben – önkéntes adakozás révén – összegyűjtötték, gondozták, kiállították a helységek, tájegységek népi-nemzeti emlékeit.

A gyűjtemények és az intézmények, amelyek befogadták ezeket a relikviákat, az erdélyi kulturális élet középpontjaivá váltak, különösképpen a magyarok által lakott falvakban, ahol a hagyományok és a közösségi élet ápolásának fő formái lettek. Meghatározó fontosságukat, az erdélyi magyar sajtó, sőt a román rádió és televízió magyar nyelvű adásai is többször részletezték, buzdítva a lakosságot a gyűjtőmunka továbbfolytatására.

Most érkezett hírek szerint, 1984. novemberének közepén, Kolozsvárott (Cluj-Napoca), értekezletre rendelték a magyar helytörténeti gyűjtemények gondozóit és közölték velük, hogy a bukaresti (Bucuresti) központi hatóságok tudomására jutott, miszerint az egybegyűjtött emlékek jelentős számarányban "hamisítványokat" tartalmaznak, valamint a "polgári izlés hatását magukon viselő" tárgyakat.

Az értekezleten részt vevő népművelőktől, *személyenként* nyilatkozatot kértek arra vonatkozóan, hogy gyűjteményeik "hány százalékban" tartalmaznak "hamisítványokat." Amikor ezek felháborodva vissza akarták utasítani ezt az elvárást, figyelmeztették őket, hogy ebben az esetben számolhatnak állásuk elvesztésével és a gondjukra bízott gyűjtemények teljes felszámolásával is, hisz a nyilatkozat megtagadásával, a gyűjtemények gondozói csak "hozzá nem értésüket" bizonyíthatják.

Ezt követően, a megfélemlített emberek nyilatkozatokban több-kevesebb százalékban jelölték meg a gyűjteményeikben felvett "hamisítványok" számarányát, majd tudomásul vették a bukaresti kiküldöttek határozatát, miszerint a megjelölt számaránynak megfelelő tárgymennyiséget, be kell szolgáltatniuk a területileg illetékes központi múzeumnak, ahol majd *megsemmisítik* őket.

Erdélyi magyar körök felhívják a figyelmet, hogy az akció feladata a magyar folklórkincs fokozatos megsemmisítése. Ugyanakkor ez az akció része annak az átfogó és jól megtervezett folyamatnak, melynek első állomása annak idején épp e gyűjtemények létrehozása volt, azzal a ma már nyilvánvaló céllal, hogy meghatározott és a hatóságok által könnyen ellenőrizhető központokba gyűjtésükkel, teljes megsemmisítésüket viszonylag könnyen megoldhassák.